

**ЎЗБЕКИСТОН БАДИЙ АКАДЕМИЯСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
КАМОЛИДДИН БЕҲЗОД НОМИДАГИ
МИЛЛИЙ РАССОМЛИК ВА ДИЗАЙН ИНСТИТУТИ**

“Химояга рухсат этилсин”
Магистратура бўлими бошлиғи
А. Умаров
“ _____ ” 2017 йил

Кўлёзма хуқуқида
УДК 687.1.001.5 «19»

5A150901 – Дизайн (либос ва газламалар)

мутахассислигининг талабаси

Иноятова Моҳира Қаҳрамон қизининг

**“1990-2000-йиллардаги “от-кутюр” либосларида қўлланиладиган
конструктив-декоратив усулларни тадқиқ қилиш” мавзусидаги**

магистр академик даражасини олиш учун ёзилган

ДИССЕРТАЦИЯси

Илмий раҳбар: МРДИ катта илмий ходим
изланувчиси, “Либос дизайнни” кафедраси
доценти _____ Ф.З.Атаханова

“Химояга тавсия этилсин”
“Либос дизайнни” кафедраси мудири
_____ У.М.Ходжаева
“ _____ ” 2017 йил

Тошкент – 2017

Мазкур магистрлик диссертацияси “Либос дизайн” кафедрасида бажарилган. “Либос дизайн” кафедрасининг 2017 йил “___” даги ___сонли мажлисида ҳамда Дизайн факультетининг 2017 йил “___” даги ___сонли факультет Кенгашида муҳокама қилинган ва ҳимояга тавсия этилган.

Магистрлик диссертациясининг ҳимояси 2017 йил “___” - июнь соат ___ да Камолиддин Беҳзод номли Миллий рассомлик ва дизайн институтида ўтказилади.

Манзил: Мирзо Улугбек тумани, Содик Азимов кўчаси, 35-уй.

М У Н Д А Р И Ж А

Кириш.....				3
I БОБ. 1990-2000-йиллардаги “от-кутюр” либосларининг ретроспектив таҳлили				
1.1. “От-кутюр” йўналишининг ривожланиш аспектларига тавсифнома.....				10
1.2. 1990-2000-йиллар давридаги модага қисқача тавсиф I-боб бўйича хulosалар.....				20 29
II БОБ. 1990-2000-йиллардаги “от-кутюр” либосларининг композициясини ташкил этувчиликларининг таҳлили.....				30
2.1. 1990-2000-йиллардаги “от-кутюр” либосларида образ ва силуэтлар таҳлили.....				30
2.2. 1990-2000-йиллардаги “от-кутюр” либосларида қўлланиладиган конструктив-декоратив усулларнинг таҳлили..... II-боб бўйича хulosалар.....				44 49
III БОБ. Конструктив-декоратив усуллар қўлланган либос моделлари термасининг дизайн-лойиҳасини ишлаб чиқиш.				51
3.1. Замонавий мода йўналишига тавсиф.....				51
3.2. Ижод манбасини таҳлил қилиш ва асослаш.....				57
3.3. Таклиф этилаётган моделларнинг вазифасидан келиб чиқиб қўйиладиган талаблар.....				61
3.4. Моделлар ташқи кўринишининг тавсифлари.....				65
3.5. Моделларнинг рангли ва техник эскизлари.....				69
3.6. Конфекцион хариталар.....				79
3.7. Моделлар ҳажмий-фазовий шаклини ҳосил қилишни асослаш.....				84
Умумий хulosалар.....				97
Фойдаланилган адабиётлар рўйхати.....				99
Иловалар.....				102

АННОТАЦИЯ

5A150901 – Дизайн (либос ва газламалар) мутахассислиги бўйича магистр академик даражасини олиш учун ёзилган “1990-2000-йиллардаги “от-кутюр” лиbosларида қўлланиладиган конструктив-декоратив усулларни тадқиқ қилиш” мавзусидаги диссертация З та бобдан ташкил топган.

Мазкур диссертациянинг тадқиқот ишлари бўйича 1990-2000-йиллардаги “от-кутюр” лиbosларининг ретроспектив ривожланиши ўрганилган. Ундан ташқари 1990-2000-йиллардаги “от-кутюр” лиbosларининг композициясини ташкил этувчиларининг, лиbosлардаги образ ва силуэтларнинг, қўлланиладиган конструктив-декоратив усулларнинг таҳлили бажарилган.

Конструктив-декоратив усуллар қўлланган либос моделлари термасининг дизайн-лойиҳасини ишлаб чиқилган ва асосланган.

АННОТАЦИЯ

Диссертация по теме «Изучение конструктивно-декоративных методов, используемых в костюмах «от-кутюр» 1990-2000 годах», написанная для получения академической степени магистра по направлению 5A150901 – Дизайн (одежды и текстиля) состоит из 3-х глав.

В исследовательской работе магистрской диссертации проведен ретроспективный анализ одежды “от-кутюр” периода 1990-2000 годов. Кроме этого исследованы составляющие композиционного построения костюма, образы и силуэты в одежде, а также конструктивно-декоративные методы, используемые в костюмах “от-кутюр” данного времени.

Разработан и обоснован дизайн-проект коллекции моделей по теме.

ANNOTATION

Thesis on the topic "Study of constructive and decorative methods used in costumes" from-haute couture "1990-2000", written to obtain an academic master's degree in direction 5A150901 - Design (clothing and textiles) consists of 3 chapters.

In the research work of the master's thesis, a retrospective analysis of clothes "haute couture" of the period 1990-2000 was conducted. In addition, the components of the composition of the costume, the images and silhouettes in clothing, as well as the constructive and decorative methods used in the "haute couture" suits of the time are examined.

A design project of a collection of models on a theme was developed and justified.

Кириш

Мавзунинг долзарбилиги: Мустақиллик эълон қилинган кундан бошлаб Ўзбекистонда кенг кўламда сиёсий, иқтисодий ва маънавий соҳаларда ислоҳотлар авж олиб кетди.

Юртимиз мустақиллигидан сўнг, мода оламини забт этиш йўлида сезиларли даражада ривожланиш бўлишига Ўзбекистон Республикасининг биринчи Президенти И. Каримовнинг “Ўзбекистон Бадиий академиясини ташкил этиш хақида”ги Фармони чиқишининг ҳам салмоғи улкан. Мазкур фармонда айтилишича: “...Тасвирий ва амалий санъатлар соҳасидаги ижодкорларни, энг аввало, ёш истеъдодларни халқимизнинг бой маънавий дунёси, озод ва обод Ватан келажаги олдидаги маъсулият, миллий ўзликни англаш ғояларини тараннум этувчи ёрқин асарлар яратишга йўналтириш ҳамда бу йўлдаги ҳаракатларни рағбатлантириш;

ижодкорларни, иқтидорли ёшларни ижтимоий-иктисодий муҳофаза қилиш ҳамда соҳа муассасаларининг моддий-техник негизини мустаҳкамлашни давлат йўли билан кўллаб-куватлаш;

халқаро ижодий, илмий алоқаларни мустаҳкамлаш, Ўзбекистонда ва хорижда кенг кўргазма фаолияти орқали ўзбек миллий санъати ютуқларини дунё жамоатчилигига танитиш, симпозиумлар, бошқа анжуманлар ўтказиш” [4] кабилар Бадиий академиянинг вазифалари деб белгилаб қўйилган.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг “Бандлик соҳасида давлат сиёсатини янада такомиллаштириш ва меҳнат органлари фаолияти самарадорлигини тубдан ошириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги фармонида қуйидаги фикрлар келтирилган: “Таъкидлаш жоизки, иқтисодиётни ислоҳ қилиш ва диверсификациялаш, фаол инвестиция сиёсати юритиш ҳисобига етакчи тармоқларни модернизациялаш ва технологик жиҳатдан қайта жиҳозлаш, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни жадал ривожлантиришни рағбатлантириш асосида ҳар йили минглаб янги иш ўринлари яратилмоқда, бу ўз навбатида ўта долзарб муаммо ҳисобланган аҳоли, аввалимбор ёшлар бандлигини таъминлаш имконини бермоқда” [5].

Сўнгги пайтларда ёшларимизга илм олиш, ижод қилиш, спорт билан шуғуланиш борасида жуда кўп шароитлар яратиб берилмоқда. Бу нафақат имконият, балки маъсулият ҳамдир. Ушбу маъсулиятларнинг ичида ёшларнинг илм олишга, ўзи таълим олаётган соҳадаги ўрганилмаган қирраларни тадқиқ қилишга, янглик ва ихтиrolар яратиш устида ишлар олиб боришига, илмий изланишлар натижасини амалиётга тадбиқ этишган бўлган маъсулият ҳамдир.

Шу ўринда Ш.Мирзиёев томонидан 2017 йил 31-майда қабул қилинган “Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш ва такомиллаштириш чоралари бўйича” Қарорида санъат ва маданият соҳасида бажарилиши лозим бўлган қатор вазифалар белгилаб берилган [1].

Дизайнер бадиий лойиҳалашнинг моҳияти ва вазифаларини яхши англаши билан бирга, унга боғлиқ бўлган амалий ишларни ҳам ўзлаштириши лозим. Дизайнер эстетик қонуниятларига таянган ҳолда эътиборни ўзига жалб қиласидиган аниқ бир бадиий шаклни яратади. Бунда эстетик сифат буюмнинг асл моҳиятига айланади ва дизайннер ижодий фаолиятининг янгидан-янги жозибали хусусият ва қирраларини аниқ бир шаклларда намоён қиласи. Фақат шундагина буюмни бежирим ва гўзал деб баҳолаш мумкин бўлади.

Гўзаллик ва қулайлик, эстетик бежиримлик бадиий лойиҳалашнинг етакчи ижодий ақидасидир. Дизайнернинг асосий мақсади яхлит бадиий контекстнинг белгиси ва борлиғида лойиҳа обьектини яратишидир. Умумий қилиб олганда, шакл-дизайн обьекти бўлиб, шакл ва костюм функцияси ёки унинг функционал таркиби бир-бирини ўзаро боғлайди.

Буюмнинг ташқи кўриниши ва чегарасини ифодалайдиган геометрик моҳияти шакл деб ҳисобланади. Шакл (лот. *forma*) – ташқи кўриниш, чегара. Мутахассисларнинг фикрича: “...шакл танланиши ва унинг тузилишидан санъат бошланади”[23].

Санъатни бошқа турларига нисбатан костюм инсоннинг сиймоси ва қоматига кўра доимо ривожланадиган кўп сатҳли тизим бўлгани учун ҳам уни тадқиқодчисининг костюм тарихи, санъатшунослик, фалсафа, психология,

бионика, эргономика, моделлаш амалиёти ва костюм графикаси соҳаларидан билими бўлиши керак.

Либоснинг турлари ва турли шаклларининг пайдо бўлиши манбалари хилма-хил бўлиб, бу жараённинг кечиши жамиятнинг моддий-маданий базасининг ўзгариши, унинг ижтимоий-сиёсий тузилиши, алоҳида тарихий, маданий, ижтимоий ҳодисалар таъсирида ҳам бевосита, ҳам билвосита рўй беради. Кўпинча кийимни янгиша шаклларининг пайдо бўлиши ва ривожланиши ўзликни англашга бўлган ҳаракатларга нисбатан таъқиқлар ўtkazilgan даврларда ёки жамоадаги эскирган нормаларга нисбатан салбий ўзгаришлар рўй берганда содир бўлади.

Моданинг ҳаёт билан баробар ривожланиши ва ишлаб чиқаришнинг техникавий тараққиёти мобайнида костюм шаклларини бутунлай ўзгариши табиий қонунияти билан биргаликда боради [28].

Костюмнинг ҳар бир қатлами ўз хоссаларига эга: устки қатлами: ранг, фактура, чизик, нақш, безак, яни композицион безак қатламларидан иборат; геометрик таркиб, у шакл элементларининг ўзаро пропорционал нисбатларини аниқлайди; тана ва қобиқ орасидаги фазо; одам фигураси.

Т.В.Козлованинг илмий-тадқиқод изланишларида кийим шакли тузилишида бир неча қонуниятлар аниқланган [24]:

1. Костюмнинг силуэт шакллари (тўғрибурчак, трапеция ва овал каби) маълум вакт циклида такрорланади, яъни *циклсимон* қонуни бўйича ривожланади. Спирал қонуни ривожига кўра бу воқеа доимо такрорланади ва қонуният бўлиб қолади.

2. Шакл ривожланиш жараёнида *геометрик ва пластик шакллар бир-бирининг ўрнига келади*. Бу кетма-кетлик бир-биридан чиқиб, шакл ривожланишида узилмас занжирни яратади.

3. *Мобил элементлари шакллантирувчи бўлиб, пластик ёки геометрик шаклларни етилиши ёки инқирозга учрашини ифодалайди*.

4. *Вакт давомида шаклни ўзгариши уни элементларининг стабиллиги ва мобиллиги билан, яъни тургунлик ва нотургунлик билан боғлиқ*.

5. Таркибни ўзгариши бир онда рўй бермайди. Аввал харакат, кўчиш, уни ички элементларини танглигини ўзгариши рўй беради. Улар шаклни ривожланиш йўналишни ҳосил қиласди, яъни усишни ёки инқирозни.

6. Костюм шаклини ривожланиш чегараси чексиз эмас. Уни ривожланиши асосида ва ниқобларини энергетик пульсациясида одам фигураси ва уни улчамлари (буйи, эни, қўл ва оёқ узунлиги) ётади.

7. Мобил элементлар шакллантирувчи бўлиб, шаклни пайдо бўлишига, ривожланишига ва инқирозга учрашига сабаб бўлади. *Бир циклнинг ичидаги мобил элементларнинг фаоллиги натижасида шаклнинг ўзгариши бир неча босқичлардан иборат бўлади.*

Юқоридагилардан кўриниб турибдики, ҳозирги шакл ўтмиш шакллар билан таққосланмасдан ва келажак шакл учун хулоса қилинмасдан таҳлил этилиши мумкин эмас. Вақт мобайнида шаклни ривожланиши кетма-кетлигини, намунани, идеал шакл сифатида замонавий шакл стандартини (дамба–дам дизайннерлар томонидан бузиладиган) пайдо бўлишини англайди, бу услубни ўзгаришига, уни ривожланишига ва янгиланишига олиб келади.

Тадқиқот мақсади. Моддий ва маънавий маданият ривожланишининг бутунги босқичида борган сари қундалик ҳаёт ва замонавий ишлаб чиқаришнинг ажралмас қисми бир қисми бўлғанмуаъйян эстетик фаолиятнинг ҳар хил турларини тушуниб етиш эҳтиёжи пайдо бўлмоқда. Бунда ихтиёрий эстетик фаолият ёки ҳодисанинг таҳлили фан, техника, қундалик турмушнин кўплаб соҳаларидан олинган турли билимларни жалб этган холдагина мумкиндир.

Сўнгги ўн йилликлар ичидаги моданининг эстетик мазмун-моҳиятини ўрганиш жиддий илмий тадқиқотлар мавзусининг предметига айланмоқда, шу билан бирга, нихоят, модага социологик, маданиятшунослик, санъатшунослик, психологик нуқтаи назарлардан ёндашувлар билан бир қаторда унинг эстетик интерпретацияси – талқини ҳам тан олинмоқда. Ҳақиқатан ҳам олганда, мода чуқур маънавий негизга эга бўлиб қатор муҳим коммуникатив вазифаларни бажаради, ижтимоий ҳаётнинг турли жабҳаларининг ич-ичидан ўтади, ҳар бир

шахс турмушининг ажралмас қисми ҳисобланади. Мода таъсир этмаган соҳанинг ўзи мавжуд бўлмаса керак. Унинг таъсири нафақат кийим-кечак, соч турмаги, интеръерга, балки нутқ муомаласи, сиёsat, илм-фан, вақтичоғлик индустрисига, ўзаро мулоқот қилишнинг турли шакллари ва бошқаларда ҳам сезилади [7].

Моданинг ўзгарувчанлиги унинг таркибий ҳусусиятидир, шунга қарамай моданинг у ёки бу жараёнларига жалб қилиниши инсон турмушининг доимий омилидир. Шунинг учун модани турли жабҳалар категорияларидан келиб чиқиб ўрганиш зарур.

Моданинг эстетик мазмуни ва моҳиятини таҳлил қилиш анъанавий тарзда унинг турли предметлари ва обьектларида мужассам бўлган. Булар моданинг “қадрият”лари ҳамда мода “истеъмолчилари”дир. Шулар бир қаторга модадаги у ёки бу ҳодиса ё жараён шаклланиши ва ривожланишининг талқини – интерпретациясини киритиш мумкин. Лекин “мода яратувчилари”, яъни мода қадриятлари ва обьектларини реал ишлаб чиқарувчиларининг эстетик фаолиятини тадқиқ этиш муаммоси эътиборсиз қолдирилган. Айнан шулар моданинг моҳияти ва ҳар бир тарихий даврда унинг ўзига хос вазифасини белиглаб беришади. Мода тарихини ўрганиш бўйича қилинган изланишлар оммавий диднинг фалсафий таҳлил қилиш, турли даврлар эстетик онги ривожланишини ўрганиш, моданинг ижтимоий-тарихий функцияларини тадқиқ қилиш учун бой манбадир. Сўнгги йиллардагина моданинг саноат ишлаб чиқариш, савдо-сотик, реклама, оммавий коммуникация воситалари билан чамабарчаслигига икрор бўлинган.

Шу жихатдан замонавий моданинг турли даврлардаги “яратувчилари”нинг инновацияон фаолиятини аниқлаш ва ўрганиш муаммоси жуда долзарб ва қераклидир.

Тадқиқотнинг илмий янгилиги ва амалий аҳамияти: XX аср кутюреяларининг маълум босқичдаги фаолиятининг эстетик таҳлили бугунги кунгача илмий тадқиқотларнинг мустақил мавзуси ва предмети бўлмаганлигини таъкидлаш жоиз. Бироқ, тарихий ва замонавий моданинг

ҳамда унинг йўналишларини ўрганишга бағишлиган кўпгина илмий ишларда мода ишлаб чиқарувчилари ҳамда модадаги у ёки бу йўналишларнинг шаклланиш ва ривожланиш тарихига характеристикалар келтирилган.

Масалан, Шарлотта Зелинг, Л.Н. Соколова, А.Н.Киселева, Н.М. Каминская, Л. Кибалова, О. Гербенёва, М. Ламарова, Е.В.Киреева, Э. Фукс, Р.З. Захаржевская, Е. Ермиловалар каби муаллифларнинг ишларида фактларга таянган жуда кенг кўламли материаллар берилган. Ҳар бир етук кутюрьенинг ижодий фаолияти нафақат мода соҳасидаги тадқиқотчилар, балки санъатшунос, журналист ва ёзувчиларнинг диққат эътиборида бўлиб келмоқда, шунинг учун ҳам бугунги кунда уларнинг ижодини ёритувчи китоб ва мақолаларнинг рўйхати анча катта (асосан хорижда чоп этилган). Булар сирасига Шанель, Ив Сен-Лоран, Диор ҳақидаги нашрларни киритиш мумкин.

Хорижда чоп этиладиган мода ҳақидаги “Vogue”, “Harper's Bazaar”, “Officiel”, “Elle” каби журналлар ҳамда “International Gerald Tribune”, “Guardian”, “Time” ва бошқа газеталар кўпинча мода оламидаги охирги янгиликларни чоп этиб, албатта машҳур кутюрье, модельер ва стилистларнинг номини тилга олишади.

Юқорида айтилганидек, мода ҳақидаги адабиёт етарлича кенг. Рус тилида нашр этилганларини мисол қилиб келтирсак, Н.В.Желанная, Э.А.Орлова , Е.М. Зборовский, Н.М. Аршавская, К.А. Буровик, Л. Васильева, Г.К. Волевич, А. Дзеконьска-Козловская ва бошқаларнинг асарларини олиш мумкин. Ўзбек тилидагиларидан Г.К. Ҳасанбоева, В.А.Чурсиналарнинг “Костюм тарихи”, Д.Н. Раҳматуллаева, Ф.З.Атаханова ва У.М.Ходжаеваларнинг “Либос тарихи” номли адабиётларининг чоп этилганини тилга олиш жоиздир.

Агар инсониятнинг узоқ тарихи давомида модада содир бўлган у ёки бу ҳодиса ёки йўналишнинг муаллифинин аниқлаш ва исботлаш мушкул бўлган бўлса, XX асрга келиб замонавий кийимларни ишлаб чиқариш соҳасида шундай тенденция пайдо бўлдики, мода яратувчиларининг ўзи саҳнага чиқди ҳамда уларнинг ўзи тасанно айтиш, сажда қилиш ва тадқиқ этилиш объектига

айланди. Мода ўзига хос ижтимоий-маданий ва тарихий феномен сифатида қонуний равишда ўзининг арбоблари, яратувчилари ва тарқатувчиларини ажратиб берди. Бунда кутюре лар биринчи навбатда, ўзининг ижодий фаолияти ва шу фаолиятини таъсирининг эстетик қиймати нуқтаи назаридан ўрганилиб тавсифланади.

Тадқиқот обьекти ва предмети: 1990-2000-йиллар оралиғидаги “от-кутюр” тоифасидаги лиbosлар.

Тадқиқот вазифалари:

- XX аср 90-йиллар модасини таҳлил қилиш;
- 1990-2000 йиллардаги “от-кутюр” тоифасига мансуб коллекциялардаги лиbosларни таҳлил қилиш;
- лиbos моделлари термасининг дизайн-лойиҳасини ишлаб чиқиши.

Тадқиқот методлари: тадқиқот муаммосига бағищланган илмий-услубий манбааларининг таҳлили, кузатуви.

Диссертациянинг тузилиши ва ҳажми. Диссертация иши кириш, III боб, 11 та банд, хулоса, фойдаланилган адабиётлар рўйхати ва иловалардан иборат. Диссертация 98 бетда (шулардан 5 бети рангли эскизлар, 5 бети техник эскиз, 5 та конфекцион харита, 5 бет конструкция чизмаси, 3 бет технологик схемалардир) баён этилган, 3 та жадвал, 53 та фойдаланилган манбалар рўйхатини ва 34 та иловани ўз ичига олган.

I БОБ. 1990-2000-йиллардаги “от-кутюр” либосларининг

ретроспектив таҳлили

1.1. “От-кутюр” йўналишининг ривожланиш аспектлариға тавсифнома

Либослар тайёрлаш билан инсонлар қадим замонлардан шуғулланишган. Маълумки, мезолит даврида хунармандчилик алоҳида меҳнат тури сифатида ажралиб чиқди.

Неолит даврида эса урчук, тўқув дастгоҳи, кийим тикиш ва терини қайта ишловчи меҳнат қуроли ихтиро қилинган эди. Либослар тайёрлаш учун ҳайвонлар териси ва турли хил ўсимликлар пўстлоғидан фойдаланишган [19].

Қадимги Шарқнинг ибтидоий жамияти ва илк синфий жамиятида эркак ва аёллар ўртасида меҳнатнинг ўзаро тақсимланиши мавужуд эди. Одатда, либос тайёрлаш билан аёллар машғул бўлишган: улар ип йигириб, мато тўқишган, тери ва пўстларни улаб тикишган, либосларга кашта ва аппликация билан безак беришган.

Тўқимачилик аввалига аёллар машғулоти бўлиб, фақат товар ишлаб чиқарилишининг ривожланиши билан у эркак хунармандлар касбига айланди. Масалан, эллинизм даврида товар ишлаб чиқаришнинг ривожланиши билан йирик эргастериялар – эркак ишчилар фаолият олиб борадиган устахоналар пайдо бўлди. Ушбу устахоналарда ишчи қуллар ўртасида меҳнат тақсимоти мавужуд эди. Қадимги Рим Империясида хунармандлар коллегияларга бирлашган. Бу коллегияларнинг ихтисосликлари маҳсус тор доирага эга бўлган. Империя даврида эркак хунармандлар тўқувчилик устахоналарида – текстриналарда меҳнат қилишган.

476-йилда Карл Буюкнинг “Виллалар тўғрисидаги капитуляриялариға” кўра қирол кошонасида бошқа усталар билан билан бир қаторда этикдўз, ип йигирувчи, мато тўқувчи ва тикувчилар ишлаши лозим бўлган. Улар алоҳида устахоналарда – геницияларда ишлашган. Тахминан ўша вақтлардаёқ қишлоқлардан қишлоқларга кўчиб юриб, маҳаллий аҳоли буюртмаларини бажарувчи “дарбадар усталар”- этикдўз ва тикувчилар пайдо бўлган. Бундай

касларнинг бўлиниши оқибатида либос тайёрлаш сифати дехқон хўжалигига нисбатан анчагина яхшиланган [19].

Х асрдан бошлаб шаҳарлар – товар ишлаб чиқариш ҳунармандчилик марказлари сони ошади. XI-XIII асрларда эса Европада “биринчи саноат инқилоби” рўй беради.

XIII асрда ип йигириш учун ғилдиракли чарх, механизмли тўқиши станоги, кигиз босадиган машиналар кенг тарқалди. Демографик юксалиш натижасида “шаҳарлар инқилоби” рўй бериб, шаҳарлар классик Ўрта асрлар иқтисодиётида муҳим рол ўйнай бошлади.

Шаҳар ҳунармандчилигининг ривожланишига цехлар катта туртки бўлди. Цехлар маълум бир структура ва ўз-ўзини бошқариш тизимиға эга бўлган: ҳар бир цехни оқсоқол бошқариб, умумий масалалар кенгаш орқали ҳал этилган. Ҳар бир устахона ишини уста бошқариб, унга ёрдамчилари, ўз навбатида ёрдамчига шогирдлар кўмаклашган. Ҳар бир цехдаги ишчилар сони цех низомига кўра белгиланган. Цехнинг ниҳоятда қатъий қонунларига уста, ёрдамчи ва шогирдларнинг буйсуниши мажбурий бўлган. Бу қонунлар маҳсулот сифати ва миқдорини назорат қилган. Барча буюмлар фақат якка буюртмалар асосида бажарилган.

XII-XIII асрларда Ғарбий Европа шаҳарларида янги ижтимоий ҳодиса – мода вужудга келади [16]. Мода ўзгарувчан ва мослашувчанроқ бўлгани учун ҳам, одамларга ўз ижтимоий статуси белгиларини намойиш этишда анъана ва ҳукуқлардан кўра кўпроқ имконият берган. XII асрнинг иккинчи ярмидаёқ либосларнинг шакли ва бичими мода талабларига қараб ўзгара борган. Либослар бўйича немис тарихчиси Г. Вейс Ўрта асрлар охирини “қайчилар ҳукумронлиги даври” деб атайди, чунки готика даврига келиб либослар бичимиға катта эътибор берила бошланди [21].

Ўша вақтдан бошлаб кишилар ўрни нафақат унинг чиройли кийиниши, матоларнинг нархи ва сифати, либосларнинг ҳашамати ва тақинчоқлари билан эмас, балки ўзгариб турувчи модага мос келувчи бичимли либослари билан ҳам белгилана бошланди.

Айнан шаҳарларда янги маданий намуналар пайдо бўла бошлади, айнан шаҳарларда ишлаб чиқариш ривожланди.

Янги кириб келган русумлар фақат сарой ва қасрларда манзур кўрилишидан сўнг модага айланган, чунки табақачилик жамиятида қирол ва унинг аъёнларига тақлид этилар ҳамда уларнинг кийинишидан ўrnak олинар эди [19].

XV аср ўрталаридан бошлаб Европада янги саноат кўтарилиши – цехларнинг мануфактураларга ўрнини бўшатиб бериш бошланди. Мануфактуралар махсус ишлаб чиқариш дастгоҳларига эга бўлиб, бу ерда меҳнат тақсимоти кенг қўлланган. Цехларнига ўхшаш чекловлар бўлмагани сабабли мануфактурада мато ишлаб чиқарishning микдори ошди. Ипак, жун, пахта толалари мануфактуралари ривожланган Италия шаҳарлари мато ишлаб чиқариш марказларига айлана бошлади. Италия XVII асрдагача матолар ишлаб чиқаришда илғор бўлган, бироқ XVII аср бошларида лионлик Клод Дангон турли рангдаги мураккаб нақшли матоларни тўқиши мумкин бўлган дастгоҳни ихтиро қиласди. Дангон мануфактурасида ишлаб чиқарилган матолар итальян намуналаридан нусха кўчирмаслик имконини берарди. Бу матолар ўзига хослиги ва кўркамлиги учун француз бозоридан аста-секин ўзга мамлакатлардан келтирилган матоларни сиқиб чиқара бошлади.

Лион матолари ўта юқори сифатли бўлиб, тўқувчиларнинг малакаси ва ишлаб чиқариш устидан қатъий назорат ўрнатилганидан далолат бериб тураг эди. Лионнинг ипак матолари ҳамон ўзининг юқори сифати билан машҳурдир. Олий мода уйлари “от-кутюр” коллекциялари учун матоларни ҳалигача шу ердан махсус буюртма қиласдилар.

XVI асрда костюм тайёрлаш санъати ҳам юқори даражага етди. Тикувчи хунари наслий бўлиб, етарлича иззатли касбга айланган эди. Тикувчилар ихтисосликларининг бўлиниши: бир турдагилари плашлар тикишган бўлса, бошқалари – эркаклар костюми, учинчилари – аёллар либосларини тайёрлаши каби бўлинишлар пайдо бўла бошлаганди. Барча либослар фақат буюртма асосида тикилган. Турли хил шакллар, бичимлар тўпланган махсус китобларга

эга бўлган усталар ушбу китоблар ва буюртмачи ўлчамларидан фойдаланиб гавдага мос келувчи, турли хил бичимдаги, шу давр учун замонавий либосларни яратишган. Гавдадаги нуқсонларни беркитиш учун эса турли қистирма ва тагликлардан фойдаланилган (масалан: елкатағлик, асосий мато ва астар орасига қистириладиган турли қўймалар ёрдамида гавдадаги симметрияга эришилган).

XVI асрда костюмнинг тўлиқ каркасли тури пайдо бўлди. Испанияда каркас XVI аср охирлари-XVII аср бошларида эркаклар костюмида; XVI аср охирларида аёллар костюмида ҳам металл корсет ва каркасли юбка (вердугос) шаклида пайдо бўлди. Испан костюмлари 16-асрнинг иккинчи ярмида Испаниянинг кучли сиёсий таъсири сабаб бутун Европа бўйлаб кенг тарқалди. Айнан ўша даврда, костюмларда ҳар бир мамлакатда айрим миллий хусусиятларни сақлаб қолган ҳолда, умумевропа модаси шаклана бошланди.

Голландия ва Англияда эса мануфактура капитализмининг туркираб ривожланиши ва биринчи буржуазия инқилобларининг даври XVII асрга тўғри келди. Бу давр мутлақ монархия шаклидаги марказлашган ҳокимиятнинг мустаҳкамланиш даври эди. Бу нарса, айниқса фуқаролар уруши ва қиролнинг аслзода аййёнлар ва оқсуяк амалдорлар билан кураши натижасида, Людовик XIV қошида мутлоқ ҳокимят ўрнатилган даврдан сўнг, Францияда янада ёрқинроқ намоён бўлди. Бу даврда ҳашаматли қирол саройлари янги модалар пайдо бўладиган жойга айланди. Айнан Людовик XIV бошқаруви даврида Франция тўлиқ Европа модасида қонун чиқарувчиси – кийинища намуна меъйёрларини ва русумларни ўрнатувчисига айланди. Четдан келтирилган ҳашаматли матоларни қўллаш ва буюмларни кийиш таъқиқлангани боис, французлар бор истеъоддларини намойиш этиб, чет элликларни ҳайратда қолдирувчи янгидан–янги либос шакллари ва турларини ва ҳамда либосни безатиш усулларини яратадилар (масалан: шойи тасмадан тугма қадаш ёки безак учун ишлатиладиган халқасимон измалар).

Людовик XIVни янги қароргоҳининг чиройи барча европалик ҳукмдорларнинг ҳавасини келтирадар ва барча унга тақлид қилиш, унга ўхшаш

иштиёқида эди. Айнан шу даврдан бошлаб, фарангча барча нарсалар ҳашаматлилик, зеболик, башанглик, орасталик, келишганлик ва хушбичимликка маънодош бўлиб қолади. Франциядан бошқа мамлакатларга ипак матолар, тасмалар, кружево-тўрлар, перчатка-қўлқоплар, шунингдек лиboslarining янги бичим ва турлари олиб келинган. Молия вазири Ж-Б.Кольбер саноатнинг бевосита ўз мамлакатида бўлиши катта манфаат келтиришини тушуниб, Алонсон яқинидаги Лонрэ қасрида кружева ишлаб чиқариш марказини очади. 1641 йилдан бошлаб йилига икки маротаба Париждан ўзга мамлакатлар пойтахтларига сўнгги мода бўйича кийинтирилган мум қўғирчоқлар — Пандора қўғирчоқлари жўнатилган.

Қирол Людовик XIVнинг шахсан модага эътибор қаратиб, ўзи ҳам янгича шакл ва русумли лиboslarни ўйлаб топган. Унинг шахсий тикувчи ва каштацилари – Жан Буато, Жак Рени ва Жан Анрилар қирол таклифларини рўёбга чиқаришда қатнашишган. Людовик XIV ҳар мавсумда лиboslarни ўзгартириш туғрисида қарор чиқарган. Бу сарой аҳллари этикетининг бир қисмига айланган ҳамда Франциянинг мода индустряси ривожига туртки бўлган [16].

XVIII асрда Франциянинг Европа модасига таъсири сақланиб қолиб, маълумки, айнан шу ерда янги бадиий услуб – рококо пайдо бўлди (1730-1750-йиллар). Аёллар модасидаги энг экстравагант-ғайриодатий лиboslar қирол Людовик XVI даврида урф бўлган. Франция қироличаси Мария-Антуанетта “мода қироличаси”, “башанглик ва хушбичимлик ҳаками”, Европанинг сўнгги модасига мос энг зўр кийинган аёл бўлишга интилган. У бир лиbosни ҳеч қачон икки бора киймаган, кунига уч маротаба лиboslarini алиштирган, сарой куафери-сартароши Леонар Боял ҳар ҳафта унга янги соч турмагинии ўйлаб топган [32].

Мария-Антуанеттанинг “мода министри” номини олган модисткаси Роза Бертэнни (Mari Жанна Бертэн, 1744-1813) шу даврдаги ҳаққоний мода ўрнатувчиси деса бўлади. Р. Бертэн қиролича учун ҳафтасига икки марта Версалга ташриф буюриб, либос, шляпа ва безакларнинг янги қўринишини

таклиф этган. Роза Бертэн ўз даврида модага анчагина янгликларни тақдим қилган. Мода моҳиятини акс эттирувчи “Янгилик бу – унут бўлган эскилиkdir” қабилидаги сўзлар айнан Р. Бертэнга мансуб деб билишади.

Француз модаси (ёхуд модалари) билан параллел равишда, буржуазия жамияти талаблари билан боғлиқ тарзда шаклланган янги мода пайдо бўла бошлади. XVIII асрдан бошлаб европа модаси яна бир пойтахт – Лондонга эга бўлди. Майда зодагон заминдорлар орасида фрак ва редингтон каби янги кўринищдаги, кейинчалик либос модасида классика даражасига етган, лиbosлар пайдо бўлди. Аслида отда юришга мўлжалланган бу либос, фаол ҳаёт тарзини олиб борувчи кишиларга қулай ва шинамлиги туфайли маъқул келганди. Англияда ишлаб чиқарилган сидирға рангли, пухта жун матосидан тайёрланган, ижтимоий бўлиниш белгилари (қимматбаҳо матолар, кашта ва бошқа безаклар) яққол кўзга ташланмагани учун, бу либос ижтимоий тенгликни ўзида акс эттирар эди. 18-аср охирларида Англияда ўзининг ташқи кўриниши ва либосининг ташвишини қилувчи дендилар пайдо бўлди. Дендилар киядиган лиbosлардаги босиқ ранг гаммаси (қора, кул ранг, қўнғир ва оқ), латофатли бичим, кийимнинг гавдага ярашиши ва бенуқсон “ўтириши”, сайқал берилган мукаммал деталларда инсоннинг индивидуаллиги ва обрўси, кишиларнинг нозик таъби яққол намоён бўлган. Айнан шундай одамлар эркаклар модасига оппоқ кўйлаклар, галстук ва жилетларни киритган. Буларни денди қунига бир неча бор алмаштирилган. Тарихда илк бор тақлид объектига бой ва амалдор бўлмаган киши айланди (масалан, машҳур лондон дендиси Жорж Брэммелга Уэлс шаҳзодаси - бўлажак қирол Георг IV тақлид қилган) [19].

Буюк француз инқилоби (1789-1794) янги капитал давр бошланганининг рамзи бўлди. Мос равшда мода ҳам ўзгарди: костюмлардаги ортиқчагарчилик – серупа париклар, тилларанг кашталанган абилар, аёлларнинг панье ва корсетли кўйлаклари, баланд пошналар ва тўқали туфлилар – барчаси ўтмишда қолди.

Эркаклар модасида рационал инглиз услуби ғолиб келди – абсолютизм даврининг табақачиликни таъкидлайдиган дабдабали костюми буржуа uniformsига жой бўшатиб берди. Аёллар модаси антик давр кийимларига

тақлид қилди. Антик костюмларни нафақат машхур рассомлар асарларида, балки инқилобий байрамларда ҳам учратиш мумкин эди. Директория даврида (1795-1799) аёллар антик илоҳаларга ўхшашга интилиб енгил рубашка-кўйлаклар ва сандалиялар кийишар эди. Буржуа инқилобининг ўзига хос ютуғи ҳам шунда намоён эди: энди барча аёллар ихтиёрий русумда модабоп кийинишга teng ҳақли бўлдилар, либос кийишдаги барча табақаланиш таъкиқлари олиб ташланган эди.

Шу даврдан бошлаб аёллар модаси эркакларнига нисбатан тезроқ алмашиб турадиган бўлди. Буржуазия жамиятида, айниқса 19-асрда, аёллар ўз эрларининг ўзига хос молиявий ва ижтимоий мувафақиятининг кўзгуси-витринаси эдилар. Мода, саноат ривожланиши манфаатларидан келиб чиқиб тез-тез ўзгариб туришни, бир услугуб бошқасини алмаштиришни бошлади: Наполеон I давридаги ампир Реставрация даври романтизмига ўрин бўшатди, унинг ўрнига эса бидермейер ва историзм, Наполеон III давридаги “иккинчи рококо” ва эклектика жой олди. 19-аср модерн услубининг шаклланиши билан якунланди [31].

XIX аср охирида Олий мода ва “кутюрье” тушунчаларининг пайдо бўлиши. Юқорида айтилгандек, XIX асрда мода саноатининг шиддатли ривожланиши Парижда “от-кутюр” – “олий мода”нинг вужудга келишига сабаб бўлди.

“От-кутюр” – французча “Haute-Couture” атамасининг талаффузи, транслитерацияси – (франц. Haute – юқори, баланд, олий; Couture – тикиш – олий дарражадаги тикиш ёки юқори санъат дарражасидаги тикиш маъносида) – ҳозирги вақтда “юқори мода”, “олий мода” (рус. “Высокая мода”, итал. “Alta Moda”) маъносида ишлатилиб, энг юқори синф дарражасидаги кийимларни яратиш тушунилади. Бундай синфга ёки туркумга киравчи кийимлар ягона нусхада бажарилади, буларга асосан қўл меҳнати ишлатилади. Нафақат кийим тикилиш жараёни, балки мато ёки материал олиш жараёни, безак турлари ва бошқалар ягона, такрорланмас бўлади [32].

Одамларда чиройли кийиниш ва кўркам кўриниш иштиёқи доим мавужуд бўлган, аммо мода индустряси – бу XX аср маҳсулидир. Француз “Haute Couture” - “от-кутюр” йўналишининг асосчиси англиялик Чарльз Фредерик Ворт (Charles Frederick Worth) ҳисобланади.

Кутюре – (франц. couturier) – модельер, кийимларнинг моделини ишлаб чиқувчи мутахассис. Француз тилидаги “couture” – тикиш, тикувчилик хунарини англатувчи сўздан “couturiers” – кийим тикувчи сўзи келиб чиқсан. Лекин тикувчиликда сайқалланган инглизча маҳорат ва кўркам французча башангликни уйғунлаштира олган Ч.Ворт учун айнан couturier – модельер сўзи яратилади [22].

Чарлз Ворт (1825-1895й.й.) кийим моделлаш санъатига мойиллигини болалигидаёқ ҳис этган. У 12 ёшидан мато сотадиган дўконда, 13 ёшидан тақинчоқ, шаль-рўмоллар ва газламалар сотадиган “Льюис ва Эйленби” савдо фирмасида ишлайди. Бўш вақтларида Лондондаги Миллий галереяда ўтказишни хуш кўрган Ворт, картиналардаги портретларда акс эттирилган тарихий либосларни мириқиб томоша қилган ва улардан чизги олган. Лондон шаҳрининг тўқимачилик саноати корхоналарида кийим моделлаш санъатига 7 йил ўқиган. Аммо либос модаси соҳасида машҳурликка фақат Парижда эришиш мумкинлиги туфайли, 20 яшар йигит мода пойтахтига келади [26].

XIX аср иккинчи ярмида Франция ўз тарихидаги осойишта, тинч даврларнинг бирини кечирмоқда эди. Бурбонларни ўз тахтига қайтарган Реставрация даври осонликча орттирилган бойликларини намойиш қилиб, “кўз-кўз” қилиш истагида юрган бир талай нуворишилар - янги бойваччаларни пайдо қилди. Модада бу ўта дабдабалик, аёллар либосларининг безакларга ўта тўйинганлиги, рококо давридаги либосларга қизиқиш билан ўз аксини топди.

Чарлз Вортни ҳаққоний “Haute Couture” - “от-кутюр” йўналишининг отаси деб аташади. Айнан у тикишни олий, юксак санъат даражасидаги кўтарилиш анъаналарига асос солди. Модани янги ихтиrolарининг довруғи фақат кийим кийиб юрувчи номи билан тилга олиниши, либос яратувчисининг бунга дахлсиздеклиги ва кийим тикувчисининг “кўринмас одам” мавқеи билан

кўника олмаган Чарльз Ворт биринчилардан бўлиб ўз либосларини “имзолашни” бошлади. Бу савдо белгиси – бренднинг туғилиши эди. Шу дақиқадан бошлаб тикувчи кутюрега айланди, унинг яратганлари эса “олий мода” деб аталишни бошлади.

Ворт нафақат айрим шахсларнинг якка буюртмасига асосан, балки мижозлари сотиб олиши мумкин бўлган либосларнинг кичик ижодий термаларини яратишни бошлаган биринчи кутюреелардан эди. Бу коллекцияларнинг томошабин ва мижозлар хукмига ҳар мавсумда тақдим этилиши эса моданинг ҳар мавсумда янгиланиши ва тинимсиз ўзгаришига олиб келди. Ўз навбатида бу модага маълум маромликини баҳш этди ҳамда модани бошқариш тизимига асос солди. Либослардаги услуг ва силуэтларнинг мунтазам ўзгариб бориши эса, савдо-сотик ва бозор кенгайишининг кучли омили бўлгани сабаб, бозор иқтисоди талабларини буткул қондирап эди. Чарльз Ворт яратган коллекцияларининг намойишини ташкиллаштиришни бошлаганлардан ҳам биринчиси эди, бунда моделларни намойиш этувчи сифатида унинг рафиқаси чиқар эди.

1868 йилда Ч.-Ф. Ворт томонидан Париждаги **Олий мода Синдикатига** (франц. **Chambre Syndicale de la Couture Parisienne**) асос солинади [22]. Бу ташкилот олий мода тоифасидаги либосларни яратувчи салонларни бирлаштирди. Синдикат машҳур Мода Уйлари яратган либос моделларидан нусха кўчирилишидан ҳимоя қилиб, ўз мижозларига ноёб сиймо ва шакллар таклиф этилишини таъминлаши керак эди. Шундай қилиб, бу ташкилот иккита асосий вазифани бажариши: ўз аъзоларининг муаллифлик хуқуқини ҳимоялаши ва аҳолининг ўзига тўқ, бадастр қатламига ўзига хос, бошқаларникина ўхшамайдиган либос моделларини таклиф этишни таъминлаши керак эди.

Олий Мода Синдикати бугунги қунгача ўз фаолиятини олиб бормоқда. Унга аъзо бўлиш учун маълум талабларга мос келиш керак.

Париж шаҳрида ўз салонига (олий мода Уйига) эга бўлган Олий мода Синдикатига аъзо бўлганларгина ўзини “кутюре” деб аташи мумкин. Булардан ташқари қатор талабларга риоя қилиш даркордир:

- индивидуал буюртма бўйича либос моделларини тайёрлашда асосан қўл меҳнатидан фойдаланиш (ҳозирги кунда бу қоидани бироз юмшатиб, машина чоклари ва баҳяларини қисман қўллашга, аниқроғи 30 % гача ижозат берилмоқда);
 - нархлари маълум доирадаги матоларни қўллаш;
 - йилига икки марта мунтазам мижозлар ва оммавий ахборот воситалари вакиллари учун намойишлар ўтказиш (июл-август ойларида - куз-қиши мавсуми учун, январда – баҳор-ёз мавсумлари учун), мавсумий коллекциялар йилига 75 нафар либос намойишини ўз ичига олиши керак (ҳозирда мода намойишларини видео шаклда, интернет тармоғининг сайтларида ҳам кузатиб кўриб чиқиб мумкин);
 - мода Уйларининг устахоналарида 20дан ортиқ ходим ва мунтазам ишлайдиган мода намойишчилари ишлаши лозим.

Париж шаҳридан ташқарида жойлашган Мода Уйлари Синдикатнинг корреспондент-аъзолари ҳисобланади (масалан, Италияда жойлашган Versace, Valentino каби мода Уйлари) [46] .

1.2. 1990-2000-йиллар давридаги модага қисқача тавсиф

90-йиллар модасининг бошланишини ва модадаги ўзгаришларни 1987-йилдан бошлаб ҳисоблаш тўғрироқдир, чунки шу йилнинг 19-октябрида иқтисодий инқироз бошланди [19].

Турмуш тарзининг ўзгариши оқибатида мода янада либераллашиб, янада демократлашиди, оқибатда “кежуал” ва “уйғунлашмас нарсаларнинг уйғунлашуви” йўналишлари вужудга келди. Барча мода ғоясининг ўзи “модадан қолгани” ва оммавий модадан ажралиб турадиган мавсумий модалардаги фарқларни ажратиб олишнинг иложи бўлмай қолгани ҳақида гапира бошлади. Услуб ва шакларнинг хилма-хиллигида деярли фарқ қолмади, бироқ кўча модаси подиумдаги либосларга ўхшамай, оммавий истеъмолчи қулай ва шинам бўлган – жинси, майка, шортик ва кроссовкаларни афзал кўра бошлади. Прет-а-порте ва “от-кутюр” коллекциялари 1990-йилларга бориб, реал ҳаётда тасаввур қилиш қийин бўлган, театрлашган шаклларни таклиф эта бошлади. Ундан ташқари подиум ва кўча либослари орасидаги фарқ янада камайиб, дизайнерлар оддий кўча либосларидан илҳомлана бошладилар. Замонавий модада “яхши” ва “ёмон”, “тўғри” ва “нотўғри” дидлар орасида ҳеч қанақа фарқ қолмади. Мазкур ҳолат мода либослари ишлаб чиқарувчиларига мураккабликлар туғдириб, истеъмолчига маълум бир модага эргашиш керак эканини исботлаш қийин бўлиб қолди. Бундай шароитда театрлашган либослар, у ёки бу модалар уйидан туриб, реклама қилишнинг энг самарали усули бўлди.

Эски анъаналардан воз кечиши 1990-йиллар учун хос эди. Форс кўрфазидаги уруш энергетик инқирозни келтириб чиқарди. Хариднинг тушиб кетиши ва ишсизлик ғарб мамлакатларида ҳаёт ва устиворлик тарзининг кескин ўзгаришига, қимматбаҳо ва обрў стандартларини ўзида мужассам этган – “яппи” услубининг тўлиқ модадан қолишига олиб келди. “Аскетизм” ва “ночорлик” мода бўлиб, голливуд киноюлдузлари йиртиқ жинсиларни кийиб, вегетарианга айланишди ва ҳайрия ишлари билан фаол шуғулдана бошладилар. Ўзини кўз-кўз қилишга пулни сарфлаш, мода либосларига пулни сарфлашдек

ноўрин эди. Кўплаб машхур кишилар (малика Диана ва Э.Тейлор) ўз коллекция ва қимматбаҳо либосларини ҳайрия ишлари учун сотиб юбордилар [22].

1992-йили иқтисодий инқироз сабаб, янги ёшлар субмаданияти пайдо бўлди. Ёшларнинг жамиятга қаршилиги, ёшлар аскетизмини вужудга келтирди. Америкалик ёшлар кекса авлод ва уларнинг ҳатти-ҳаракати, анъаналарини ёқтирмас эди. “Бэби-бумерс”га, гиёҳвандлик, ичкиликбозлика қизиқиши анъанавий қадриятларнинг йўқолиб кетишига, талабалар шаҳарчаларидаги политизация – таълим даражасининг тушиб кетишига олиб келди. Ушбу субмаданият “гранж” деб ном олди. Янги услугуб туғилган жой, американинг Сиэтл шаҳри бўлиб, бироқ унинг ишқибозлари Атлантиканинг ҳар иккала томонида ҳам пайдо бўлди. Улар наркотиклар ёрдамида хом ҳаёлларга берилиб реал ҳаётнинг муаммоларидан қочишга уринганлар. Янги услугуб тарафдоларининг ташқи қиёфаси хиппи ва пакнк хусусиятларини ўзида мужассам этган бўлиб, улар таранг тортилган свитерлар, ертиқ жинси second hand нинг қўпол, аскар ботинкаларини кийиб олган кўринишга эга эди. “Гранж” услубининг ташқи қиёфаси хиппини ёдга солар эди. 1993-йилда “гранж”, мода журнали реклама қилган супермодага айланди. Подиумларда йиртиқ кийимли, соchlари хурпайган, камбағал, дайди образи пайдо бўлди. 1980-йиллар классик элегантлиги ва орасталиги, ранглар уйғунлиги ва суръатларнинг атайин эскиртилган кийимлар, рангбаранглик ва “тасодифийлигига”айланди. Услублар, ранглар ва суръатларнинг атайин номутаносиблиги “номутаносиб нарсаларнинг мутаносиблигига” олиб келди. Модада ё ўта кичик, ё ўта катта кийимлар, кенг жинслиар урф бўлди. Одатий классик кийимларни кийиб юришнинг ноодатий услубида янги эффектлар пайдо бўлди [19,28].

Айнан ўша вақт дизайнерлар ўз маҳсулотларини реклама қилиш учун профессионал моделларни эмас, балки қўчанинг оддий кишиларини таклиф эта бошладилар. Моделларнинг янги авлоди, К.Кляйн компания рекламасида иштирок этиб, АҚШнинг 1993-йилдаги энг гузал аёли деб тан олинган ва 1960-йиллардаги Твиггига тенглаштирилган, Кейт Моссни ёдга солар эди. Гўзал ташқи кўриниш вақтинча модадан қолди. Кишилар ноанъанавий ташқи

кўринишлари билан одатий стандартлардан узоқлашган ҳолда, рекламаларга туша бошладилар. Шу орқали реклама қилинадиган маҳсулот ва потенциал харидор, агар реклама қилаётган шахс тимсолида супермен ёки супермоделни кўраётган бўлса, улар ўртасида вужудга келувчи тўсиқ олиб ташланди.

Эркаклар модасида галстуклардан воз кечган, классик костюм ва пляж шиппакларининг уйғунлашувига имкон берувчи “эркин услугуб” – “кежуал” пайдо бўлди. Расмий иш либосларидан вос кечиши тенденцияси “эркин жума услуби” номини олиб, бу ерда ишчи-ходимларга бизнес-костюмларида эмас, балки “эркин услубдаги” либосларда ишга ташриф буюришларига рухсат этилар эди. Ахборот технологиялари соҳасида ишлайдиган кўплаб компаниялар (масалан, “Майкрософт” компанияси) ходимларидан маълум бир фасонда бўлишларини талаб этишмас эди. 2000-йилда европарламент ишчи-ходимларнинг қатъий формада бўлишлари шарт бўлган қонунни таъкидлаб қўйди. Буларнинг барчаси 20-аср ва кейинги даврларда анъанавий офис либосларининг йўқолиб боришига замин яратди [34].

Минимализм ҳам 1990-йиллар дизайнидаги асосий тенденциялардан бири эди. Унинг пайдо бўлишини 1980-йиллар охирида “декаденс ижоди” тўғрисида гапирилган пайтлардаёқ кутишган, “образли васваса” кўринишларининг сунъий эскиришига, визуал образларнинг жонли борлиқни сиқиб чиқаришига, инсоннинг ўзгариб бораётган янги шаклларга мослашиб улгурмаслигига олиб келади. Ушбу барча салбий ҳолатлар бозор иқтисодиёти харидорлари томонидан вужудга келтирилиб, 1980- йиллардаги дизайннинг истеъмол маданиятига жавоб реакцияси эди. Бизнес ва дизайннинг аралashiб кетиши дизайн-лойиҳаларнинг bemâniлашувига олиб келади. 1990-йиллар бошидаги иқтисодий инқироз ва экологик муаммолар минимализмнинг дизайн интерьеrlари ва либослар дизайнida энг урф йўналиш бўлишига олиб келди. Минимализм 1980-йилларда унут бўлган шаклларнинг оддийлиги, кутулмаган услублар, уйғунлик ва меъёр тушунчаларини ўзаро сингиб кетишига олиб келди. Минимализм концепцияси тарафдорлари либослар дизайннерлари эди. Европалик минималистлар орасида энг “содиклари” немис аёли Жиль Сандер

ва австриялик Хельмут Лангар десак хато қилмаган бўламиз. Улар минимализмнинг оммавийлиги туфайли 1990-йилларда халқаро тоифадаги дизайннерларга айланишди. Бичимларнинг оддийлиги, шу билан бирга усталик ва нейтрал тусдаги рангларнинг ноодатий матолар ва фактуралар билан уйғунлиги, оригиналлик нафақат Европада, балки бутун дунёда вақт руҳи сифатида қабул қилинди. Х.Ланг модага монограмма ёки йўл-йўл металл толали микротолалар билан табиий толани аралаштириб, янги юқори технологияли материалларни амалга тадбиқ этди [31].

Либослар дизайнинда экологик йўналиш. 20-асрнинг етмишинчи йилларида, барча реал экологик фожия ҳақида гапира бошлаган пайтда, дизайн оламида технологик инқиlobнинг салбий оқибатларига жавобан дизайн оламида “экологик ёндашув” вужудга келди. 1970-йилларда мода оламида “экологик услугуб” пайдо бўлди. 1980-йилларда дизайн оламида, ҳаёт сифати ва анъанавий вазифалар муҳитининг структурасини ўзgartаришига имконият – дизайннинг янги хусусиятларини олдинги планга қўйган, янги қонуният шаклланди. 1993-1994-йилларда “экологик услугуб” яна урфга кирди. Бироқ дизайн оламидаги экологик ёндошув, табиий ранг ва материалларга эътибор қаратувчи “экологик услугдан” кенгроқ тушунча. Экологик йўналиш бу – экологик этикаларни тасдиқловчи ва инсониятнинг атроф-муҳит билан мутаносиблигига йўналтирилган тамойиллар бўлиши мумкин.

Замонавий жамият экологиялашувининг муҳим йўналишларидан бири – сифатли буюмлардан узоқ муддат фойдаланишга қайтиш, экологик тўғри истеъмол меъёрларининг тарқалиши ва нарса-буюмлардан оқилона фойдаланиш келиб чиқади. Кўплаб модельерлар маълум бир гуруҳ ассортиментига тааллуқли буюмлардан иборат минимал гардероб ғоялари тарафдорлари саналишади. Шунга ўхшаш универсал буюмлар кўплаб бошқа буюмларни ўрнини босиши мумкин. Замонавий мода олами эклектизми, шакл, образ ва услублар хилма-хиллиги эски ва янги буюмларни уйғунлаштириб либослардан фойдаланиш муддатини узайтириш имконини яратади [19]. 2000-2001-йилларда винтаж – эски буюмларни ўзgartариб янги либослар яратиш,

ўтмишнинг машхур дизайннерлари яратган либослардан фойдаланиш йўналиши урф бўлди. Унинг устига мода танқидчилари ва дизайннерлар таъкидлашича - бугун муҳими мода эмас, балки индивидуал шахсларнинг услубидир. Мазкур қонуниятга эргашиш, мавсумий модалар ўзгариши заруриятига эътибор қаратишдан халос этиб, истеъмолнинг камайишига олиб келади.

Экологик ҳаёт тарзининг шаклланиши нафақат истеъмолнинг қисқаришини, балки заҳарли чиқиндиларни ажратиб, бартараф этишни, экологик технологиялардан фойдаланган ҳолда қўллашни назарда тутади. Истеъмолни экологиялаштиришга ишлаб чиқариш экологияси ҳам боғлиқдир. Мазкур йўналиш технологик жараёнлар билан боғлик: заарсиз, чиқиндисиз технологиялардан фойдаланган ҳолда, иккинчи маротаба фойдаланиб, табиий бойликларни тежаш муаммоларини ҳал этади. Ушбу муаммолар либослар дизайннида атроф-муҳитда мутлақо ассимилияцияланмайдиган синтетик материаллардан воз кечиш орқали ҳал этилади; ўша маҳсулотлар атроф-муҳитни ифлослаб, шунингдек инсон соғлиғига ёмон таъсир этади. Синтетикани, либос тайёрлаш учун анъанавий бўлган материаллар – жун, ипак, пахта, канопларга алмаштириш мумкин. Бироқ “гранж” ва “неопанк” услублари яна синтетикага қизиқиши уйғотди. Синтетик материаллар, агар табиий матолар хусусиятига эга бўлса, улардан олдинга ўтиб кетиши мумкин.

“Яшиллар” ҳаракати туфайли бир вақтнинг ўзида табиий тери ва мўйналарни сунъий турларига алмаштириш такиф этилади. 1980-йиллар охириларидағи Ғарбдаги ишлаб чиқарувчилар уларнинг маҳсулотларига талабнинг пасайиши сабаб, заарга учрашган эдилар. Бироқ энди бу муаммо анчагина баҳслидир. Шимолий Америка ва Ғарбий Европада “яшиллар” кураши табиий мўйна ва терилардан тайёрланган либосларни ишлаб чиқарувчилар ва улардан фойдаланувчиларга қаратилди. 1990-йиллардаги мўйна маҳсулотлари коллекциялари кўргазмалари ҳайвонлар ҳимоячилари манифестацияси томонидан кўп маротаба олиб борилди [19].

Кийимларнинг ўрнини босадиган материаллар қандай қилиб қўлланилиши керак деган саволга жавоб йўқ. Синтетика табиий материаллар

тагида никобланиши эмас, балки ёрқин ранглар эвазига очиқчасига ўзининг “сунъийлигини” кўрсатиши керак деб ҳисобланади. Ушбу муаммони ечишнинг ўйинли вариантини Ф.Москино ва Ж.-Ш. Де Кастельбажаклар таклиф этишиб, улар табиий мўйналарни ўрнини босиш учун болалар плюш ўйинчоқларидан фойдаланишган.

1990-йилларда яна табиий материаллар ўрнини босувчи матоларга қизиқиши ортиб, сунъий мўйна ва тери оммабоп бўлди, айниқса синтетикадан бутунлай воз кечиб, ситетик матоларни табиатда йўқ қилиш анча мураккаб ва заарли бўлсада, тўлиқ табиий масаллиқقا ўтишнинг имкони йўқ. Энг мақбул йўл янги ҳусусиятларга эга бўлган ва фойдаланишдан сўнг тез емириладиган материалларни ўйлаб топишдир. Махсулотни экологизация қилиш бу - заарсиз ва чиқиндисиз маҳсулотларни ишлаб чиқиши, шунингдек анъанавий технологиялар реабилитациясидир. Бунда 1992-йилдан бошлаб “Экоколлекция”, яъни экологик тоза коллекциялар ишлаб чиқарувчи “Эспри” компаниясининг тажрибаси қўл келади. “Экоколлекция” табиий материаллардан тугмалар ва латун чақмоқли бўялмаган паҳтадан моделлар коллекциясидир. Атроф-муҳит учун ҳавфсиз бўлган муаммони ечиш йўлларидан бири, матоларни бўяш технологияси – анъанавий табиий бўёқ маҳсулотлари [22].

Ресурсларни иккинчи марта қайта ишлаш, ҳозирда атроф-муҳит муаммосини ечишнинг энг урф бўлган усулидир. Шунингдек лиbosлар дизайнни ҳам чиқиндилар регенерацияси, кўплаб муаммони ҳал этиш йўлларини таклиф этган ҳолда ресурслардан қайта фойдаланиш муаммоларини ечиш билан шуғулланади. Бу ҳақида 1990-йиллардаги “секонд хенд” бизнесининг гуллаб яшнаши далолат беради. Замонавий моданинг турли хил услублар билан “ретро” услубида ва ўтмиш лиbosлари руҳида кенгайиб бориши, шунингдек бироз вақт ўтгач, яна урф бўладиган эскирган лиbosлар хаётий даврини узайтириш имконини беради.

Полиэтилен пакетлар, турли хил пиво банкалари ва бутилкалар пробкаларидан - ишлатилган қадоқлардан фойдаланиб, яратилган лиbosларни

такдим этувчи “Гринпис” коллекцияси маълум. Бироқ профессионал дизайнерлар моделларида пайдо бўлган эски газеталар, кир ювиш кукунларидан, қутилар, пластик пакетлар ёки тўқимачи лоскути каби ноанъанавий материалларнинг пайдо бўлиши уларнинг “чиқинди дизайнига” қизиқишлидан далолат беради. Нарса-буюм муҳитига яна “тараққиёт чиқиндиларининг” киритилиши ғоясидан ташқари, истеъмолчи жамиятига киноя орқали таъсир этиш имконини беради (масалан, Ф.Москино, Б.Жексонлар ижодида) [46].

Ноанъанавий материаллардан фойдаланиш янги шакл, янги образ ва материалларнинг янги имкониятларини топиш имконини беради.

Либослар дизайннида ўйинли ҳолатлар турли хил соҳаларда намоён бўлади. Биринчидан, модага муносабат ўзгарди: 1990-йилларда жиддий бўлмаган, ўйин ғоялари оммабоп эди. Иккинчидан, ўйин элементлари кўплаб дизайннерлар томонидан либослардан фойдаланишда тушинилади. Бундай имкониятлар “кулгили” тўлдириш ва аксессуарлардаги ўзгарадиган шаклларга ўрнатилган. Ўйинлар учун чексиз имкониятлар алоҳида либос, аксессуарлар, суръатлар ва рангларнинг бирикиш имконини беради. Ниҳоят, либос дизайнидаги ўйин ҳолати рол ўйинлари билан боғлик. Дизайнерлар фикрича, мода либослар инсон ўз ҳаётида кийиб рол ўйнайдиган костюмларга ўхшайди. Узоқ вақт мода костюм реал ижтимоий ўрнини кўрсатиб берувчи ёки янада юқорироқ мартабани яратиш усули эди. Бироқ энди либос, аксинча инсон учун бириктирилган ижтимоий ролларни енгиб ўтиш воситаси сифатида қаралмоқда. Ҳар мавсум таклиф этилаётган либосларнинг хилма-хиллиги истеъмолчига танлаш учун катта имкониятларни – киши ўз либосларини ўзгартириб ўз имиджини ҳам ўзгартириши боис мазкур барча ”ролларни” ижро этиш имконини беради. (Америкалик модельер Жон Каррано сўзлари) [19,52].

“Неотехнологик дизайн” номини олган акустик ва фактура режими муҳитнинг, ранг, ёруғлик, хид ва иқлим дизайнини, экологик дизайн йўналишларидан бири сифатида қабул қилиш мумкин. Ҳар хил овоз чиқарувчи, ёруғлик тусидаги, суюқ кристалл материаллардан ёруғлик ва

ҳарорат ўзгаришига таъсирчан либослар пайдо бўлди. Янги технологиялар билан шунга ўхшаш тажрибаларни япон ва италиялик дизайнерлар ўтказишида (улар италияда “технологик магизм”, “алкимё”, метаморфизм” деб номланиб, уларни А.Мендини, Д.Сантакъяра, Ч.Руджерилар ижодида учратиш мумкин). Ахборот тараққиётига ўтиш “сенсор иқилобини – юқори технологияларни қўллаган ҳолда, сенсорлаштириш асосида янги шаклларни яратиш ва янги сезги маданиятининг вужудга келишини талаб этади. “Хай-тек” тушунчасини олган мазкур йўналиш – инсон қадриятлари ва замонавий технологияларга мослашиш муамосини ҳал этгани боис, дизайн оламида экологик йўналишнинг муҳим таркиби саналади. Ч. Руджери либос киши танасини беркитишдан ташқари у қувонч ёки афсусланишни ифода эта олади деб айтган эди. Ч. Руджери моделлари – юзлаб ҳар хил тусдаги лампалар билан безатилган кўйлаклари, дискотека учун кинетик либослари, тана ҳароратининг ўзгариши билан, тусини ўзгартирувчи суюқ кристалли либослари билан 1980-йилларда савдо-сотик борасида мувафақиятга эриша олган.

Экологик маданиятининг муҳим йўналишларидан бири экологик ҳаракатdir. Маданиятининг глобал инқирози индустрiali тараққиётнинг сўнишидан далолатdir. Бу ҳақида инқирознинг барча белгилари: жамиятда маданият ролининг кучсизланиши, маданий қадриятларнинг миллий ўзига хослигини йўқотган ҳолда, стандартлашуви ва бирлашуви; оммавий “антимаданиятнинг” кенг тарқалиши кби холатлар далолат бериб турибди. Ягона ахборот макони, жаҳон иқтисодиёти интеграцияси маданий қадриятларнинг йўқолиб кетиши хавфини келтириб чиқаради. Келажак тараққиёти – “экологик тараққиёт” – турли маданиятли кишилар эҳтиёжи хаётий эҳтиёжлар орасида энг муҳими бўлани боис, турли хил маданиятларнинг эркин ўзаро муносабати яратилган жойда маданият тараққиёти бўлиши лозим. Дизайн назариясида экологик маданият билан боғлиқ муаммолар “якка маданият муаммолар” номини олди: “Якка маданият тил ва адабиёт, санъат ва меъморчилик, урф ва одатлар, тарих ва дин, бир сўз билан айтганда маданий онг ва ривожланишни таъминловчи барча нарсаларни

ўз ичига олади.” Дизайннинг “этномаданий яккалик” изланишлари бир вақтнинг ўзида икки йўналиш бўйича: бир томондан, бу ўз миллий маданият асосларига кириб бориш, предметлик муҳитида унинг муҳим архитипларини яратиш; иккинчи томондан эса замонавий тараққиётнинг предмет оламини маънавий бойитиш имконини берувчи ўзга маданият қадриятларига қизиқиши [19].

Маданият экологияси муаммоларига либослар дизайннида сезиларли ўрин ажратилмоқда. Ҳозирги босқичда муҳим масалалардан бири – халқаро бозорда миллий яккалик имиджининг ўрни дизайн мувафаққияти гарови бўлгани боис, мамлакат миқёсида дизайннинг ажойиб тарзда ифода этилган шахсисини шакллантиришдир. Бу ҳақида Япония, Британия, Италия, Франциянинг мода саноати миллий имиджи дизайнларининг мувафаққиятли савдо-сотиқ ишлари далолат бериб турибди. Миллий дизайнни халқаро даражага олиб чиқиши, масалан, Германия ва Испания ҳукуматлари қўллаб қувватламоқда [39].

Экологик йўналтирилган дизайн этномаданий анъаналарга мос келадиган инсон образларини яратишга интилган ҳолда, ҳудуднинг моддий ва маънавий анъаналарига мурожаат этмоқда. “Ҳудудий дизайн” вазифалари орасида - мазкур ҳудуд табиий шароитлари ва иқлимига мос келувчи либосларни яратиш, анъанавий тип шакллари ва материалларга муносабатни уйғотищдир.

I боб бўйича хulosалар

Магистрлик диссертациясининг мазкур бобида 1990-2000-йиллардаги “от-кутюр” либосларининг ретроспектив таҳлили бажарилди. Бунинг учун “От–кутюр” - “Haute–Couture” тушунчасининг келиб чиқиши, шаклланиши ҳамда ривожланиш жабҳалари таҳлил этилди.

“От–кутюр” – французча “Haute–Couture” атамасининг талафзузи, транслитерацияси – (франц. Haute – юқори, баланд, олий; Couture – тикиш – олий даражадаги тикиш ёки юқори санъат даражасидаги тикиш маъносига) – ҳозирги вақтда “олий мода” маъносига ишлатилиб, энг юқори синф даражасидаги кийимларни яратиш тушунилади. Бундай синфга ёки туркумга киравчи кийимлар ягона нусхада бажарилади, буларга асосан қўл меҳнати ишлатилиади. Нафақат кийим тикилиш жараёни, балки мато ёки материал олиш жараёни, безак турлари ва бошқалар ягона, такрорланмас бўлади.

1990-2000-йиллар давридаги мода таҳлил этилиш жараёнида қўйидагилар асосий деб белгиланди:

- 90-йиллар модасининг бошланишини ва модадаги ўзгаришларни 1987-йилдан бошлаб ҳисоблаш тўғрироқдир, чунки шу йилнинг 19-октябрида иқтисодий инқироз бошланди;
- турмуш тарзининг ўзгариши оқибатида мода янада либераллашиб, янада демократлашди, оқибатда “кежуал” ва “уйғунлашмас нарсаларнинг уйғунлашуви” йўналишлари вужудга келди;
- мода ғоясининг ўзи “модадан қолди”;
- прет-а-порте ва “от-кутюр” коллекциялари 1990-йилларга бориб, реал ҳаётда тасаввур қилиш қийин бўлган, театрлашган шаклларни таклиф эта бошлади:
- подиум ва кўча либослари орасидаги фарқ янада камайиб, дизайнерлар оддий кўча либосларидан илҳомлана бошладилар;
- “гранж” субмаданияти, “кежуал” ва “минимализм” ҳамда либослар дизайнидаги экологик йўналиш бу даврдаги асосий услугуб ва йўналишларни белгилаб берди.

II БОБ. 1990-2000-йиллардаги “от-кутюр” либосларининг композициясини ташкил этувчиларининг таҳлили

2.1. 1990-2000-йиллардаги “от-кутюр” либосларидаги образ ва силуэтлар таҳлили.

Эски анъаналардан воз кечиш 1990-йиллар учун хос эди. Форс кўрфазидаги уруш энергетик инқирозни келтириб чиқарди. Хариднинг тушиб кетиши ва ишсизлик ғарб мамлакатларида ҳаёт ва устиворлик тарзининг кескин ўзгаришига, қимматбаҳо ва обрӯ стандартларини ўзида мужассам этган – “яппи” услубининг тўлиқ модадан қолишига олиб келди. “Аскетизм” ва “ночорлик” мода бўлиб, голливуд киноюлдузлари йиртиқ жинсиларни кийиб, вегетарианга айланишди ва ҳайрия ишлари билан фаол шуғуллана бошладилар. Ўзини кўз-кўз қилишга пулни сарфлаш, мода либосларига пулни сарфлашдек ноўрин эди. Кўплаб машхур кишилар (малика Диана ва Э.Тейлор) ўз коллекция ва қимматбаҳо либосларини ҳайрия ишлари учун сотиб юбордилар[7].

Иқтисодий инқироз мода индустриясига сезиларли зарар келтирди. 1990-йилларда “от-кутюр” модалар уйининг мижозлари кескин камайиб кетди, Олий мода Синдикати, ўз мижозларини сақлаб қолиш учун талабларни камайтириши керак эди. Кўплаб “Пьер Спук”, “Гре” сингари мода уйлари оғир ахволга бардош бера олмай ёпилиб кетди, бошқалари эса юқори мода кўргазмаларида иштирок этмай қўйди, шунчаки буюртма асосида либос тикиб, хўжайнинларини алмаштиришди [7]. “Шантал Томас”, “Клод Монтана”, “Айзек Мизрахи” каби кўплаб мода уйлари ёпилди, чунки иқтисодий инқироз, аввал Америка ва Европа модалар уйи маркаларини ўзлаштирган Узоқ Шарқни қамраб олган эди. Япония, Тайван ва Гонконгдаги кўплаб бутиклар ёпилди. Қайта қуриш ва собиқ СССРнинг парчаланиши ғарб мамлакатлари учун ажойиб имконият яратди.

“Гранж” услубида дастлабки намойишларни ўтказган дизайнерлар, булар: бельгиялик Мартин Маржъела (унинг намойиши Қутқарув Армияси дўконида бўлиб ўтган), италиялик дуэт Дольче ва Габбана (уларнинг услуби

кўпроқ бой хиппи қиёфасини ёдга солар эди) ва америкалик Марк Жакобс ва Анна Сьюилар бўлишган [28].

1994-йилда “гранж”, экологик ва этник услубларга ўз ўрнини бўшатиб беради. 1997-йилга келиб эса яна “гранж” услугидаги лиbosлар дўконлар ва мода подиумларида пайдо бўлди, энди лиbosлар қўриниши ўта узун енгли, чеккалари нотекис тарзда эди. 2000-йилда ушбу тенденция “хиппи-шик” номи остида ривожланади.

Машхур дизайнерларнинг йиртиқ лиbosлари, тимсоҳ ёки илон терисидан, четлари нотекис курткалари, атайин эҳтиёткорсизлик билан тикилган костюмлари “боҳо”нинг, яъни, “богем буржуазиясининг” тимсолига айланди. “Хиппи-шик” ёрқин ранглар ва декорга қайтган ҳолда, 1990-йиллардаги ҳукумрон бўлган минималлашувга жавоб эди. “Гранж” услугида лиbosлар демократлашувига фарқ бутун 1990-йиллар мобайнида ўз долзарблигини сақлаб қолди.

20-асрнинг охирги ўн йиллигига олий моданинг роли мутлақо ўзгариб, янги шакл, материал, технология ва образларни ахтариб, у – янги ғоялар лабораторияси, эркин тажриба мактабига айланиб қолди. Юксак моданинг кўплаб уйлари учун индивидуал, эксклюзив буюртмаларнинг бажарилиши энди иш-фаолиятнинг асосий турларидан бўлмай қолди. Аввалига зарар келтириб турган “от-кутюр” коллекциялари тайёр кийимлар, аксессуарлар, лицензияли моллар ҳажмини ошириш имконини берадиган рекламининг ўзига хос турига айланди. Бундай олий мода катта капитални талаб этади. Шунинг учун Олий мода Синдикати 1990-йилларнинг бошлари ва охирларида янги талабгорларга, энг аввало француз модельерларига, юксак моданинг янги уйларини очишга имкон яратиш учун, қўйиладиган талабларни бироз енгиллаштириди [9].

Унинг устига 1990-йилларда модалар пойтахти бўлиб келган Парижга инглизларнинг “хужуми” ҳақида гапиришган эди. Галльяно, аввалига “Живанши”, кейин эса “Диор” мода уйлари учун коллекциялар яратди. 1990-йилларда Европа мода уйларида америкалик дизайнерлар ишлай бошлади – америка модаси берк ҳолатдан чиқиб, жаҳон бозорларини эгаллай бошлади.

1990-йилда ҳайратомус савдо муваффақиятига эришган ҳолда, Италиядаги “Гуччи” модалар Уйи эркаклар ва аёллар либослари коллекциясини яратди. 2000-йилдан бошлаб у “Ив Сен-Лоран” мода Уйи учун прет-а-порте коллекциясини тузади. 1992-йилдан бошлаб Оскар де ла Рента “Пьер Бальмэн” модалар Уйи учун “от кутюор” коллекцияларини тузди. 1996-йилдан Ричард Тайлер Италиянинг “Библос” маркалари учун ишлай бошлади. Марк Жакобс “Луи Вuitton”, Майл Корс эса “Селин” модалар уйи учун коллекциялар яратишиди [19].

1990-йилларда янги марка ва янги номлар пайдо бўлиб, юқори моданинг янги уйлари очилди. “Леокане Эман”, Ж.Версаче, Валентино, Ж.П.Готьелар Олий мода Синдикатининг аъзоларига айланишиди. Ф.Трейси, Жосефус-Малькмор Тимистер, Маурицио Галанте, Доминик Сиро, Мортеза Пашайлар юқори мода ҳафталикларида иштирок этдилар. Россиялик модельер Валентин Юдашкин юқори мода Синдикатининг дастлабки мухбир-аъзосига айланди. 2000-2002-йилларда Середин и Василёв рус дизайннерлар дуэти Париждаги юқори модалар кўргазмасида иштирок этишиди [17].

Катта бизнеснинг йирик намоёндалари модаларнинг у ёки бу уйларини эгаллаш учун курашга киришиб, LVMH (Бернар Арно), PPR (Франсуа Пино), Cucci (Доменико Де Соле), “Prada” (Патрицио Бертелли) каби мода уйлари аср охирларига бориб миллиардлаб маблағ келтирувчи брендларга эга бўлган ҳолда, модалар уйлари империяларига айланишиди. Масалан, Б.Арно бошчилигидаги LVMH молия гурухи 1980-1990-йиллар мобайнида “Диор”, “Живанши”, “Лакруа”, “Кензо”, “Лоэве”, “Пуччи”, “Луи Вuitton”, “Селин”, “Герлэн”, “Донна”, “Кэрран” каби маркалар устидан ҳукумронликка эришиди. Мода ҳақиқий бизнесга айланди, бу 1990-йилларда “Гуччи” Уйининг қайта тикланишини исботлаб берди. Чармдан юқори сифатли аксессуарлар ишлаб чиқарувчи мазкур фирма бир қатор оиласвий нуқсон ва хато молиявий сиёsat туфайли 1980-йиллар охирда молиявий инқироз кўчасига кириб қолган эди. Ақлли менежмент Д.Де Соле ва Т.Форднинг янги ақлли савдо директори “Гуччи”, “Ив Сен-Лоран”, “Александр Макквин”, “Стелла Маккартни” каби

маркаларини қўлга киритиб, мода бизнесининг лидерларига айланишди. Т.Форд долзарб мода тенденцияларини бехато аниклаб, “Гуччи” маркасини энг обрўли маркалардан бирига айлантириди. Палермо Доменико Дольче ва Стефано Габбаналар томонидан асос солинган, 1990-йиллардаги италиядаги бошқа бир марка, “Дольче Габбана” маркаси эди. Улар коллекцияси илк бор 1985-йилда Миланда намойиш қилинган бўлиб, матбуот томонидан “оламни ўзгартира олиш кучига эга” деб топилган. 1990-йиллар бошида улар нархларни тўғри тақсимлаб, мижозларга қулай нархларни таклиф этган ҳолда, аввалига Италия бозорларини, сўнгра эса дунё бозорларини эгалладилар. “Дольче Габбана” 1990-йилларда зебра ва қоплон тасвири туширилган матолар, терига ҳайвонлар суръати туширилган чармлардан, сунъий муйнадан пиджак, қоплон ва йулбарс тасвири билан ички кийимлар, муйна ёқали трикотаж жакетларни ўйлаб топдилар. Уларнинг коллекцияларида ички кийимлар алоҳида бир кийим турига айланиб кетди. Дольче ва Габбананинг моделлари буюк актёрлар томонидан киноларда яратилган сирли эротикани эслатувчи образларни ёдга соглан ҳолда, минимализм даврининг жозибадор кишилари бўлишган. Уларнинг кишиларни жалб қилувчи услубларини барча киноюлдузлар ёқтириб қолишиди, айнан уларнинг лиbosларини 1993-йил Мадонна ўзнинг жаҳон турнесида намойиш қилиш учун танлади [22].

Илғор, зўрға англаб олиш мумкин бўлган, индивидуалликни қадрловчи Евropa истеъмолчилари орасида Антверпендаги Нафис санъатлар Қироллик Академияси битирувчилари - бельгиялик дизайннерларнинг лиbosлари кенг тарзда қўлланилган. “Антверпен олтилиги” 1980-йилларнинг охирларида ўзларини кўрсатишиди. Дирк Биккембергс 1985-йилдан бошлаб эркаклар лиbosлари коллекцияларни, 1993-йилдан бошлаб эса аёллар лиbosлари коллекциялари билан Париждаги прет-а-порте ҳафталикларида иштирок этади.

Анна Демельмеистер европа деконструктивизмининг энг ёрқин намоёндалариан бири бўлса ажаб эмас. Унинг ёрқин услублари, Ўрта асрларни ёки хиппини ёдга солувчи ассемитрик бичимларга асосланган.

Аввалига Ж.-П.Готьенинг асистенти бўлиб ишлаган Мартин Маржъела, 1989-йилдан бошлаб ўзининг коллекцияларини яратади. У “вантаж” услубининг дастлабки ишқибозига айланиб, 1980-йилларда буюмларнинг бичимини ўзгартирган ҳолда, қайта қўллаш ғояси билан қизиқиб қолади. 1988-йилда Маржъела ўйлаб топган жилет Готьега шунчалик ёкиб қолганидан, у унга ўзининг шахсий маркасини очишини таклиф қиласди. 1991-йил Мартин Маржъела америка пайпоқларидан тикилган пуловерни, 1992-йилда эса эски буюмлардан фойдаланиб “гранж” услубидаги коллекцияни ўйлаб топади. Унинг норасмий услуби - қимматбаҳо маркалар буюм ва истеъмол маданиятига қарши тура олди. У, ўзининг кўргазмаларини автомобиллар тўхташ жойларида, метро станцияларида намойиш қилди. Буюмларга оқ этикетларни у шунчки фирма номисиз тикиб қўяр эди. 1990-йилларда Мартин Маржъеланинг бунтар услуби машхур бўлиб кетди. 1997-йил консерватив ва респектабелли маркага, нисбатан замонавийроқ имидж бериш учун Мартин Маржъелани “Гермес” модалар уйи либосларининг дизайн студияси арт-директори лавозимида таклиф этишади [33].

Вальтер ван Бейрендонк биринчи бўлиб ёшларнинг реалликка қизиқишлирига этибор қаратиб, компьютер ўйинлари персонажлари образини, ёрқин рангларни, фантастик тўлдиришлар ва синтетик материалларни – “киберпанк” услубини яратади. Ушбу услугуб 1990-йилларда театр ва кўча модалари орасидаги замонавий модани ёдга солиб, кўплаб ишқибозларга эга бўлди. 1990-йилларнинг иккинчи ярмида “бельгия мактабининг янги авлоди аъзолари - Оливье Тейскин, Вероник Бранкинолар машхур бўлиб кетишди.

1994-йили “гранж” услуби ўрнини этник ва экологик услублар эгаллайди. 1994-йили синтетик материалларни (синтетик чарм, винил; ёрқин, кислота рангли плёнка материаллари) яна долзарб қила олган “неопанк” услуби пайдо бўлди. Иқтисодиёт соҳасининг жонланиши, 1930-йилларни ёдга солувчи ва ялтир-юлтиирлардан иборат қимматбаҳо матолар (атлас, парча, ламэ, металл плёнкалар ва чарм) “гламур” услуби оламини вужудга келтирди. Босния ва Косоводаги харбий ҳолатлар 1996- 1997 ва 1999-2000-йиллардаги подиумларда

урф бўлган, “милитари” услубида намоён бўлди. 1960 ва 1970-йиллар руҳидаги ретроуслубият яна қайғусиз хиппи услубини ёдга солувчи ёшлик маданиятининг пайдо бўлишига олиб келди. Ёшларнинг наркотикларга берилиши “героинли шик” услубининг пайдо бўлишига олиб келди. 1994-1999-йилларда мода оламида оддий шакллар ва нейтрал рангларнинг пасайиб кетишига сабаб бўлган, энг оммабоп услуг “минимализм” пайдо бўлди. 1990-йиллар охирида турфаҳиллик ва ҳажм кенгайишига тенденция пайдо бўлиб, кечки 1970-1980-йиллар руҳидаги ретроуслубият вужудга келди. Ғарбдаги, айниқса ахборот технологиялари соҳасидаги 1990-йиллардаги иқтисодий юксалиш, “неоклассика”нинг қимматбаҳо маркалари ва логоманиясининг пайдо бўлишига олиб келди [8].

Декор, қўл ишининг 1999-йиллар коллекцияларида кўп бўлиши, оммавий моданинг экстровагантлик ва бойлик томонга ўзгаришига сигнал бўлиб янгради. Тўғри, буларнинг ҳаммаси илгари “от кутюр” коллекцияларида – 1990-йиллар подиумларида бор бўлиб, этник элементлари билан тарихий костюмлар элементларини эркин аралаштириб юборган истаризм ҳукум сурган. 1990-йиллардаги модаларда либосларнинг безаги эмас, балки материаллар сифати ва ранги муҳим аҳамият касб этган. Масалан, 1999-йилда кул ранг тус, 2000-йилда пушти ранг, 2001-йилда эса яшил ранглар урф бўлган. Айнан шулар чексиз услуг, ранг ва ўлчамлар даврининг модалар мавсуми белгиси бўлган.

Бироқ ҳар йили модельерлар таклиф этадиган ва мода журналлари, телеведение ва Интернет реклама қиласидиган модалар турли-туманлигига қарамасдан, либослар дизайнини аниқлаб берувчи фарқларни айтиб бериш мумкин эди. Ана уша тенденциялардан бири – турли хил материаллар ва ранглар уйғунлиги, ягона “яхши дид” қонунинига бўй сунишга мажбур этмайдиган модалар демократлашуvinинг давом этиши - “модалар зулмидан озод этилишдир”. Бошқа бир тенденция – нарса-буюм мухитининг индивидуаллиги эса, ҳар бир кишининг алоҳида дидини эркин ҳолда намоён этишга имкон берилишидир. Кўпчиликнинг фикрича 21-аср энг аввало янги

технология ва материаллар, ахборот технологиялари ривожи билан боғлиқ бўлади. 1990-йилларнинг ўзидаёқ юқори технологиялар материаллари янги хусусиятлари билан замонавий бойлик ва “шик” рамзига айланиб қолган пайтда, янги материалларга ҳақиқий эҳтиром вужудга келди. Замонавий ҳаёт темпининг жадаллашуви модалар ривожига таъсир қилди. Глобал ахборот тараққиёти туфайли, модалар даврининг умри қисқришига таъсир қилувчи, мода тўғрисидаги ахборотнинг яшин тезлигда тарқалишига эришилди. Ҳамма савдо туғрисида ахборотни кўпроқ Интернетдан олишади. Вертуал олам образлари подиумларга кўчади. 1990-йилардаёқ “киберпанк” услуби вужудга келади. Интернет бутун бир авлод ҳаёт тарзини ўзгартириб юборди. Кўпчилик ижобий баҳоламайдиган чексизлик олами шаклланади. Глобаллашув, 1990-йиллар охирида мустақил оммавий куч ролига даъвогар бўлган “антиглобалист” рақибларга эга эди. Нима бўлганда ҳам, 21-аср дизайнни, унинг олдига ўзгара олиш кучига қодир бўлган ҳаёт қўядиган муаммоларни ечиши керак. Шу сабабдан дизайн экологик қариятларнинг мустаҳкамланишига кўмаклашиб, кишилар хариди структурасини аниқлаб бериш инсон ҳаёт тарзига таъсир этишга қодир бўлгани учун, унинг гуманитар ролининг кучайиши ҳақида гапириш мумкин.

Барibir 1990-йиллар, энг аввало америка маркаларини ёдга солар эди. Улар Америкада ягона марка бўлмасаларда, лекин мамлакат ташқарисида катта мувафақиятга эга эдилар. Илк бор америкалик дизайннерлар либослари европалик истеъмолчилар учун урф бўлди. Америкача минимализм 1940-йилларда К. Маккарделл ва В. Максвелллар томонидан яратилган спорт услубидаги анъаналар асосида яратилди. Шунингдек, унда протестант этикаси ва дзэн-буддизмнинг таъсири ҳам сезилиб турад эди. “Оқ” Америка анъанавий қадриятлари ва ғояларини ўзида мужассам этган, “америка орзуси” услубини яратган Ральф Лорен минимализм тарафдори ҳисобланмайди. У 1967-йилда, аср охирига бориб АҚШда энг йирик бўлиб улгурган ўз бизнесини яратди. Аввалига галстуклар ишлаб чиқарган ушбу фирма кейинчалик “Поло” маркаси остида аёллар ва эркаклар кийимларини ишлаб чиқиши йўлга қўйди.

Р.Лорен замонавий либосларда услублар харидорлари учун жозибадор бўлган, анъанавий жиҳатларни қайта тиклаш қобилияти эвазига, америка бозорларида лидерликка эриша олди. Инглиз услубининг ковбой услуби билан, қиммат баҳо коллеж услубининг кантри услуби билан уйғунлашуви, Р.Лорен туфайли замонавий классик америка услубининг рамзига айланди. Р.Лорен фирмаси нафақат либослар, балки майший анжомлар ҳам ишлаб чиқарар эди. У ҳақида барча – “у “ок “ Америка ғоясига, дабдабдорлик ва барқарорлик туйғуларини берган ҳолда, романтик ҳолатга келтирди” деб такидлашади [28].

1920-йили Коко Шанель минимал гардероб ғояларини ilk бор таклиф этган бўлсада, америка минимализминиг асосчиси сифатида Холстон тан олинад. Уларнинг анъаналарни Кельвин Кляйн, Донна Кэрэн, Марк Жакобс, Майл Корслар давом эттиришди. Либослар дизайннда минимализмга бу – оддий шакл ва нейтрал ранглардир. 1990-йиллар минимализмига материалларнинг сифати ва бетакрор бичимлари хос эди. Замонавий ҳаётнинг илдам ритми К.Шанелнинг экологик муаммолар билан боғлиқ ғояларини янада долзарб қилиб юборди.

1990-йилларда яна табиий материаллар ўрнини босувчи матоларга қизиқиш ортиб, сунъий муйна ва тери оммабоп бўлди, айниқса синтетикадан бутунлай воз кечиб, синтетик матоларни табиатда йўқ қилиш анча мураккаб ва заарли бўлсада, тўлиқ табиий масаллиққа ўтишнинг имкони йўқ. Энг мақбул йўл янги ҳусусиятларга эга бўлган ва файданишдан сўнг тез емириладиган материалларни ўйлаб топишдир. Махсулотни экологизация қилиш бу- заарсиз ва чиқиндисиз маҳсулотларни ишлаб чиқиши, шунингдек анъанавий технологиялар реабилитациясидир. Бунда 1992-йилдан бошлаб “Экколекция”, яъни экологик тоза коллекциялар ишлаб чиқарувчи “Эспри” компаниясининг тажрибаси қўл келади. “Экколекция” табиий материаллардан тутгамалар ва латун чақмоқли бўялмаган пахтадан моделлар коллекциясидир. Атроф-мухит учун ҳавфсиз бўлган муаммони ечиш йўлларидан бири, матоларни бўяш технологияси – анъанавий табиий бўёқ маҳсулотлариdir.

Берк экоцикллар чиқиндисиз технологиялар, ресурслардан қайта фойдаланишдир, чунки чиқинди инқирози ресурслардан нотүғри фойдаланишнинг сезиларли белгиси бўлди. Ресурсларни иккинчи марта қайта ишлаш, ҳозирда атроф-муҳит муаммосини ечишнинг энг урф бўлган усулидир. Шунингдек либослар дизайнни ҳам чиқиндилар регенерацияси, кўплаб муаммони ҳал этиш йўлларини таклиф этган ҳолда ресурслардан қайта фойдаланиш муаммоларини ечиш билан шуғулланади. Бу ҳақида 1990-йиллардаги “секонд ханд” бизнесининг гуллаб яшнаши далолат беради. Замонавий моданинг турли хил услублар билан “ретро” услубида ва ўтмиш либослари руҳида кенгайиб бориши, шунингдек бироз вақт ўтгач, яна урф бўладиган эскирган либослар ҳаётий даврини узайтириш имконини беради.

Полиэтилен пакетлар, турли хил пива ва банка бутилкалари пробкаларидан - ишлатилган қадоқлардан фодаланиб, яратилган либосларни тақдим этувчи “Гринпис” коллекцияси маълум. Бироқ профессионал дизайннерлар моделларида пайдо бўлган эски газеталар, кир ювиш кукунларидан, қутилар, пластик пакетлар ёки тўқимачи лоскути каби ноанъанавий материалларнинг пайдо бўлиши уларнинг “чиқинди дизайнига” қизиқишлидан далолат беради. Нарса-буюм муҳитига яна “тараққиёт чиқиндиларининг” киритилиши ғоясидан ташқари, истеъмоли жамиятига киноя орқали таъсир этиш имконини беради (масалан, Ф.Москино, Б.Жексонлар ижодида). Ноанъанавий материаллардан фойдаланиш янги шакл, янги образ ва материалларнинг янги имкониятларини топиш имконини беради.

Хар қандай махсулот масаллиқнинг кам сарфланишини таъминловчи, мукаммал технологияларга ва ресурсларни иқтисод қилиш имконини берувчи, майда махсулотлар асосида яратилиши керак деб ҳисоблайдиган “муқобил иқтисод” тарафдорлари ўз концепцияларини таклиф этишмоқда. Бир қарашда тушунарсиз кўринсада, услубларнинг хилма-ҳиллиги, лойиҳалаштиришнинг фарқланиши оммавий масаллик, ишлаб чиқаришдан кўра нисбатан экологик таъсир кўрсатади. Индивидуал буюртмаларга, ишлаб чиқаришга эътибор ортиқча ишлаб чиқаришни камайтириш имконини беради.

Бироқ, янги технологик ечимларни ахтаришнинг муҳимлигига қарамасдан, экологик муаммо, энг аввало инсон онгия боғлиқ. Экологик инқирозни инсон атроф-муҳитга муносабатини ўзгартирибгина эришиши мумкин. Давлат даражасида оммавий харид қиладиган кишилардан, оддий истеъмолчиларгача бўлган даражалардаги экологик маданиятнинг шаклланиши зарурий масала саналади. Экологик онгнинг шаклланиши учун асосий шарт экологик ахборотдир. Шунинг учун ҳалқаро “Мода ва Экология” форумида, у ёки бу маҳсулотарнинг инсон саломатлигига таъсири ҳақидаги ахборотларнинг истеъмолчиларга тўғри етказишнинг муҳимлиги таъкидланган эди. Бутун ишлаб чиқариш даврини инобатга олган ҳолда, экологик маҳсулотлар “маълумотлар банкини” тузиш ҳақида қарор қабул қилинган эди. Экологик маҳсулоларни реклама қилишдан ташқари, дизайннерлар экологик шиорлар билан маҳсулотларни реклама қилувчи “экологик ташвиқот” мавужуд. Масалан, Ж.-Ш. Де Кастельбажак 1994-йилги ўзининг баҳор/ёз коллекцияларини болалар муаммосига бағишилади. У модельер модадан бошқа нарсалар ҳақида ҳам ўйлайдиган пайт келди деб ҳисоблайди. Худди уша тамойилни британиялик дизайннерлар ўз маҳсулоларини экологик шиор ва суръатлар билан чиқарувчи Кэтрен Хемне ва Хелен Сторейлар ҳам қўллаб қувватлашмоқда. Критиан Лакруа ҳозирги пайтда либос, атроф-муҳит ёки ОИТС каби мавзуларга шиор бўлиб хизмат қиласи деб гапирган эди.

Экология инсон соғлиғи ҳимоясидан ташқари маънавий саволларини қондириш билан ҳам шуғулланади. Инсон экологиясига юналтирилган дизайннинг олий мақсади – шахснинг ижодий қобилиятини ривожлантириш, образлар билан бойитилган, қулай ва шинам бўлган муҳитни яратиш. Экологик йўналган дизайн, дизайн маҳсулотларидан қуйидаги:

жазибадорлик, ҳис-туйғу сезгиси;

киши руҳиятига яхши таъсир кўрсатиш, унга хотиржамлик, табиийлик, эркинлик хиссиятларини тухфа этиш;

ижобий эмоцияларни пайдо қилиш;

кишига ўзини кўрсатишга, ижод қилишига имкон яратиш каби вазифаларни талаб қилувчи экологик эстетикани бошқаради [31].

Шу муносабат билан дизайн оламида истеъмолчи ва истеъмолчи – мароқланиш ижодий ҳамкорлиги вужудга келди. Масалан, ГФР дизайннерлари иттифоқи ишлаб чиқариш махсулотларида истеъмолчиларни “маънавий рағбатлантирувчи”, жозибадор ва хурсанд этувчи, янги образларни яратишга чорловчи, кайфиятни кўтаришга қодир бирикмалар бўлиши кераклигини талаб қилишган. Дизайннинг бундай йўналиши, аввалги буюмнинг асосий ижтимоий аҳамияти – унинг функцияси ёки утилитар қадриятида деган тушунчани ўзгартириб юборди. Энди фойдалилик мезони иккинчи планга тушиб, утилитар қадрият истеъмолчи шахсиятининг ижодий қобилиятини ривожлантаришга кўмаклашувчи ўйин ва фантазияга бўшатиб берди. Дизайн махсулотларидан кишининг мустақил, ўз муҳитини яратишга кўмаклашувчи фаол эмоционал ва интеллектуал таъсирни талаб этади. Истеъмолчидан нафақат ўзининг дизайнер бўлиши, балки махсулотдан фойдаланишда унинг лойиҳалаштирилиш жараёнига ҳам аралашишини талаб қиласи.

Истеъмолчилар ҳамкорлиги коцепцияси либос дизайннерлари орасида ҳам ўз тарафдорларини топди. Айнан либослар дизайннда истеъмолчилар ҳамкорлиги, шунчаки назариялигича қолиб кетмай, амалда ўз тастигини топди десак хато бўлмаса керак. Ҳар бир кишининг ўзига мосини танлаб оладиган замнавий моданинг демократлашуви, турли хил шакл ва услублар буларнинг барчаси, кишилар учун мода ортидан эргашишда зарурий эркинлик даражасини яратади. Либосларнинг “Юмшоқлик, норасмийлик, кўптармоқлилик” каби сифатлари асосий ургу либосларга эмас, кишиларга қаратилишидан далолат беради... Янги услуг ҳар бир киши рассом бўлишга, яъни, атрофдаги оламнинг оригинал муносабатларини топа олиш, кундалик ҳаётдаги қизиқарли ҳолатларни кўра олиш қобилиятидир. Мазкур услуг психологик қулайлик, ривожланиш ва ўзгариш имкониятларига эга.

Истеъмолчи ҳамкорлиги концепцияси дизайндаги истеъмол жараёнинг ўзини роҳатланиш ҳолатига интилаётган йўналишга яқинdir. Дизайннинг

бундай йўналиши “постиндустрисал жамиятдаги” “бўш вақт тараққиёти” бўлиши керак бўлган, бўш вақтнинг янги қонуниятлари билан боғлиқ. Бўш вақтнинг алоҳида бир фаолият сифатида энг муҳим хусусиятларидан бири ўзоклашишдан ҳолис бўлиш, баҳт, роҳатланиш, кишининг ўзини кўрсатиши, ҳаётнинг маъно-мазмунини ва қувончини англаш кабилардир. Айнан бўш вақт кишининг ижодий имкониятларини биринчи планга қўйувчи қадриятларнинг янги тизими, муносабатларнинг янги этикаси, маданиятнинг янги модели шаклланадиган қобиқдир, айнан мазкур қобиқда киши ўзининг роҳатланиш, ўйин, кулгу, ҳавасга бўлган ҳуқукини кўрсата олади.

1980-йиллардаёқ Ғарбда истеъмол жараёни тенденцияларининг бўш вақтни намоён қилишнинг алоҳида шаклига айланди. Дизайн махсулотлари истеъмоли жараёни буюмлар янги вазифа касб эгтанда, ўйин ва ижодий фаолият, мароқланиш ҳолатларига кўчди. Шунинг учун дизайнерлар кўпроқ эркин фойдаланиш учун мулжалланган мухитнинг алоҳида элементлар лойиҳасига катта этибор қарата бошлишди.

Либослар дизайннида ўйинли ҳолатлар турли хил соҳаларда намоён бўлади. Биринчидан, модага муносабат ўзгарди: 1990-йилларда жиддий бўлмаган, ўйин ғоялари оммабоп эди. Иккинчидан, ўйин элементлари кўплаб дизайннерлар томонидан либослардан фойдаланишда тушинилади. Бундай имкониятлар “кулгили” тўлдириш ва аксессуарлардаги ўзгарадиган шаклларга ўрнатилган. Ўйинлар учун чексиз имкониятлар алоҳида либос, аксессуарлар, суръатлар ва рангларнинг бирикиш имконини беради. Нихоят, либос дизайнидаги ўйин ҳолати рол ўйинлари билан боғлиқ. Дизайнерлар фикрича, мода либослар инсон ўз ҳаётида кийиб рол ўйнайдиган костюмларга ўхшайди. Узоқ вақт мода костюм реал ижтимоий ўрнини кўрсатиб берувчи ёки янада юқорироқ мартабани яратиш усули эди. Бироқ энди либос, аксинча инсон учун бириктирилган ижтимоий ролларни енгиб ўтиш воситаси сифатида қаралмоқда. Ҳар мавсум таклиф этилаётган либосларнинг хилма-хиллиги истеъмолчига танлаш учун катта имкониятларни – киши ўз либосларини ўзгартириб ўз

имиджини ҳам ўзгартириши боис мазкур барча ”ролларни” ижро этиш имконини беради. (Америкалик мдэльер Жон Каррано сўзлари) [37].

“Неотехнологик дизайн” номини олган акустик ва фактура режими муҳитнинг, ранг, ёруғлик, ҳид ва иқлим дизайнини, экологик дизайн йўналишларидан бири сифатида қабул қилиш мумкин. Ҳар хил овоз чиқарувчи, ёруғлик тусидаги, суюқ кристалл материаллардан ёруғлик ва ҳарорат ўзгаришига таъсирчан либослар пайдо бўлди. Янги технологиялар билан шунга ўхшаш тажрибаларни япон ва италиялик дизайнерлар ўтказишади (улар италияда “технологик магизм”, “алкимё”, метаморфизм” деб номланиб, уларни А.Мендини, Д.Сантакъяра, Ч.Руджерилар ижодида учратиш мумкин). Ахборот тараққиётига ўтиш “сенсор иқилобини – юқори технологияларни қўллаган ҳолда, сенсорлаштириш асосида янги шаклларни яратиш ва янги сезги маданиятининг вужудга келишини талаб этади. “Хай-тач” тушунчасини олган мазкур йўналиш – инсон қадриятлари ва замонавий технологияларга мослашиш муамосини ҳал этгани боис, дизайн оламида экологик йўналишнинг муҳим таркиби саналади. Ч. Руджери либос киши танасини беркитишдан ташқари у қувонч ёки афсусланишни ифода эта олади деб айтган эди. Ч. Руджери моделлари – юзлаб ҳар хил тусдаги лампалар билан безатилган қўйлаклари, дискотека учун кинетик либослари, тана ҳароратининг ўзгариши билан, тусини ўзгартирувчи суюқ кристалли либослари билан 1980-йилларда савдо-сотик борасида мувафаккиятга эриша олган.

Экологик маданиятнинг муҳим йўналишларидан бири экологик ҳаракатdir. Маданиятнинг глобал инқирози индустрисал тараққиётнинг сўнишидан далолатdir. Бу ҳақида инқирознинг барча белгилари: жамиятда маданият ролининг кучсизланиши, маданий қадриятларнинг миллий ўзига хослигини йўқотган ҳолда, стандартлашуви ва бирлашуви; оммавий “антимаданиятнинг” кенг тарқалиши кби холатлар далолат бериб турибди. Ягона ахборот макони, жаҳон иқтисодиёти интеграцияси маданий қадриятларнинг йўқолиб кетиши хавфини келтириб чиқаради. Келажак тараққиёти – “экологик тараққиёт” – турли маданиятли кишилар эҳтиёжи

хәётий эҳтиёжлар орасида энг муҳими бўлани боис, турли хил маданиятларнинг эркин ўзаро муносабати яратилган жойда маданият тараққиёти бўлиши лозим. Дизайн назариясида экологик маданият билан боғлиқ муаммолар “якка маданият муаммолар” номини олди: “Якка маданият тил ва адабиёт, санъат ва меъморчилик, урф ва одатлар, тарих ва дин, бир сўз билан айтганда маданий онг ва ривожланишни таъминловчи барча нарсаларни ўз ичига олади.” Дизайннинг “этномаданий яккалик” изланишлари бир вақтнинг ўзида икки йўналиш бўйича: бир томондан, бу ўз миллий маданият асосларига кириб бориш, предметлик муҳитида унинг муҳим архитипларини яратиш; иккинчи томондан эса замонавий тараққиётнинг предмет оламини маънавий бойитиш имконини берувчи ўзга маданият қадриятларига қизиқиши.

Маданият экологияси муаммоларига либослар дизайннида сезиларли ўрин ажратилмоқда. Ҳозирги босқичда муҳим масалалардан бири – халқаро бозорда миллий яккалик имиджининг ўрни дизайн мувафаққияти гарови бўлгани боис, мамлакат миқёсида дизайннинг ажойиб тарзда ифода этилган шахсисини шакллантиришдир.

Этнографик оҳангда, яъни “халқаро услуб” тарзида ижод намунаси сифатида Англияда таълим олиб, Италияда ишлаётган, келиб чиқиши турк бўлган Рифат Озбек ижодини келтириш мумкин. Унинг ҳар қандай коллекциясида, исталган ижодий манбаадан – бу этник оҳанг, қиличбозлик учун спорт кийими ёки тарихий костюм бўладими, унинг миллий анъаналарига мос аёл образини тушуна олишни кўриш мумкин [22].

Либосларнинг япон дизайнерлари коллекцияси ҳам шундай мувафаққиятга эга, шунинг учун ҳам улар либосларида Европа маданияти анъаналарига аралашиб кетишни учратиш бироз қийин.

Инглиз модельерлари коллекцияларида инглиз менталитетига хос – анъаналарга нисбатан киноя ва эксцентрик ҳолатини кузатиш мумкин [14].

Замонавий дизайнда миллий анъаналардан фойдаланиш хусусиятлари постмодернизм эстетикаси билан боғлиқ.

2.2. 1990-2000-йиллардаги “от-кутюр” либосларида қўлланиладиган конструктив-декоратив усулларнинг таҳлили

1990-2000-йиллардаги “от-кутюр” либосларида қўлланиладиган конструктив-декоратив усулларнинг таҳлилидан аввал либослардаги бадий образ яратишга хизмат қилувчи баъзи тушунчаларни таҳлил қилиш жоиз деб топилди.

Кийимнинг янги моделини ишлаб чиқиша асосий эътиборни кийим конструкцияси ва кийимнинг бадий образига қаратиш зарур. Кийимнинг образли ифодавийлигига уни ташкил этувчи ҳажмлар, ранглар, конструктив чизиқлар, деталлар ва безак элементларини ягона узвий бутун қилиб бирлаштириш воситасида эришилади.

Кийим композицияси деганда, кийимни ташкил қилувчи барча элементларини, кийимнинг мазмунини ифода этадиган бирликни барпо этиш воситалари ёрдамида тузиб чиқиш тушунилади. Кийимнинг мазмуни унинг вазифасига қараб белгиланади. Кийим шаклининг композицияси унинг мазмунини очиб беришга олиб келиши керак. Шулардан келиб чиқилган ҳолда бир қараганда бир хилдек туюлган силуэтли шакл ичидаги ажабтовур ва мураккаб бичим; антиқа кўринишдаги конструктив жихатдан қизиқарли деталлар, турли йўналишларда ўйлаб тахланган тахлама ва драпировкалар билан бойитилган моделлар таклиф этилган.

Кийимдаги чизиқлар, аниқроғи либос (кийим) композициясини ташкил этувчи чизиқлари муҳим ҳусусиятга эга: улар бизнинг назаримиз, нигоҳимизни фазовий шакл сирти бўйлаб етаклайди, у ёки бу таассуротлар, ҳиссиётлар, эмоцияларни бахш этади. Мисол учун горизонтал – кўндаланг чизиқлар хотиржамлик хиссини, вертикал-бўйлама чизиқлар – юқорига интилиш, синик чизиқлар – бекарорлик, ўзгарувчанлик, ағдарилиш каби эмоцияларни вужудга келтиради. Турли эмоцияларни етказиш, таъсирчанлик ва ифодалиликка либосда турли чизиқлар ёрдамида эришилади [30].

Либос (костюм) шаклини турли чизиқлар орқали акс эттириш мумкин. Ёки бошқачароқ қилиб айтганда, либос шаклини турли чизиқлар шакллантиради ва яратади.

Либос композициясидаги чизиқларнинг синфланиши ва таснифи. Либос композицияси тўғри, эгри, синиқ чизиқлар ёрдамида тузилади. Кийим (либос)да чизиқларнинг 4 та асосий гуруҳи ажратилади: 1) силуэт чизиқлари (контур чизиқлари); 2) конструктив; 3) конструктив-декоратив; 4) декоратив чизиқлар.

Силуэт чизиқлари. Кийим шаклини чегараловчи чизиқлар **силуэт чизиқлари** деб аталади [23]. Бу буюмнинг елка, кўкрак, бел, этак, ён чизиқларидир. Силуэт чизиқлари кийимнинг силуэтини ҳосил қиласи. Кийим ҳажмдор шаклининг текисликдаги тасвири ҳам силуэт деб аталади. Асосий силуэт чизиқлари кийимнинг елка, бел, бўкса, кўкрак, этак чизиқларида таъкидланади.

Бу чизиқлар горизонтал (кўндаланг) силуэт чизиқлари бўлиб, улар ёрдамида гавданинг (фигуранинг) тўлалигини ўзgartириш, вариациялаш мумкин.

Вертикал (бўйлама) силуэт чизиқлари – либоснинг узунлигини белгиловчи чизиқлар бўлиб, улар ёрдамида гавданинг бўйини, уни визуал баландроқ ёки пастроқ қилиб кўрсатиб, тузатиш мумкин. Силуэтни акс эттирувчи ушбу чизиқлар доимий бўлмайди. Уларнинг шакли гавда тузилиши, замонавий мода ва моделнинг фасонига қараб ўзгаради. Кийим силуэтлари гавдага ёпишиб туриш даражасига кўра: bemalol турадиган (ёки кенг турадиган), сал ёпишиб турадиган, жуда ёпишиб турадиган бўлиши мумкин. Бунда кийимнинг кўкрак, бел, бўкса қисмларида ёпишиб туриши ёки bemalol туриши даражасига айтилади. Бел чизигининг холатига кўра: бел чизиги табиий жойида, бел чизиги табиий чизиқдан юқорида, бел чизиги табиий чизигидан пастга туширилган силуэтлар бўлиши мумкин. Кийим силуэти ёки узунлиги этак чизигининг холатига кўра: тиззадан юқорида турадиган калта (“мини”); кийим узунлиги тиззагача; этак чизиги болдиirlар ярмигача турадиган

(“миди”) ва этак чизиғи түпикқача етадиган (“макси”) узунликда бўлиши мумкин.

Конструктив чизиқлар. Кийим сирти **конструктив чизиқлар** ёрдамида алоҳида қисмларга бўлинади.

Кийим сирти қуидаги асосий деталларга бўлинади: олд ва орт бўлаклар; енг; ёқа; юбка олд бўлаги; юбка орт бўлаги; шим олд бўлаги ва шим орт бўлаги. Бу деталлар, одам танасининг тузилишига ва ҳаракат вақтида ўлчовлари ва шаклининг ўзгаришига кўпроқ даражада мос келгани учун, нисбатан доимийдир. Одам гавдаси симметрик бўлгани учун кийим ҳам 2 та - чап ва ўнг симметрик қисмлардан иборат бўлади. Кийим асосий деталлари ўзаро чоклар ёрдамида бириктирилади. Шунинг учун кўп ҳолларда кийимлардаги конструктив чизиқлар кийим чоклари билан устма - уст тушади. Конструктив чизиқларнинг кийим сиртида жойлашуви асосий деталларнинг шаклига ва кийим бичилишига таъсир қилади.

Конструктив-декоратив чизиқлар. Баъзи конструктив чизиқлар декоратив чизиқлар ролини ҳам бажариши мумкин. Мисол учун: ёқа, чўнтақ, клапанларнинг контурлари – четки чизиқларининг шакли, турли шаклдаги рельеф чоклари, кокетканинг чизиқлари ҳам декоратив, ҳам конструктив чизиқлардир.

Кийим нафақат амалий талабларга, балки эстетик талабларга ҳам жавоб бериши лозим. Шунинг учун унинг композициясини фақат конструктив чизилар орқали эмас, конструктив-декоратив чизиқлар орқали ҳам тузилади. Бу каби чизиқлар иккита вазифани бажаради. Уларнинг конструктивлиги либос шакли ичидаги конструктив тузилишни тўлдириб, мос келувчи витачкаларни ўрнини қисман босишидан иборат. Декоратив вазифаси эса бу чизиқларнинг шаклни бойитишда, фасон бадиий ечимини ҳосил қилишда иштироқидан иборат [23]. Конструктив-декоратив чизиқлар (ёки чоклар) либосда тахламачалар, бейка, кант ёки безак баҳя қаторлар билан безатилган бўлиши мумкин.

Декоратив чизиқлар. Бу чизиқлар алоҳида декоратив деталларнинг (бахя қаторлар, белбоғлар, безаклар) ўзаро пропорционал нисбатларнинг мутаносиблиги ва мувофиқлигига эришиш, ҳамда уларнинг ритмик, қонуний жойлашуви ва алмашиниб келиши имконини беради [23]. Декоратив чизиқлар фасон бадиий ечимини ишлаб чиқиша ҳал қилувчи аҳамиятга эга. Буларга безак элементлари - бейка, кашта, мережка – тўрдўз, тўрнинг жимжималари, “тирнок” чоклар - ҳосил қилган чизиқларни киритиш мумкин. Ёқа, адип қайтарма – лацкан, манжет, чўнтак, хлястик, белбоғ каби деталларнинг контур чизиқларини ҳам декоратив чизиқ деб ҳисобласа бўлади. Аксарият композицион ечимлар либос шаклини бойитиш принципи бўйича бажарилади. Бунда шаклнинг асосий чизиқлари, чоклар ва витачкалар билан уйғунликда қўлланилишига, безак чизиқлар билан уларни бузмасликка эътибор берилади.

Юқоридагилардан қўриниб турибдики, либос композициясида ҳар бир чизик маълум усул ёки воситанинг акс этишидир.

Яъни, конструктив-декоратив чизиқлар либос шакли ва композициясини ташкил этувчи конструктив-декоратив усуллар натижасида ҳосил бўлади [30].

1990-2000-йиллардаги “от-кутюр” либосларида қўлланиладиган конструктив-декоратив усулларнинг таҳлили шу давр оралиғидаги либосларнинг типологик таҳлил қилиш усули ёрдамида амалга оширилди. Бунинг учун 1990-2000 йиллар оралиғидаги “от-кутюр” йўналишида тақдим этилган мода дефилелари ўрганилди, тадқиқ этилди. Ўн йилликнинг ҳар бир мавсуми учун намойиш этилган либосларнинг энг қўзга кўринганларидан айнан конструктив-декоратив усуллар қўлланилганлари танлаб олинди ва системалаштирилди (иловадаги 2-жадвал).

Christian Dior (Диор учун Гальяно), Christian Lacroix, Lanvin (Lanvin учун Монтана), Chanel, Valentino, Versache, Живенши (Мак-Кuin Живенши учун), Ив Сен-Лоран каби Олий Мода уйлари фаолияти таҳлили натижасида кутюрелярнинг коллекцияларидағи аксарият либосларда асосан материал фактураси, безаги ва рангларининг уйғунларлари композицион восита эканлиги аниқланди. Лекин шунга қарамай, айнан конструктив-декоратив усуллар

ёрдамида ҳам либос композицияларини яратишда ва уни рўёбга чиқаришда кенг қўлланилган.

Булардан энг кўп намоён бўлганлари қуидагилардир: ҳажмдор ва этаги кенгайтирилган юбкалар; ҳажмдор енглар; ички бўлиниши оригинал лиф ва юбкага эга бўлганлар; ёқа ўмизи чизининг ноодатийлиги; ноодатий шаклдаги ёқалар; драпировкали юбкалар; драпировкали лифлар; ноодатий бичим. Ўуни айтиш жоизки, таҳлил этилган либос моделларининг барчасини юқори сифатли тикиш технологияси ва гавдада аъло даражадаги бенуқсон “ўтириш” характерлайди.

II боб бўйича хulosалар.

1990-2000-йиллардаги “от-кутюр” либосларининг композициясини ташкил этувчиларининг таҳлили бажариши учун 1990-2000-йиллардаги “от-кутюр” либосларидағи образ ва силуэтлар таҳлили, ундан сўнг ана шу образ ва силуэтларни пайдо қилишга хизмат қилувчи либосдаги конструктив-декоратив усуллар тадқиқ этилди.

Тадқиқот мобайнидаги таҳлил натижаларига кўра булардан энг кўп намоён бўлганлари, энг характерли бўлганлари умулаштирилди.

1-жадвал

Т.р.	Конструктив-декоратив элемент	Конструктив-декоратив элементнинг намоён бўлиши
1.	Хажмдор ва этаги кенгайтирилган юбкалар	<p>1.1. Белда йиғилган бурмалар ёки тахламалар</p> <p>1.2. Буфлар ҳисобига қўпчиған юбкалар</p> <p>1.3. Сербурма қўшэтак ҳисобига этаги кенгайтирилган юбкалар</p> <p>1.4. Тюрнур кўринишидаги юбкалар</p>
2.	Хажмдор енглар	<p>2.1. Қияламасидаги бурмалар, тахламачалар ҳисобига</p> <p>2.2. Буфларга йиғилган енглар</p> <p>2.3. “Жиго” шаклидаги енглар</p> <p>2.4. Кўндаланг ёки бўйламасига бўлинишидаги деталларнинг шакли ҳисобига</p> <p>2.5. Қаторасига терилган воланлар ҳисобига</p>
3.	Ички бўлиниши оригинал лиф ва юбкага эга бўлганлар	<p>3.1. Мураккаб шакли рельеф чокли лиф ва юбкалар</p> <p>3.2. Оригинал кокеткали лиф ва юбкалар</p> <p>3.3. Оригинал қирқма ва киритмали лиф ва юбкалар</p>

4.	Ёқа ўмизи чизининг ноодатийлиги	4.1. Жуда чуқур, деярли бел чизигигача тушган ёқа ўйиндиси 4.2. Ҳаддан ташқари кенг декольте 4.3. Синик чизиклар билан шакллантирилган
5.	Ноодатий шаклдаги ёқалар	5.1. Ўта кенг ёқа ўмизидаги қайтарма ёқалар 5.2. Бурма ёки драпировкалар ҳисобига ҳажмдор ёқалар 5.3. Шакли катта ва оригинал бўлагн ёқалар 5.4. Асимметрик ёқалар
6.	Драпировкали юбкалар	6.1. Бутун юзаси бўйича драпировкаланган 6.2. Асимметрик драпировкали 6.3. Радиал драпировкали 6.4. Драпировкаларининг йўналиши турлича жойлашган
7.	Драпировкали лифлар	7.1. Бутун юзаси бўйича драпировкаланган 7.2. Асимметрик драпировкали 7.3. Радиал драпировкали 7.4. Драпировкаларининг йўналиши турлича жойлашган
8.	Ноодатий бичим	8.1. Шакли ғайриоддий безак деталли 8.2. Ўлчамлари ноодатий (катта, бўрттирилган) безак деталли 8.3. Безак детали асосий деталь билан яхлит бичилган (масалан бантлар, рюшлар)

III БОБ. Конструктив-декоратив усуллар қўлланган либос моделлари термасининг дизайн-лойиҳасини ишлаб чиқиши.

3.1. Замонавий мода йўналишига тавсиф

2017 йил баҳор-ёз мавсумининг Мода Ҳафталиклари марафони тугаб улгурмасданоқ, етакчи мода Уйлари навбатдаги куз ва қиши мавсуми учун коллекцияларни намойиш этиб томошибинларга тақдим эта бошлишди. Айниқса, замонавий моданинг бош трендсеттерлари “мудборд”ларида **шарқона** мавзуларнинг жой эгаллагани эътиборга сазовордир. Масалан, **Алессандро Микеленинг Gucci** учун яратган pre-коллекциясига Узоқ Шарқ эстетикаси сингган бўлса, **Tory Burch** Ҳиндистонга назар солиб интилган, **Oscar de la Renta** ҳам романтика ва этникага мурожаат қилган.

Oscar de la Renta. Бузилган пропорциялар ва тўғри силуэтларга асосланган “чиройли бўлмаган гўзаллик” мода бўлган даврда кимдадир “њю-лук” элементларидан фойдаланиб кўркам коллекция яратиш фикри пайдо бўлиши мумкинлиги тасаввур қилиш мушкулдир. Аммо **Oscar de la Renta** брендининг креатив директори Питер Коппинг айнан шундай қилди. Шундай бўлса ҳам, Oscar de la Rentанинг 2017-2018 куз-қиши мавсумининг pre-fall коллекциясида бел чизиги таъкидланиб эътиборни тортувчи кўпчик юбкалар Диорнинг нозиктаъб малакларини эмас кўпроқ миллий либосларни ёдга солади. Коллекциянинг этник йўналишини шунга мос принтлар, кашталар ва аппликациялар намоён этади. Анъанага кўра коллекция учта бўлмидан иборат. Агар Оскар де ла Рента ўз ишларини “кундалик кийим, коктейл-кўйлаклар ва оқшом кўйлаклари” деган тамойил бўйича яратиб намойиш этган бўлса, Питер Коппинг коллекцияни учта услубий йўналишга ажратади: **этника, замонавий кундалик либослар** ва Оскар де ла Рентага хос мумтоз услубдаги **оқшом либослари**.

Америкалик дизайнер **Тори Берч (Tory Burch)**нинг янги мавсумий коллекцияси учалик катта бўлмай (бор-йўғи 24 та образ), етарлича қизиқарли ва жозибалидир. Бу марканинг дизайнерлари унинг сарчашмаларига – 20-асрнинг ўрталаридаги ижодига мурожаат қилишган. Бу даврда Тори Берчхинд

миллий либоси элементларини америкача кийим элементлари билан аралаштириб тажрибалар ўтказган. Тори Берч латофатли ва нозик силуэт ва фасонларни ёқтиргани билан ҳеч қачон зерикарли кийим яратмаган. У яратган ҳар бир образ матонинг чиройи ёки мафтункор товланадиган ажабтовур принтлари билан томошабин кўзини қувонтиради.

Elie Saab. Аксарият профессионал мода тақризчилари ва танқидчилари бир неча мавсумлардан бери оқшом лиbosлари модасининг умумий мода тенденцияларига умуман риоя қилмаслигига амин бўлишмоқда. Кундалик либос моделлари коллецияларида дизайннерлар қанчалик инновацион ғояларни талқин этишмасин, оқшом ва тантанавор чиқшлар учун либос яратадигандага улар барибир анъанавий қонунларга, яъни “қизил гиламли йўлак” деб қисқача номласа бўладиган қоидаларга буйсунишмоқда. Бироқ **Сааб** ўз ишларига “шаҳзодалар либоси” учун нотипавий бўлган элементларни тадбиқ этиб келган. Масалан, **Elie Saab**нинг 2017-2018 йил мавсумининг pre-fall коллекциясида спорт учун костюмни баҳмалдан тикилганлигини ва лампасли тор шимни, 70-йиллар услубини эслатувчи комбинезон ва пижама услубидаги шимли костюмни учратиш мумкин. Шунга қарамай, кўпгина моделлар одатий тўр ҳамда баҳмалдан тикилган кўйлаклар, гулли принтлар, камарларнинг тўқасидаги юракчали шакллардан иборат.

GUCCI бренди учун яратилган коллекциядаги лиbosларни **Алессандро Микеле** учар гиламлар, олов пурковчи аждаҳолар, сирли қоплонлар тасвири ҳамда коинот мавзусидаги элементлар – учар ликопча ва Сатурн сайёраси билан безатган. Бу дизайнер қўллайдиган эртакона ва сероб ҳашаматларнинг кичкинагина бир қисми холос. Бу ерда ҳам Шарқ, ҳам “Уроборос” афсонавий илони, ҳам ўз думини кетидан қувловчи аждар мавужуддир. Дизанернинг ғояларга тўла резервуари ҳеч қачон озаймаганига қойил қолиш керак.

Rosetta Getty. Лос-Анжелеслик дизайнер Розетта Гетти 2017-2018 йил коллециясини ғайриоддий кўринишлар билан тақдим этди – бу графика бўйича дизайнер Александра Марцелла ишлари билан коллаборациядир. Мазкур коллекцияда аксессуарларнинг: бўйиндаги боғичлар, турли ранглардаги

шляпалар ва йирик зиракларнинг кўплиги кўзни қувонтиради. Серқуёш саваннанинг ранглари (хаки, қизғиш, оқ, қора, тўқ яшил ва қум ранглари) – коллекциянинг асоси. Материаллар табиий ва турли хил: мўйна, чарм, трикотаж, пахта газламаси. Асосан тўклиб турувчи силуэтли осойишталик бахш этувчи буюмлар. Уларни базавий дейиш мумкин: пальто, юбка, шим, свиетрлар, ундан ташқари оқ-қора ранглардаги оқшом кўйлклари ҳам бор [52].

Миландаги Мода Ҳафталигини таҳлил этиб “от-кутюр” йўналишидаги либос коллекцияларидан асосий ўнталик эса қуидагичалиги аниқланди.

Prada. Миучча Прада томонидан яратилган 1960 йиллар психоделикасига элтувчи ретроэстетика эътиборга лойикдир. Бу мавсумда дизайнер асимметрия, қўшқаватлилик, винтаж услуби ҳамда ўзаро қўшиб бўлмайдиган принтларнинг уйғунлигига ишонч боғлаган. Коллекциядаги образлар йирик тўғнагич-брошкалар, катта-катта занжирларга осилган залворли медальонлар, түяқушнинг ранг-баранг патлари билан исталганча безатилган. Фақат Миуччагина бу каби ҳар хил бўлган унсурлардан яхлит мукаммал образларни яратишга қодир.

Gucci. Юқорида қайд этилганидек, **Алессандро Микеле** бу бренднинг танилиб бораётган янгича услугуга риоя этмоқда. Ўнга яқин даврлардаги усул ва йўналишларнинг ягона бирликка йиғилгани, пайеткаларнинг ял-яли, кашталар ва бантлар ёрдамидаги безаклар яққол кўзга ташланади.

Emilio Pucci. **Жорий мавсумда бренднинг дизайнери** Массимо Джорджетти Pucci архивларидаги принтлардан моҳирона фойдаланмоқда. Уларнинг баъзиларини фақат оқ-қора рангларда, баъзиларини эса оптик лабиринтларга бириктириб қўлламоқда. Дизайнер усталик билан пушти, қизил, сариқ, мовий ранг тусларини уйғунлаштириб, айнан рангдан кенг фойдаланилган коллекцияни тақдим этган.

№ 21. Алессандро Дель Аква эса шаффоф кружево-тўрдўзи, патлар, йирик тўрни қўллаб сидирға рангли бир хил тусли образлар билан муомала қилган. Стека-тўр билан ишлаш ғоясини Алессандро Дель Аква Sacai

брендининг дизайнери япон аёли Читосе Абедан ўзлаштирган бўлиб, шу тарзда италиялик ижодкор функционал дизайн ва ўта безакдорлик оралиғадаги чегараларда ижод намунасини намойиш этган.

Marni тақдим этган коллеция бренднинг креатив директори **Консуэло Кастильони** услугбини шарафлаб танитган барча элементларни ўзида мужассам этган. Буткул оппоқ рангдаги образлар ва қора рангнинг контрасти, ҳаддан ташқари ортиқ катталашган ҳажмлар, плиссеровкалар, пластикдан қилинган структуравий ва залвор безаклар коллекцияда замонавий ва янгича кўринишни олган. Коллекциядаги хит – бу клатч ва рюкзакларсиз юриш имконини берувчи улкан сумка-чўнтаклардир.

Jil Sander. Родольфо Пальялунги томонида бошқариладиган мазкур модалар уйи мумтоз қоидаларга асосланган классикани тақдим этди. Соф чизиқлар, нафис силуэтлар, бичимга бўлган эътибор "Back to Business" деб номланган 2017 йил баҳор-ёз мавсуми учун коллекциянинг асосий мавзусига айланди. Бу мавсумда дизайнер 80-йилларнинг ишбилармонлик костюмларидан илҳомланган. Кенг елкалар, монокром рангалр, эркаклар гардеробидан ўзлаштирмалар айнан шу даврдан олинган.

Versace. Бу модалар Уйининг асосий услугбини Донателла версаченинг усулби ҳал этиши ошкор бўлмоқда. Милан шаҳрида намойиш этилган либосларда машғур Мода Уйи асосчисининг синглисига шаклан ўхшаш образлар намойиш этилди. Булар яланғочланган елкалар ва чукур ўйилган деколтьелар эди. Шунга қарамай, спорт-шик ва бу мавсум учун долзарб бўлган плиссеровкалар тақдим этилган коллекцияга зару бўлган замонавийликни баҳш этган.

Dolce & Gabbana. Агар Доменико Дольче ва Стефано Габбана 2017-18 мавсуми учун тақдим этилган коллекциясини ёрқин принтлар ва кашта, рюш, пайетка каби декоратив деталлар билан тўлдиришмаганда, улар ўзларги зид иш қилган бўлар эдилар. Факат бундан олдинги коллекцияларда прит ва нақшларни ягона мавзу бирлаштирган бўлса, бу сафар барчаси аралashiб кетган: леопард терисини эслатувчи, гуллар, тропиклар, балиқлар ва хатто

итальянча анъанавий маҳсултларнинг тасвири коллекциянинг “Tropico Italiano” деган номини оқлади.

Salvatore Ferragamo. 2017 йилнинг баҳор-ёз мавсумидаги коллекцияда мазкур бренднинг янги креатив директори **Фульвио Ригони** ўзига хос тажриба-эксперимент ўтказишга журъат этди. Марканинг баъзида консерватив, аммо жозибакор образларига спорт-шик элементлари моҳирона уйғунлашгандир. Коллекцияда шиширилган енглар, бели баланд gode-юбкалар, кенг бичимли шимлар, акценти белга қаратилган жакетларнинг пайдо бўлиши бунга яққол далилдир.

MSGM. 2017 йил баҳор-ёз мавсумидаги коллекцияда **Джорджетти** бу брендга хос бўлган стилизацияни ҳаддан ташқари бўрттириб спорт услубини янгича даражага кўтаришга муваффақ бўлган. Дизайнер майкасимон кўйлакларни рангли сетка билан тўлдирган, “ветровка” курткаларни шортилар билан бириктирган, рубашкалар устидан спорт учун мўлжалланган топларни кийдирган, қўғирчоқларнига ўхшаш кўпқик кўйлакларни эса катта зираклар ва кроссовкалар билан биргаликда кўрсатган. [53].

Энди 2017 йил учун таклиф этилаётган образ ва деталлар устидаги тўхталинса – бунда ўзига ўта ишонган кучли аёл образи гавдаланади – елкалар янада кенгайтирилган ва платформалар янада катталашган. Подиумда намойиш этилган асосий тенденциялар эса қуидагичадир:

- легинсларнинг яна қайтиб келиши. 80-йилларда телевизор экранларида аэробика билан шуғулланадиган аёлларнинг спорт залидан кириб келган легинслари подиумларда реал ҳаётга қадам қўйган. Фақат уларни кўйлак ёки юбка билан кийилади. Уларга ўхшаш велосипед ҳайдовчиларнинг иштони-велосипедкалар ҳам энг қўрқмас ва дадил модапарастлар учун;
- неон бу мавсумда ажабланарли даражада назокатли ва жозибакор. “Бақироқ” ёзувлар ва рэйверларга хос (электрон мусикадаги йўанлишлардан бири) принтлар ўтмишда қолиб, қиз болларга хос бўлган гулли нақшларга ўрин бўшатиб берган. Флористик (яъни гулли) зич нақшлар шу йилнинг асосий

трендидир. Илк бор уларни **Balenciaga** бренді учун Демна Гвасалия намойиш этган;

- нейлон ҳам Демна Гвасалиянинг енгил қўли туфайли биринчилар қаторига чиқиб олди. Энди у ўзини хурматловчи барча дизайнерларнинг қуролига айланган;
- кенгайтирилган елкалар – бироз қиррали ва кучли елаклар классик костюм ва қора кўйлакнинг янгича шаклида намойиш бўлади. Шакллар қанчалик ҳайкалбоп, бўртма бўлса, шунчалик яхши [44].

Бўлажак мавсумнинг энг модабоп матоси эса сирти ялтироқ **атлас ўрилишли** матодир. Буни Канн шахридаги 70-кинофестивалидаги қизил гиламли йўлакчада кўриш мумкин. Бу ерга меҳмонлар нафақат фильмларни томоша қилишга, балки ўзини кўрсатиб ўзгаларни кўриш учун ҳам ташриф буюришади. Модадаги асосий тенденциялар ҳам айнан ана шундай тадбирларда намойишетилади. Айтилганидек, атлас матосидан тикилган кўйлаклар келажак мавсумнинг энг мдабоп тенденциясидир.

Вивьен Вествуд (Vivienne Westwood)нинг атлас сиртли матодан тикилган кенг юбкали ва қўлбола расмлар билан чизилган шлейфли кўйлагини Couture даражасидаги шедевр деса бўлади. Бу либос 19 яшар Эль Фэннинг учун яратилган бўлиб, ҳеч шубҳасиз барчани ҳайратга солди.

Эмили Райтаковски Twinset демократик маркаси томнидан яратилган ёнида қирқмали ва шлейфи бор кўйлакни, Хейли Болдуин ҳам шу бренднинг сапфир (кўкиш ёқут) рангидаги атлас кўйлакни, Белла Хадид эса Alexandre Vauthier томонидан яратилган бюстье-кўйлакни танлашган.

Бу матодан яратилган тахламаларни томоша қилиш ва шитирлашини тинглаш учун вақтни аяб бўлмайди ҳамда бу каби гўзал ва нафис мато томошабинга завқ бағишлиши муқаррардир [50].

3.2. Ижод манбасини таҳлил қилиш ва уни асослаш.

Конструктив-декоратив усуллар кўлланган либос моделлари термасининг дизайн-лойиҳасини ишлаб чиқиш учун албатта, “от-кутюр” йўналишининг ўзи ижод манбааси бўлиб хизмат қилиши табиийдир. Гарчи 20-асрнинг бор-йўғи битта, яъни тўққизинчи ўнийиллиги қамраб олган юқоридаги маълумотлардан “от-кутюр” йўналиши жуда кенг қамровли манба эканлиги кўриниб турибди.

Лекин шундай ижодкор модельерлар бор-ки, замонавий мода ривожланиш тарихида ҳам, “от-кутюр” йўналишида ҳам ўзига хос ҳеч кимга ўхшамайдиган фаолияти билан бошқалардан ажралиб туради. Шулардан биттаси россиялик модельер Надежда Петровна Ламановадир. Айнан Ламанованинг ижоди мазкур лойиҳадаги лиbosлар учун манба бўлиб хизмат этди.

Камбағаллашган дворян зотига мансуб Надежда Петровна Ламанова 1861-йилнинг 14-декабрида Нижегород губерниясининг қишлоқларидан бирида дунёга келади. Оиласи ниғоятда қашшоқ бўлиб, тез орада ота-онаси вафотидан сўнг, у уч синглисини оёқка турғазиб, яшаш учун пул ишлаб топишига тўғри келади. О.Сурова номидаги бичувчилик мактабида икки йил таҳсил олгач, у 1879-йилдан машҳур Войткевичлар устахонасида бичувчи бўлиб ишлай бошлайди. Ўша даврнинг машҳур гузаллари ўзларини Надежда Ламанова лиbosларида, энг яхши сураткаш Валентин Серов суратга олишини орзу қиласар эдилар.

1885-йили Н.Ламанова, 24 ёшида Москвадаги Тверский ҳиёбонида ўз ишини бошлаб, тез орада машҳурликка эришади. Ламанова ўйиб безак бериш техникасида ишлашларни ёки ясси бичимларсиз мато манекенга қадаб қўйиладиган муляж услугида ишлашни ёқтирад эди. Қадаб қўйиш услуби тикувчилик маҳоратининг энг юқори чўққиси саналиб, от-кутюр моделларининг деярли барчаси ҳозирга қадар ушбу техникадан фойдаланадилар. Ламанова йигирманчи асрнинг биринчи ўн йиллиги иккинчи ярмидаёқ корсетларсиз моделлардан фойдаланишни таклиф этади [19].

Костюмларда кўпинча амалий санъат ва архитектурада кенг тарқалган неоклассизм услублари сезилиб турар эди. Силуэтнинг S-симон чизиқлари йўқолиб, у билан бирга аёл жуссасини деформацияловчи ва ўта сиқиб қўйувчи ва тортилиб турувчи корсет ҳам йўқолиб боради. Кўйлаклар тик қоматли ва жиддий силуэт кўринишига кириб боради.

Инқилобга қадар у подшоҳ оиласини, оқсуяк ва зодагон бомондларни кийинтирган... Юқори маданиятга эга рус интеллигенцияси Надежда сиймосида рассом-ижодкорни ҳамда мижозлар ҳолатини муаллифлик деталлари, олий pilotаж махорати ва бичимлар бетакрорлиги билан зодагон хонимлар, актрисалар, дендилар, франтлар талабини нозик тарзда ҳис эта олган жонажон қалбни кўра олдилар.

Россиянинг энг машҳур ретро-хонимлари: Мария Ермолова, Ольга Книппер-Чехова, Вера Коралли, Маргарита Карпова, Лиза Носова, Вера Холодная, Лина Кавальери, Генриетта Гиршман, Маргарита Морозова, Лилия Брик, Ольга Гзовская, Эльза Крюген ва бошқалар унинг моделлари бўлишган.

Надежда Петровна ҳам ўқиб-ўрганишнинг кечи бўлмайди шиорига амал қилган ҳолда, Париждаги машҳур модельерлардан тажриба орттириди. У ерда у француз кутюреси Пол Пуаре билан ижодий ҳамкор бўлишга эришади. Ёш императрица Александра Фёдоровна Парижда Ворт салонида, Петербургда Бризакда, Москвада эса Ламанова устахонасида кийинар эди.

Хозирга қадар Эрмитаж фондларида сакланувчи шедевр либослар яратилган. Масалан: киритмалари нозик тўрдан, гортензия буталари шаклидаги аппликация ва кашта билан безатилган бархатдан тикилган балл либосини олсак. Ёки жиго кўринишидаги енгли кашта ва тангачалар билан безатилган яхлит бичилган баланд тик ёқали мовут сукно қўйлак. Буларнинг барчаси маҳоартнинг юқори чўққиси эгалланганлигидан далолат беради [14].

У Эйзенштейн ва Александров фильмлари учун инқилобга қадар бўлган зодагонлар шики керак бўлган кўплаб совет спектакллари учун костюмлар яратади. 1903-йили К.С.Станиславский Ламановани Москва Бадиий театрига таклиф этади. Ламнова ўзининг 1903-йилда Қишиги Саройдаги “Рус бали” учун

фойдаланилган костюми билан машхур бўлиб, унинг энг яхши костюмлари МХАТ саҳнасидаги “Анна Каренина” спектакли учун фойдаланилган эди. У “Сильвела” Оперетта Театри учун нафақат ранги бўйича, балки бичимлар бўйича ҳам ўзгариб турувчи, трансформацияланувчи костюмни яратади.

1925-йили Париждаги Бутунжаҳон модалар кўргазмаси Ламанова либосларидан баҳраманд бўлди. “A la russe” услубидаги совет модели ҳайрат ва ажабланишни пайдо қилиб, ажиотажни келтириб чиқарди. Мазкур кўргазмада унинг модели “замонавий мода йўналишидаги миллийлик” учун “Гран-при”ни қўлга киритади. Кейинги йилларда Ламанова деярли ҳар йили диплом ва призларни қўлга киритади. 30-йилларда Надежда Петровна турли театрларда, шунингдек кино оламида ҳам ишлашда давом этиб, Лейпциг кўргазмаси учун мўйна маҳсулотлари коллекциясини ишлаб чиқди, 1929-йилги Нью-Йорк кўргазмасида иштирок этди. 1930-йили у Мехкомбинат устахонасининг мудири бўлади. Надежда Петровнанинг кино оламидаги ишлари рўйхати нихоятда кенг: у томонидан “Ғолиблар авлоди”, “Цирк”, “Александр Невский”, “Ревизор” (украинфильм) кинофильмларига либослар яратилган. Рассом “Иван Грозний” ва “Аэлита” фильмлари учун костюмлар яратишда ҳам иштирок этган. Рассом Қизил Армия театрида Раневская билан Васса ролида “Васса Железнова” учун костюмлар яратади. Ҳамкорлик пойтахтнинг кўплаб театрлари билан, айниқса Москва Бадиий театри билан олиб борилади [19].

Давлат Эрмитажида 17-аср охири 20-аср бошларидағи костюмларнинг бой коллекцияси сақланмоқда. Музей коллекциясидаги костюмлар “Кумуш аср костюми”, “Николай ва Александр”, “Чарльз Фредрик Ворт” кўргазмаларида намойиш этилган. “Костюм” экспозициялари кетма-кетлигини Надежда Петрова Ламанованинг 1890-1920-йиллар оралиғидаги ижодига бағишлиланган кўргазма давом эттиради.

Охирги 13 йил мобайнида Надежда Ламанова номидаги профессионал рассом-модельерлар конкурси ўтказилиб турибди.

Мазкур магистрлик диссертациясининг лойиха амалий қисмида бажарилиш лозим бўлган либос моделлари коллекцияси учун яна бир дизайнернинг ижодий фаолияти туртки бўлиб хизмат қилганини айтиш жоиздир.

Агар замонавий модада ҳеч адашмасдан омманинг ҳоҳиш-истагини топа оладиган ва либос орқали бу истакларни трансляция қила оладиган одам мавужуд бўлса, бу ҳеч иккilanмай Алемандро Микеле бўлади. Айнан у уч йил аввал барчани модадаги гендерга (жинсларга) оид чегаралар архаик стереотип эканлигига ҳамани ишонтириб, моҳирлик мода индустряси стратосферасига 1968 йилдан келган ўқимшли қиз образи услубини трендга киритди [18].

Аста-секинлик билан Микеле томонидан Gucci коллекциялари учун яратилган лиboslar борган сари ҳашамланган элементлар билан тўлдириб борилди. Буларга 1930 йиллардаги Скиапарелли ишлари руҳидаги ва бироз кейинги - 70-йиллардаги оптик иллюзиялар, Ив Сен-Лоран ижодига мурожаатлар ҳамда панк, осиёлик мавзулар, 1980- ва 2000-йиллар образларидан тузилган йифмаларни мисол қилиш мумкин. Бу ҳашаматларнинг энг юқори чўққиси эса Gucci нинг 2017 йил круиз ҳамда 2017/2018 йил куз-қиши мавсумлари коллекциялари бўлди. Агар биринчисида ҳеч қандай қочиrimларсиз 2000-йилларнинг керагидан ортиқ бўлган эстетикаси манба бўлган бўлса, номи иккинчи бўлиб тилга олинган коллекцияда эса жаккард ва пайеткалар, мўйна ва стразалар аралаштириб юборилган.

Микеленинг ижоди бугунги кунда брендларнинг XXI аср бошида урф бўлган минимализмдан ишончли равишда воз кечаётганига ёрқин, аммо ягона бўлмаган мисолдир.

3.3. Таклиф этилаётган моделларнинг вазифасидан келиб чиқиб

қўйиладиган талаблар

Дизайн-лойиҳада бажариладиган либос моделлари башанглик хусусиятига эга бўлган оқшом лиbosлари бўлганлиги сабабли, уларга тантанаворликни бахш этувчи ва дабдабалик хусусиятини янада очиб берувчи атлас ҳамда сирти бироз ялтироқ фактурага эга бўлган плшбоп матолари танланди.

Башанг кийим моделларини ишлаб чиқиша қўпинча материаллар бирга қўшиб ишлатилиб, монандликка эришиш учун албатта биронта етакчи аломат бўлиши керак. Материаллар ранги бир хил бўлиб, фактуралар ва ранглар контрасти принциплари ва айрим вақтда фактура билан нисбатлари контрасти бирга қўшилиши мумкин. Башанг костюм бадиий-образли ҳал этилиши унинг барча қисмлари ўзаро боғлиқ бўлишини ва одам шахсияти билан, шунингдек кийиб юриладиган муҳити билан албатта алоқадор бўлишини талаб қиласди.

Коллекцияда қулайлик билан бирга унинг эстетик ҳолатига ҳам алоҳида эътибор қаратилди. Кийим танада чиройли туриши ҳамда замонавийликни акс эттириши учун бир қанча детал ва аксессуарлардан кенг фойдаланилди.

Материалларнинг эстетик кўрсаткичлари деганда, унинг ранги, фактураси, сиртининг безаги, расмнинг замонавийлиги перспектив мода йўналишини қондириши киради. Ундан ташқари кийимни кийиш жараёнида материалнинг ғижимланмаслиги, эксплуатация вақтида рангининг ўчмаслиги, аввал бошидан берилган фактуранинг ўзгармаслиги, сиртида пилинг ҳосил қилмаслиги, бўёғининг юқмаслиги ҳам эстетик кўрсаткичлар ҳисобланади [25].

Функционал талаблар. Либоснинг амалий – утилитар вазифаси инсонни об-ҳавонинг номаъқул таъсиридан ҳимоя қилиш, температуранинг оптималь шароити билан таъминлаб беришдан иборат [25].

Эргономик (ёки антропометрик) талаблар. Кийимга қўйиладиган эргономик талаблар инсоннинг физиологик, антропометрик ва бошқа ўзига хос хислатлари балан боғлиқ. Кийим қулай бўлиши, комфорт хиссини туғдириши,

одамни чарчатмаслиги ва унинг ишлаш ёки ўқиш қобилиятини пасайтирмаслиги керак.

Антрапометрик талабларни қониқтириши учун либос инсоннинг гавда ўлчамларига мос бўлиши керак. Кийим ечиб-кийиш жараёнлари учун қулай бўлиши керак. Эргономик талабларни қондириш учун кийим харакат пайтида ҳам бўлиши керак. Буни кийимни гавдаг ёпишиб туриш даражаси таъминлайди.

Гигиеник талаблар. Инсон организмининг нормал ҳаётий фаолиятини таъминлаб берувчи талаблар кийимга қўйиладиган гигиеник талабларда шаклланади. Уларга ҳаво ва буғни ўтказувчанлик, гигроскопиклик, иссиқлик сақловчанлик, сув ўтказмаслик, буюмнинг, яъни либоснинг оғирлиги каби хоссалар киради.

Эстетик талаблар кийимнинг қулай ва чиройли, замонавий мода йўналишига мос бўлиши, умуман олганда либоснинг ранги, бичими, услугубий ечими уйғун образ яратишга хизмат қилишида намоён бўлади. Айниқса ёшлар учун мўлжалланган либосларнинг замонавий мода йўналишидаги услугга мос бўлиши талаб доирасидадир.

Эксплуатацион талаблар. Кийимни кийиш, яъни эксплуатация қилиш вақтида у бирмунча деформация ва зўриқишлиарга дуч келади. Буюмнинг эксплуатация қилиш (ёки истеъмол қилиш) даврининиг узоқлиги кийим кийиладиган шароит, кийим тикилган матонинг хоссалари, кийимга технологик ишлов бериш тури ва сифатига боғлиқ. [23].

Танланган материалларни асослаш. Материалларни кийим пакетига йиғиш ҳар бир модель учун алоҳида бажарилди. Аммо материалларни бир пакетга танлаб йиғиша асосан уларнинг эстетик хусусиятларига қаралди.

Чоклар тескаридан кўринмаслиги учун ҳамда кийимни ечиб – кийиш осон кечиши учун авра рангига мос рангда астар танланди. Астарлик буюмнинг эстетик кўрсаткичларини кучайтиради. Кийим шаклини узоқроқ сақлаб туриши учун, асосий материални қотириш учун, асосан матоли дублерин материали танланди. Материалларни ана шундай танлаш ишлари

ҳар бир модель учун бажарилди. 40-рақамли полиэстр иплар, безак баҳя қаторлар учун капрон иплари олинган.

Дизайн-лойиҳада бажариладиган либос моделлари башанглик хусусиятига эга бўлган оқшом лиbosлари бўлганлиги сабабли, уларга тантанаворликни бахш этувчи ва дабдабалик хусусиятини янада очиб берувчи турли шакл ва кўринишдаги шиша тошлар ва мунчоқлар танланди.

Кийим моделни танлаш конструкцияларини ишлаб чиқиш, буюмларнинг фижимланувчанлиги, хажми, ўлчами ва пропорцияларини кўз билан идрок этилиши газламаларни оптик хоссаларига, яни ёруғлик оқими хам миқдор жихатдан, хам сифат жихатдан ўзгартириш хусусиятига боғлиқ. Кийимга танланган мато авваламбор эстетик, гигиеник, технологик қоидаларга тўғри мос келиши лозим. Эстетик кўриниш фактура, расм, ранглар уйғунлигига ўз аксини топади.

Фактура – бу газламанинг устки қисми кўриниши. У силлик, текис, бўртиб чиқсан бўлиши мумкин. Маълумки, атлас матоси сиртининг ялтироқлиги билан характерлидир [51].

Силлик фактура текис силлик, баъзан ялтироқ сиртлар билан характерланади. У асосан сатин ва атлас ўрилишли матолари ҳамда атлас-сукно, атлас-шарме тўқилишли трикотажнинг тескари томони учун хосдир. Силлик фактура кўпроқ қиялама эшилган иплардан (масалан: табиий ипак, вискоза, полиамид толали иплар) тўқилган матоларда кўпроқ намоён бўлади. Силлиқликка маҳсус пардозлаш ёки сайқаллаш ёрдамида хам эришилади.

Атлас (арабчадан сўзма-сўз таржимада – силлик) – ипак ёки нимипак толали зич мато. Унинг ўрилиш атлас ўрилишли бўлиб, арқоқ иплари камида бештадан кейин мато сиртига чиқади, бунинг натижасида мато сиртидаги ялтироқлик ҳосил бўлади [38].

Атлас матоси турли толали иплардан тўқилиш мумкин. Унинг ижобий хоссаларидан бири зичлиги ва пишиклигидир. Матонинг бурмабоплиги, намликни тез шимиб олиши ва тез қуриши хам яхши хусусиятлариандир.

Салбий хоссаларидан бири матонинг вазнидир. Бунинг натижасида кўп мато қўлланган либосларнинг оғирлиги ортиши рўй беради.

Замонавий декор сифатида қўлланиладиган турли тош ва мунчоқлардан эса қўйидагилари маъқул деб топилди:

Round Stones – думалоқ шаклдаги кристаллар. Swarovski Xilion Chaton кристалл тошлари юзасидаги турли қирралар ҳисобига ўта ялтироқликка эгадир.

Hotfix – елимли ёпиштириладиган тошлар. Турли шаклдаги ва ҳар хил усулда қирраланган Swarovski тошлари бўлиб, тескари томони юқори температурага сезгир елим билан қопланган (ламинатланган). Уларни турли тўқимачилик материаллари сиртига иссиқлик таъсири остида маҳкамлаш мумкин.

Swe on st – тикилиб маҳкамланадиган Swarovski тошлари. Қўлда ёки машинада тикиш имконини берувчи битта, иккита ёки уттагача тешиклари бўлган ялтироқлиги ва шакли турлича бўлган кристаллар [50].

3.4. Моделлар ташқи кўринишининг тавсифлари

1-модель. Ушбу модель ўзига ишонган ёш аёлларга тантанавор чиқишлиари учун мўлжалланган қўйлак нусхасидир. Кўйлак бел чизигида ёпишиб турадиган силуэтга эга. Модель зич тўқилган, оғир, тўкилиб турувчи, ним ялтирайдиган матодан бажарилган.

Кўйлак бел чизиги бўйлаб қирқимли бичимда бажарилган. Олд бўлак яхлит, орқа қисм марказда иккига ажратилган бичимлидир. Бунда лиф узунлиги ортиғи билан (с напуском) олинган. Елка бўйича енг ўмизи узайтириб туширилган бўлиб, деярлик белгача тушган энлик манжетлар билан ишланган. бўйин ўмизи баланд тик ёқа кўринишида бажарилган.

Модель юбкаси кенг бичимли бўлиб бел линиясида кўп бурмали қилиб тикилган. Бунда, юбка белда энликкина резинка тасмасига йиғилган.

Кўйлак моделининг узунлиги полгача/тўпиққача бўлиб тақилмаси орт бўлакнинг марказ чокида “молния”да бажарилган.

Модель безаги ўрнида баланд тик ёқа ва манжетларда майда ва йирик сунъий тошлар, ҳамда стеклярус мунчоқлари тикилган.

2-модель. Мазкур кўйлак модели ярим ёпишиб турувчи силуэтга эга бўлиб, ўзига хос мураккаб бичимлидир. Бунда, модель романтик услубининг силуэтларига хос бўлиб, безаклари ва ишлов берилиши от-кутюр йўналишидан олинган. Кўйлак зич тўқилмали, оғир тўкилиб турадиган матодан ишланган.

Модель бел чизиги бўйича қирқимли бўлиб, реглан енгли бичимдадир. Олд, орқа бўлаклар ва енглар талай қирқимли деталларга эга. Лиф олдида марказ бўйича ўткир бурчак шаклдаги қирқимли қўйма деталь тикилган. Деталь реглан ўмизининг юқори қисмидан бошланиб белгача тушган. Олд қисмнинг икки ён бўлагида бел линиясида қарама-қарши тахламалар бажарилган. Кўкрак ва бел витачкалари тахламалар ичига ўтказилган. Орт қисм марказ бўйлаб қирқимли бўлиб, бўйин ўмизининг ўртаси, яъни марказ чокдан бошлаб тўғри ён чокларга реглан ўмизини қайтариб тушган рельеф қирқимлари бажарилган. Орт бўлак бел чизигида ҳам икки қарама-қарши тахламалар ишланган. ёпишиб

туриш даражасини таъминловчи бел витачкалари шу тахламалар ичига киргизилган.

Бўйин ўмизи кичикроқ айлана шаклида очилган бўлиб, олд бўлақда марказ бўйича бироз чуқур бурчак шакли ўйилган.

Енглар бир чокли бўлиб елка устида витачкалидир. Енгларда тирсакдан юқори бўлган жойда қирқим бажарилиб, унинг ўртасига зич бурмали “буфлар” ишланган. Енг учларида тақилмали кенг манжетлар бажарилган.

Модель юбкаси уч чокли – икки ёнда ва орт бўлак маркази бўйлаб қирқимли, кенг яримклёш бичимдадир. Олд ва орқа томонларда учтадан – марказда ва бўкса витачкалари ўрнида юмшоқ қарама-қарши тахламалар ишланган. Модель узунлиги тўпиққача бўлиб тақилмаси орқа қисмнинг марказида “молния” ёпқичида бажарилгандир.

Модель безаги ўрнида олд бўлак марказидаги қўйма учбурчак ичида, орт қисмнинг рельефлик қия деталларида ва манжетларда майда ва йирик сунъий тошлар, ҳамда стеклярус мунчоқлари тикилган.

З-модель. Ярим ёпишиб турадиган силуэтли, антиқа кўринишга эга, тантанавор узун кўйлак.

Мазкур кўйлак модели икки хил рангли матолардан – тепа қисм, яъни лиф оқ тусли, юбка эса бироз пастелликка мойил рангли материалдан ишланган.

Модель бел бўйича қирқимли бичимга эга. Кўйлак лифи енг билан бир бутун бичимли, яъни енглар “кўршапалак қаноти”ни (“летучая мышь”) эслатувчи фасонда бажарилган. Олд бўлак яхлит бўлиб, орқа қисм марказ бўйлаб қирқимлидир. Олд ва орт бўлакларда белдан чиқарилган кўкрак ва ёпишиб туришни таъминловчи витачкалар тикилган. Орт бўлак марказ чокида “молния” тақилмаси ўрнатилган. Енглар уни қалин ташқи тарафга қараган бантли боғичлари бор манжетлар билан безалган. Енг узунлиги тирсакдан бироз пастроқда. Бўйин ўмизи бирозгина кенгайтирилган айлана шаклида очилиб бежирим ётқизма тик ёқа билан ишлов берилган.

Кўйлак юбкаси қўнғироқ шаклида бажарилган. Бунда, юбка тепаси тахмина бир қарич энликда қирқимли бичимга эга. Кўйлакнинг бел қисми алоҳида юбка кийимиdek турадиган шаклда бажарилган. Юбка белида марказ ичига қараган юмшоқ тахламалар ишланган. Бел устида алоҳида тақилиб ечиладиган ўртача қалинликдаги белбоғ ишланган.

Модель декори қилиб ёқа ва манжетларда, белбоғ устида майда ва йирик сунъий тошлар, ҳамда стеклярус ва бошқа мунчоқлар тикилган.

4-модель. Тантанавор чиқишиларга мўлжалланган ярим ёпишиб турувчи силуэтдаги узун кўйлак.

Кўйлак лифининг олд ва орт бўлаклари яхлит бичимга эга. Бўйин ўмизи олд тарафдан сал кенгроқ текис очилган. Модель енглари ўтказма бўлиб, тирсакдан юқорида турувчи калтароқ қўнғироқ бичимдаги русумда бажарилган. Енг учлари бироз энлик манжетларда ишланиб, манжетлар қўл устида бант боғичлидир.

Модель юбкаси чорак клёш бичимли бўлиб, бел қисми оригинал тарзда ишланган. Кўйлак бели олд тарафда ярмиси, орқа тарафда тўлалигича қалин резинка тасмасига ўтказилган.

Модельнинг безаги манжетлар устида тикилган майда шиша тош ва мунчоқлар, шунингдек, кўйлак бел қисмида абстракт шаклни ҳосил қилиб тош ва дурлар билан безатилган нозик рюшаларда акс эттирилган.

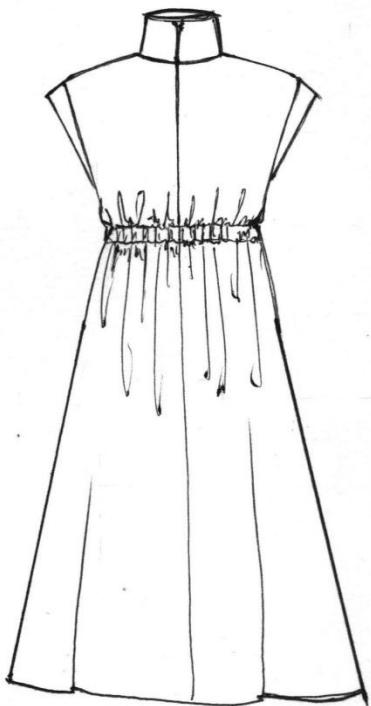
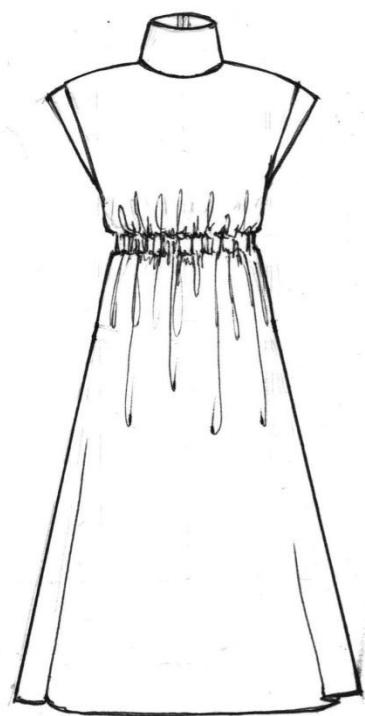
5-модель. Мазкур модель байрамона тантанавор(оқшом либоси) чиқишиларга мўлжалланган бўлиб, белга ёпишиб турадиган силуэтли, элегант кўйлак нусхасидир.

Кўйлак икки алоҳида детальдан иборат. Яъни, кўйлак лифи икки қаватдан иборат: ички топ ва устки “пелерина” шаклидаги ёпинчиғи. Ички топ олд бўлаги яхлит бичимли, орт бўлаги марказ бўйича қирқимлидир. Топ енгиз бўлиб, бўйин ўмизи кенг ва чукурроқ бурчак шаклида ўйилган. Кўкрак витачкалари ён чокидан чиқариб бажарилган. Орт қисм марказ чокига “молния” тақилмаси ишланган. Устки ёпинчиқсимон деталь – кенг гардишли катта айлана шаклидаги бичимга эгадир. Елка устида чокли бичимда. Айлана маркази

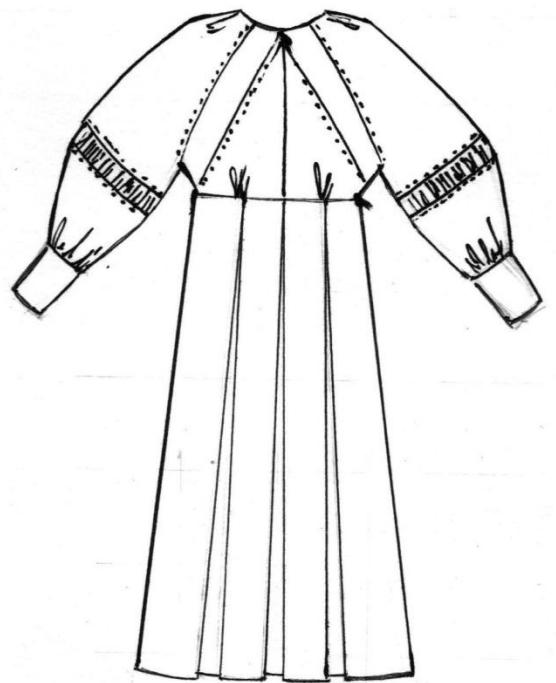
ортга оғдирилиб пелерина олд тарафи бироз калталашибилган, орт тараф эса бўксадан пастга тушган узунликдадир. Бунда олд тараф марказда қирқимли бўлиб томонлар бир-бирининг ичига киришилган тарзда юбкага уланган. Олд тарафда елкалар устидан ўртага йиғилган бештадан тахламалар бажарилган. Орқада бўйин ўмизи ўртасидан тушган қарши тахлама мавужуд. Айлана детальнинг орт тарафининг бел бараварида икки кесма ишланиб уларга белбоғ ўтказилган. Белбоғ орқа бўлакнинг белида маркази бўйича тутиб туриб, ичкари томонга ўтказилган ва кўйлак олд бўлагида яна устга чиқарилган.

Модель юбкаси бели кенгайтирилган ярим клёш бичимда ишланган. Шунда юбка белида қўплаб “бантовка” русумли тахламалар бажарилган. Кўйлак моделининг узунлиги тиззадан бир қаричча пастда турадиган даражада.

Модель безаги бўлиб кўйлак белбоғида зич жойлашибилган ҳамда пелеринанинг у ер бу ерига тикилган йирикроқ шиша тошлар хизмат қиласи.

1-модель

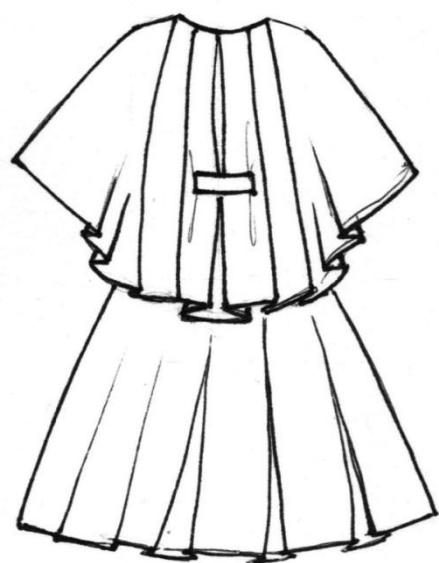
2-модель

3-модель

4-модель

5-модель

3.4.4. Конфекцион хариталар

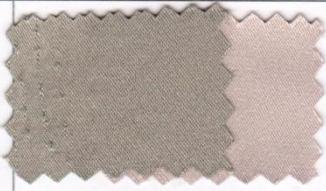
1 - моделдаги КҮЙЛАҚнинг конфекцион харитаси.

	Материал вазифаси (ёки кўлланилиши)	Материал номи ва таркиби	Материал намунаси
	Асосий мато	50% полиэстер 50% ипак толаси атлас	
	Астар	Сунъий толали астарлик	
	Безак элементлари	Сунъий ипак толали шифон	
	Безак элементлари	Шиша мунчоқ ва тошчалар	
	Қотирма	Елимли дублерин	
	Бириктирувчилар ҳамда мунчоқ ва бошқа безакларни маҳкамлаш учун иплар	40-ракамли ип 100 % полиэстер 80-ракамли ип 100% капрон	
	Тақилма учун	“Молния” тасмаси	
		Эластик тасма	
	Ички чокларга ишлов бериш учун	Киялама бейка сунъий толали	

2 - моделдаги КҮЙЛАКнинг конфекцион харитаси.

Материал вазифаси (ёки қўлланилиши)	Материал номи ва таркиби	Материал намунаси
Асосий мато	50% полиэстер 50% ипак толаси атлас	
Астар	Сунъий толали астарлик	
Безак элементлари	Шиша мунчоқ ва тошчалар	
Қотирма	Елимли дублерин	
Биректирувчилар ҳамда мунчоқ ва бошқа безакларни маҳкамлаш учун иплар	40-ракамли ип 100 % полиэстер 80-ракамли ип 100% капрон	
Тақилма учун	“Молния” тасмаси	
Шаклни ушлаш учун	Махсус корсаж тасма пластик ва мато асосли	
Ички чокларга ишлов бериш учун	Қиялама бейка сунъий толали	

3 - моделдаги КҮЙЛАҚнинг конфекцион харитаси.

Материал вазифаси (ёки қўлланилиши)	Материал номи ва таркиби	Материал намунаси
Асосий мато	50% полиэстер 50% ипак толаси атлас	
Астар	Сунъий толали астарлик	
Безак элементлари	Шиша мунчоқ ва тошчалар	
Қотирма	Елимли дублерин	
Бириктирувчилар ҳамда мунчоқ ва бошқа безакларни маҳкамлаш учун иплар	40-рақамли ип 100 % полиэстер 80-рақамли ип 100% капрон	
Такилма учун	“Молния” тасмаси	
Ички чокларга ишлов бериш учун	Киялама бейка сунъий толали	

4 - моделдаги КҮЙЛАКнинг конфекцион харитаси.

	Материал вазифаси (ёки кўлланилиши)	Материал номи ва таркиби	Материал намунаси
	Асосий мато	50% полиэстер 50% ипак толаси атлас	
	Астар	Сунъий толали астарлик	
	Безак элементлари	Синтетика толали тюлли тўр (сетка) –фатин	
	Безак элементлари	Шиша мунчоқ ва тошчалар	
	Қотирма	Елимли дублерин	
	Биректирувчилар хамда мунчоқ ва бошқа безакларни маҳкамлаш учун иплар	40-рақамли ип 100 % полиэстер 80-рақамли ип 100% капрон	
	Тақилма учун	“Молния” тасмаси	
	Ички чокларга ишлов бериш учун	Киялама бейка сунъий толали	
		Эластик тасма	

5 - моделдаги КҮЙЛАКнинг конфекцион харитаси.

	Материал вазифаси (ёки қўлланилиши)	Материал номи ва таркиби	Материал намунаси
	Асосий мато	70% синтетика 30% сунъий толали мато	
	Астар	Сунъий толали астарлик	
	Безак элементлари	Шиша мунчоқ ва тошчалар	
	Қотирма	Елимли дублерин	
	Бириктирувчилар хамда мунчоқ ва бошқа безакларни маҳкамлаш учун иплар	40-рақамли ип 100 % полиэстер 80-рақамли ип 100% капрон	
	Тақилма учун	“Молния” тасмаси	
	Махсус корсаж	Пластикли сетка	
	Ички чокларга ишлов бериш учун	Қиялама бейка сунъий толали	

3.6. Моделлар ҳажмий-фазовий шаклини ҳосил қилишни асослаш

Коллекцияни ташкил этувчи либослар силуэти ним ёпишиб турувчи кўйлаклар бўлгани учун айнан шундай силуэт учун конструкция асосининг чизмаси қурилади.

Елкада турувчи кийимларнинг чизмасини олд ва орт бўлаклар чизмасини қуришдан бошланиб, енг чизмаси кейинроқ, шакли ва катталигини олд ва орт бўлакдаги мос жойларнинг шакл ва катталигига боғлаб тузилади. Олд бўлак ва орт бўлак чизмалари битта базис тўрда чизилади [25].

Елкада турувчи кийим чизмасини қуриш учун керак бўладиган гавда ўлчамлари.

2-жадвал

Ўлчов шартли белгиси	Ўлчов номи	Ўлчов қиймати, см
Б	Бўй	164,0
Я _{A_{БН}}	Бўйин ярим айланаси	18,3
Я _{A_{К1}}	Кўкрак ярим айланаси, биринчиси	45,7
Я _{A_{К2}}	Кўкрак ярим айланаси, иккинчиси	50,2
Я _{A_{К3}}	Кўкрак ярим айланаси, учинчиси	48,0
Я _{A_{БЛ}}	Бел ярим айланаси	37,0
Я _{A_Б}	Бўкса ярим айланаси	50,0
К _К	Кўкрак кенглиги	17,2
М _К	Кўкрак маркази	10,1
У _{.ОР.Б}	Орқанинг белгача узунлиги	40,4
Б. _{Б.Ч.}	Бел чизигининг баландлиги	103,0
У _{.ОЛ.Б}	Гавда олд қисмининг белгача узунлиги	44,7
Б _К	Кўкрак баландлиги	27,0
Б _{.ОР.Ў.М.}	Орт бўлак енг ўмизининг баландлиги	21,4

B_{EK}	Елканинг қиялама баландлиги	43,3
K_O	Орқа кенглиги	18,2
A_E	Елка айланаси	29,7
K_E	Елка кенглиги	13,3
Y_{EFG}	Енг узунлиги (модел бўйича)	55,0
Y_{Kij}	Кийим узунлиги (модел бўйича)	100,0

**Яrim ёпишиб турувчи силуэтли аёллар кўйлагининг чизмаси учун
керак бўладиган қўшимчалар.**

З-жадвал.

Шартли белгиси	Қўшимча номи	Қўшимча миқдори, см
K_K	Кўкрак чизиги бўйлаб кийим кенглигига	6,0
K_{BL}	Бел чизиги бўйлаб кийим кенглигига	4,0
K_B	Бўкса чизиги бўйлаб кийим кенглигига	6,0
K_{OP}	Орт бўлак кенглигига	1,0
$K_{K.Ol.}$	Олд бўлак кенглигига	2,0
$K_{\text{ўм.ч.}}$	Енг ўмизи чукурлигига	1,5
$K_{OP.U.}$	Орт бўлак белгача узунлигига	0,5
$K_{OP.\text{ўм.к}}$	Орт бўлак ёқа ўмизи кенглигига	0,5
$K_{OP.\text{ўм.б}}$	Орт бўлак ёқа ўмизи баландлигига	0

Базис тўрини қуриш тўр кенглигини ҳисоблашдан, орт бўлак ва олд бўлак кенглигини чегараловчи вертикал чизикларнинг холатини аниqlашдан, ҳамда енг ўмизи кенглигини аниqlашдан бошланади.

Тўрнинг умумий кенглиги кийимнинг кўкрак чизиги бўйлаб кенглигига мос келувчи $A_0 a_1$ кесма билан чекланади. Бу кесма узунлиги “кўкрак яrim айланаси, учинчи” ЯА_K гавда ўлчами ва кўкрак чизиги

бўйлаб қўшиладиган бемалоллик қўшимчасидан ташкил топган. Базис тўридаги A_0 a кесма орт бўлак кенглигини, a_1a_2 кесма олд бўлак кенглигини, aa_2 кесма енг ўмизи кенглигини белгилайди.

Базис тўридаги горизонтал чизиқларнинг холатини қўйидаги кесмалар белгилайди:

A_0U – кураклар даражаси;

$A_0\Gamma$ – енг ўмизи чуқурлигини белгиловчи чизик даражаси;

A_0T – бел чизифи даражаси;

TB – бўкса чизифи даражаси.

Ўтказма енг конструкциясининг ўзак чизмасини тузиш. Енг чизмасини қуришдаги асосий муаммоли масала енгнинг кийимдаги енг ўмизига уланиш чизифи – енг қиямаси чизифининг ўлчов ва шаклини аниқлашдир. Кийимни конструкциялашда енг ўмизининг – енг қиямасига боғланиш тугуни энг мураккабдир. Чунки бу иккала ўзаро боғлиқ эгри чизиқларнинг (яъни енг ўмизи чизифи ва енг қиямаси чизифи) эгрилиги турличадир. Унинг устига бу эгри чизиқлардаги бальзи нукталарнинг ўрни тўғридан-тўғри гавда ўлчамлари қийматидан эмас, балки қўшимча тўлдирувчи хисоблар ва чизмадаги қурилишлар ёрдамида аниқланган. Шунинг учун енг қиямасини қуришни олдинроқ қурилган енг ўмизи чизифи асосида бажариш маъқул. Фақат шу ҳолдагина кийимда енг ўмизи билан аниқ ва яхши туташувчи енг қиямасини қуриш мумкин.

Ўтказма енг конструкциясининг ўзак чизмасини қуриш учун қўйидаги дастлабки маълумотлар керак бўлади.

1. A_E – елка айланаси гавда ўлчами;
2. K_{AE} – елка айланасига қўшиладиган бемалоллик қўшимчаси (жадвалдан модель бўйича енгнинг қўлга ёпишиб туриш даражаси ва кийим турига қараб танланади);
3. $U_{E\Gamma}$ – кийим модели бўйича тахмин қилинган енг узунлиги;
4. K_E – кийим модели бўйича тахмин қилинган енг учи кенглиги;

5. У_{Е.ҮМ.ЧИЗ} – енг ўмизи чизиги узунлиги (кийим конструкциясининг ўзак чизмасидан P_1 нуқтадан P_5 нуқтагача енг ўмизи чизиги бўйлаб, қиррасига тургазилган металл чизғич ёрдамида ўлчанади).

6. Б_{ЕНГ.Қ} – енг қиямаси баландлиги. Енг қиямаси баландлиги ҳам кийим конструкциясининг ўзак чизмасидаги енг ўмизи чизиги орқали аниқланади.

Бунинг учун P_1 ва P_5 нуқталари туташтирилади. Ҳосил бўлган кесма иккига бўлинади ва O нуқтаси топилади:

$$P_1O = O P_5 = P_1 P_5 / 2$$

O нуқтасдан енг ўмизи чуқурлигини белгиловчи чизиқقا перпендикуляр туширилиб, O_1 нуқтаси аниқланади. Шунда енг қиямаси баландлиги

$B_{ЕНГ.Қ} = O_1 O_2 = O O_1 - O O_2$ кесмага тенг бўлади. Бу ерда $O_1 O_2$ кесманинг узунлиги қўл мушакларининг ривожланганлик даражасига боғлик бўлиб, қўйидагиларга қараб танланади:

Кўкрак айланаси 88,0...92,0 см бўлган гавдалар учун $O_1 O_2 = 2,5$ см.

Кўкрак айланаси 96,0 ... 104,0 см бўлган гавдалар учун $O_1 O_2 = 2,0$ см.

Кўкрак айланаси 108,0 ... 116,0 см бўлган гавдалар учун $O_1 O_2 = 1,5$ см.

Кўкрак айланаси 120,0 см ва ундан катта бўлган гавдалар учун $O_1 O_2 = 1,0$ см.

7. Е_Қ – енг кенглиги. Енг ўмизи чуқурлиги даражасидаги тайёр енгнинг кенглиги. Бу ўлчам модел бўйича енгнинг қўлга ёпишиб туриш даражасига қараб аниқланади ва енг базис тўрининг энини белгилайди:

$$E_K = (A_E + K_{AE}) / 2$$

Ўтказма енг ўзак (асос) чизмасини тузишда, аввал чизма тўри қурилади. (4.12.-расм, А). Ўзак чизманинг базис тўри енгнинг эни ва бўйи бўйича, ҳамда асосий конструктив чизиқлар орасидаги ўлчамларни белгилаб беради.

Енг асосининг базис тўридаги $O_1 O_2$ вертикал чизиқ – енг қиямасининг баландлигини белгиловчи чизиқ.

$P_{II} P_{IL}$ горизонтал кесма – енгнинг енг ўмизи даражасидаги кенглигини белгиловчи чизиқ.

$O_3 L$ – енгнинг тирсаккача узунлигини белгиловчи чизиқи даражаси.

LL_2 - тирсак чизиги; енгнинг тирсак чизиги даражасидаги кенглигини белгиловчи чизик.

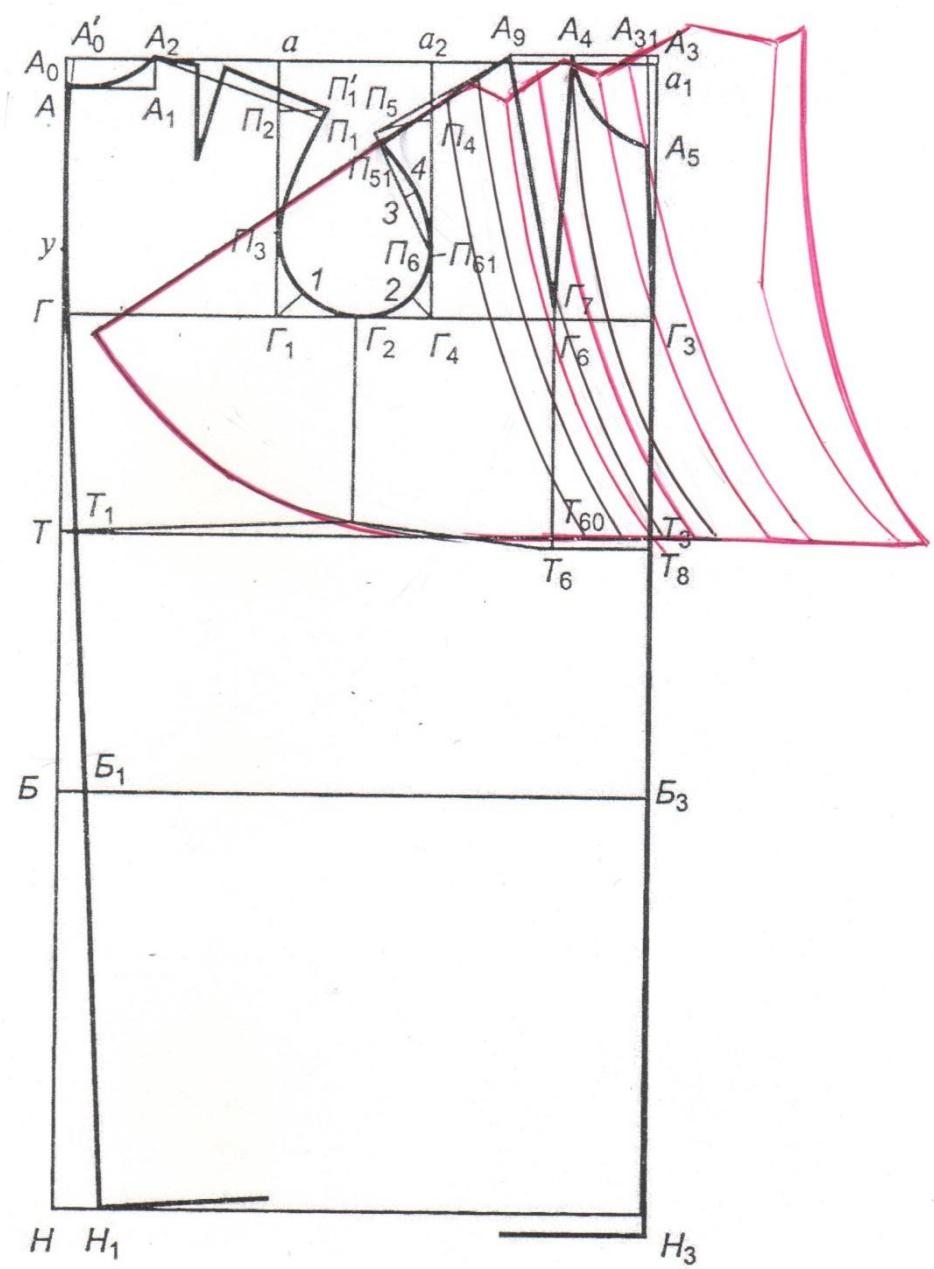
O_3M – енг учи чизиги даражаси; енг узунлигини белгиловчи вертикал чизик.

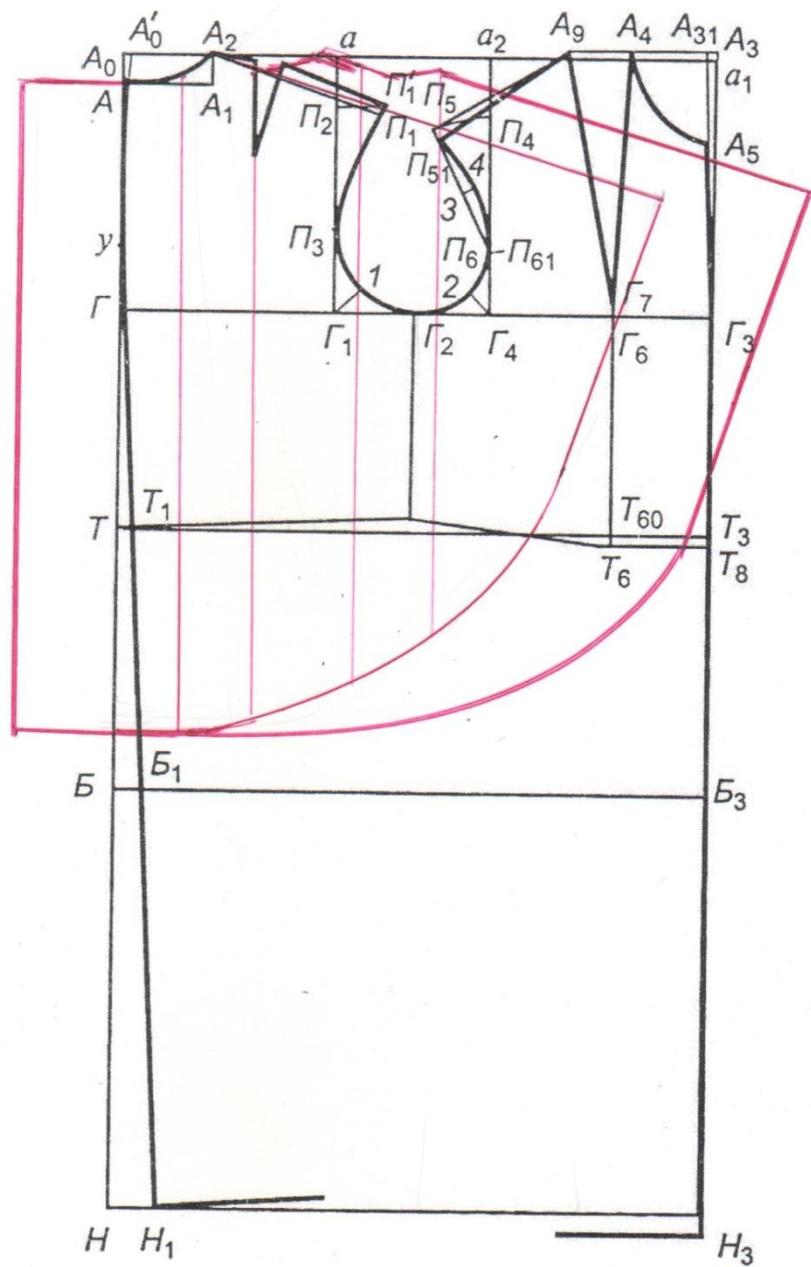
MM_1 – енг учи чизиги; енг учи кенглигини белгиловчи чизик.

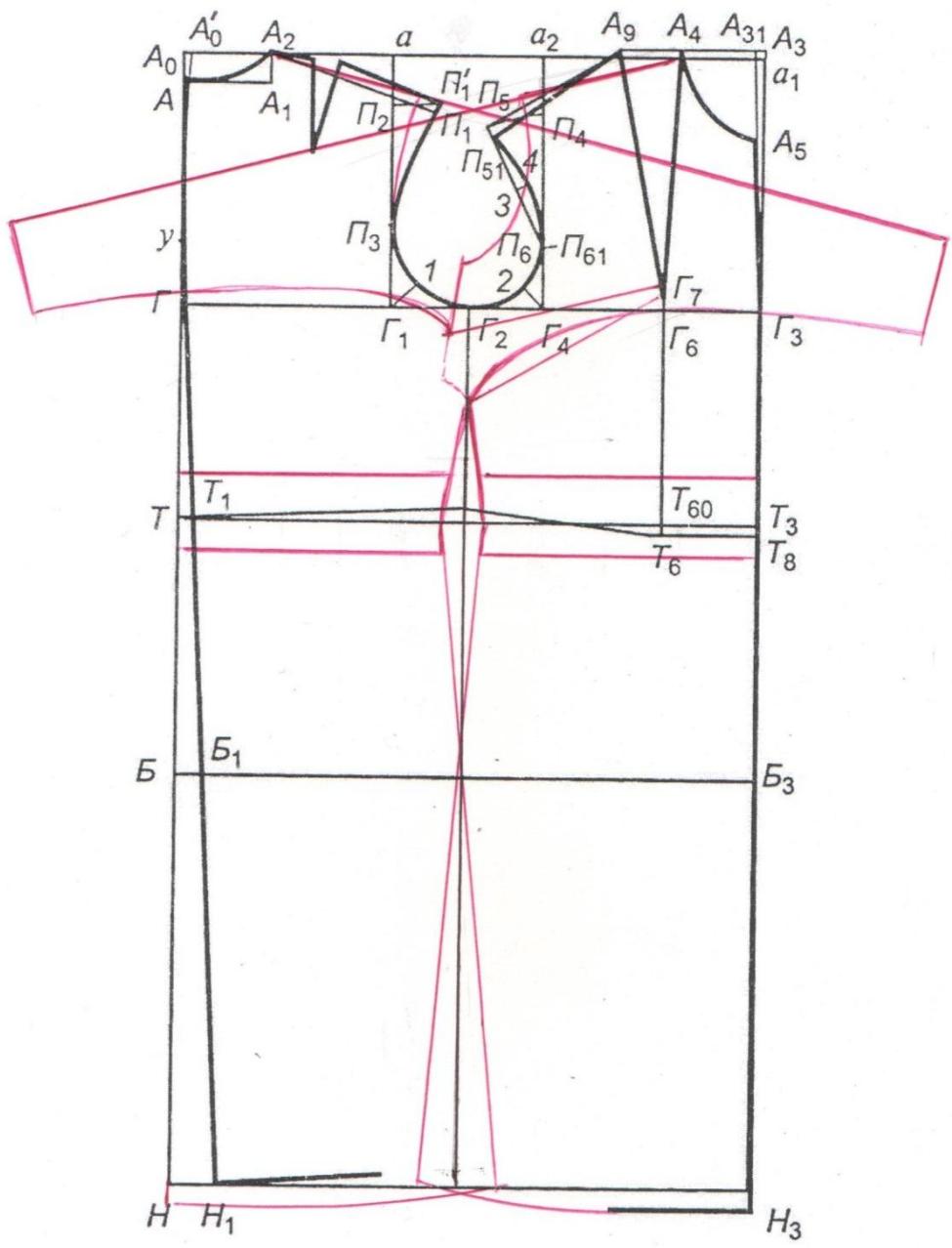
$O_4P_4L_2M_2$ – енгнинг орт (ёки тирсак) ён чизиги.

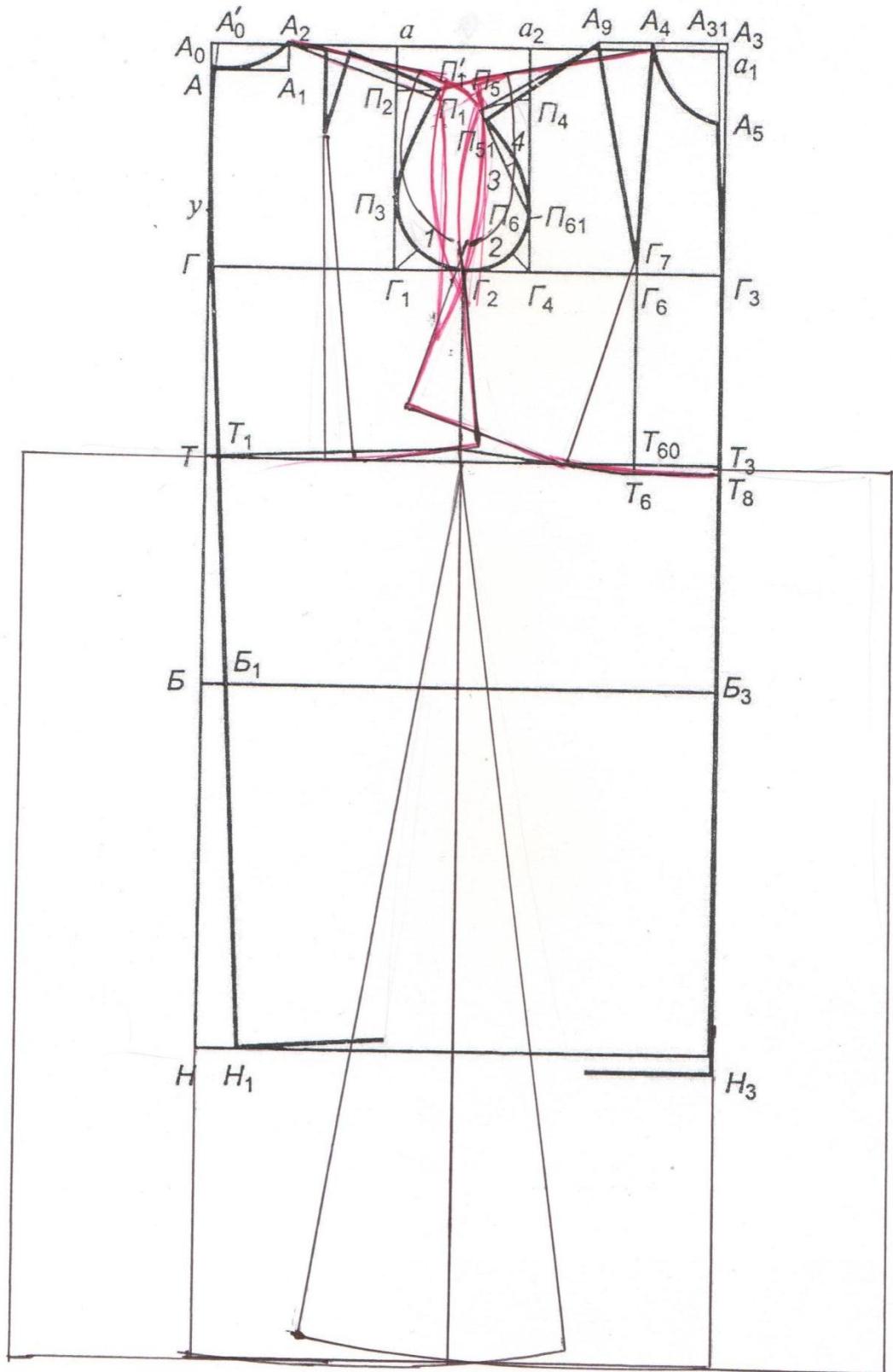
O_3P_4LM – енгнинг олд ён чизиги.

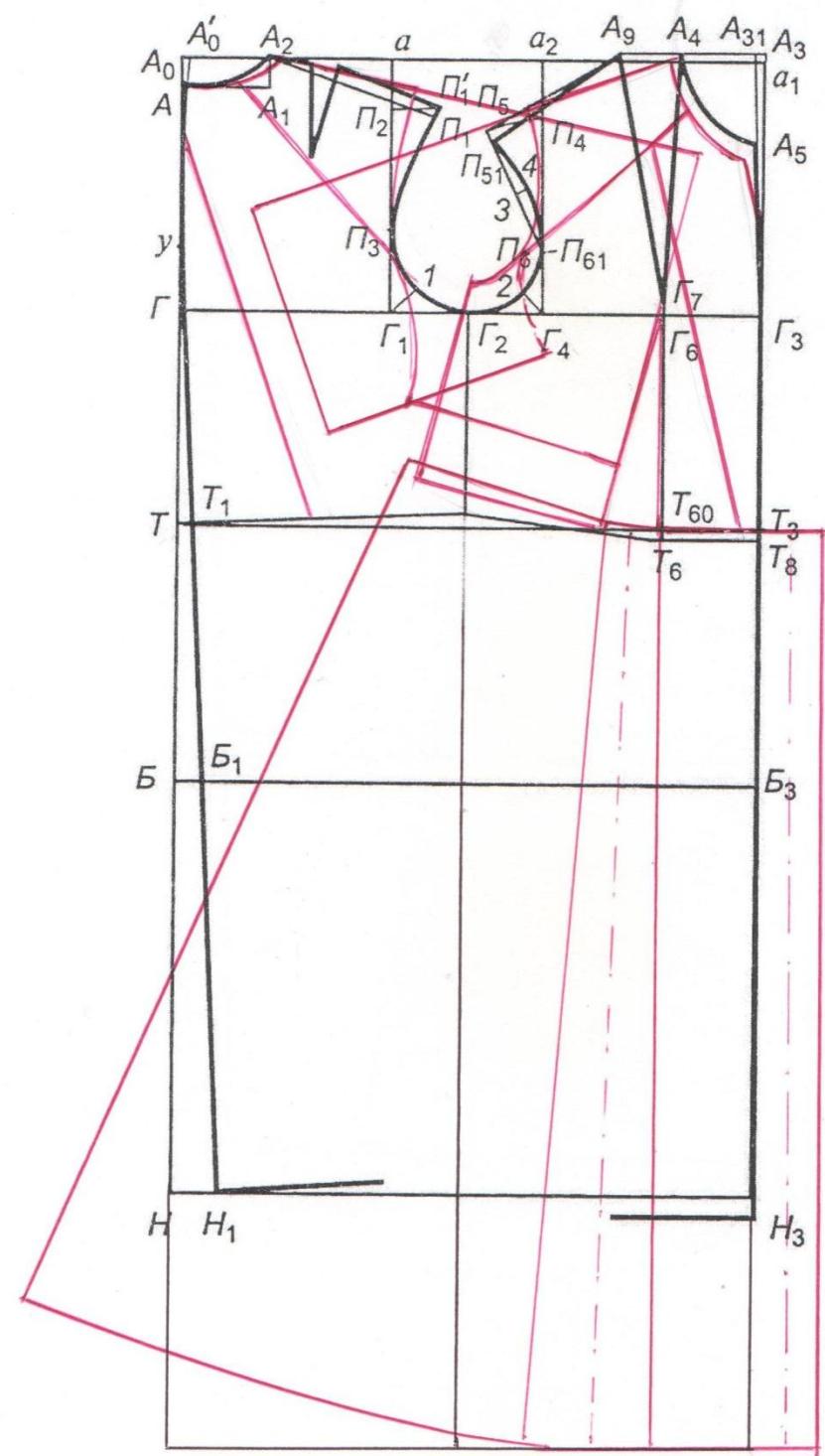
Сўнг енг ўзаги (асоси)нинг чизмаси қурилади. Кейин эса икки чокли ёки чоклари сони ихтиёрий бўлган енг чизмаси қурилади.

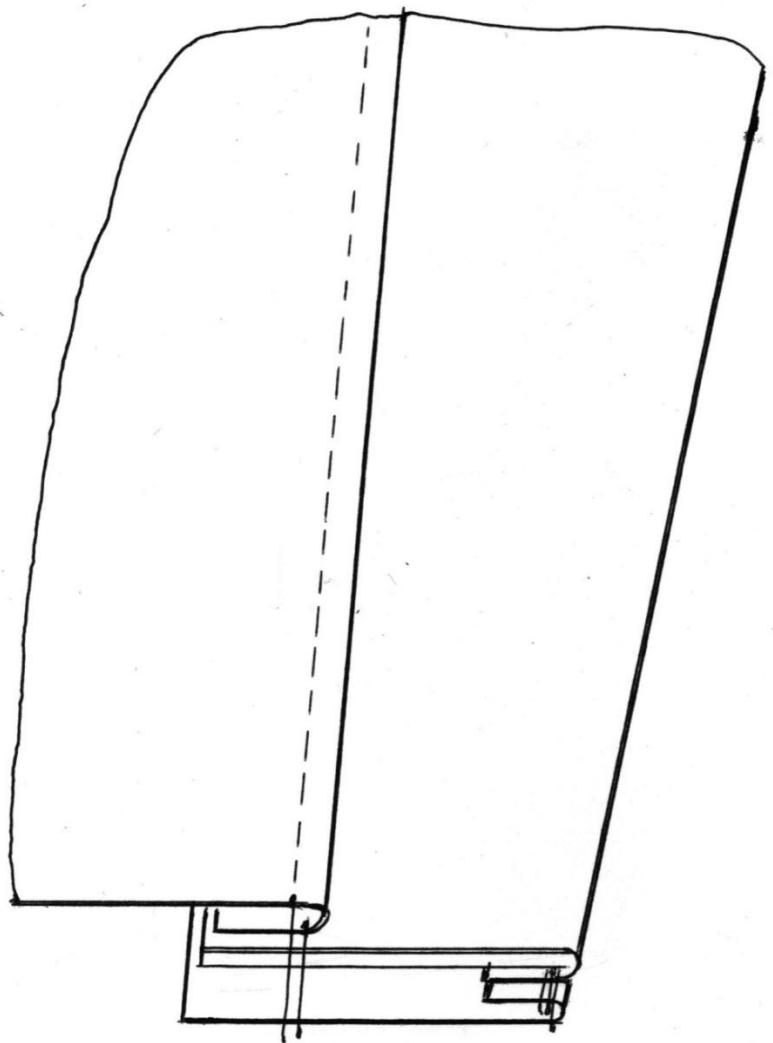

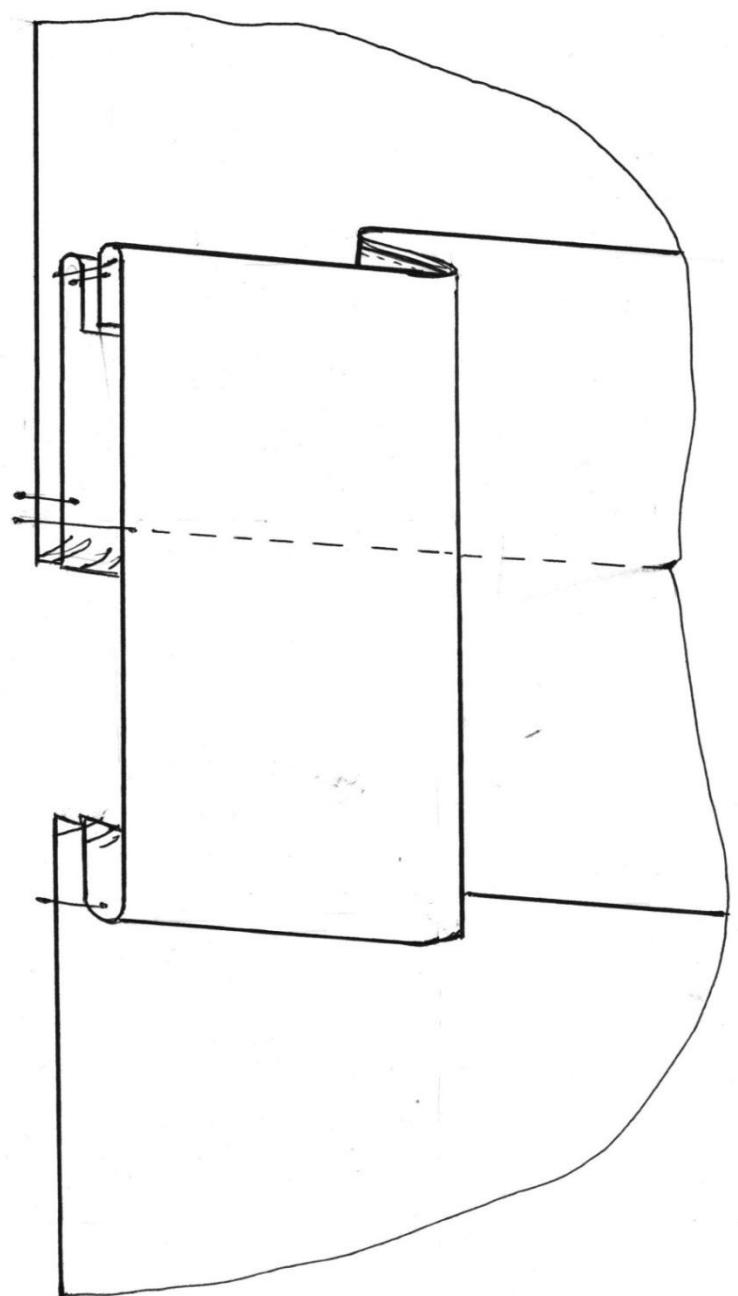

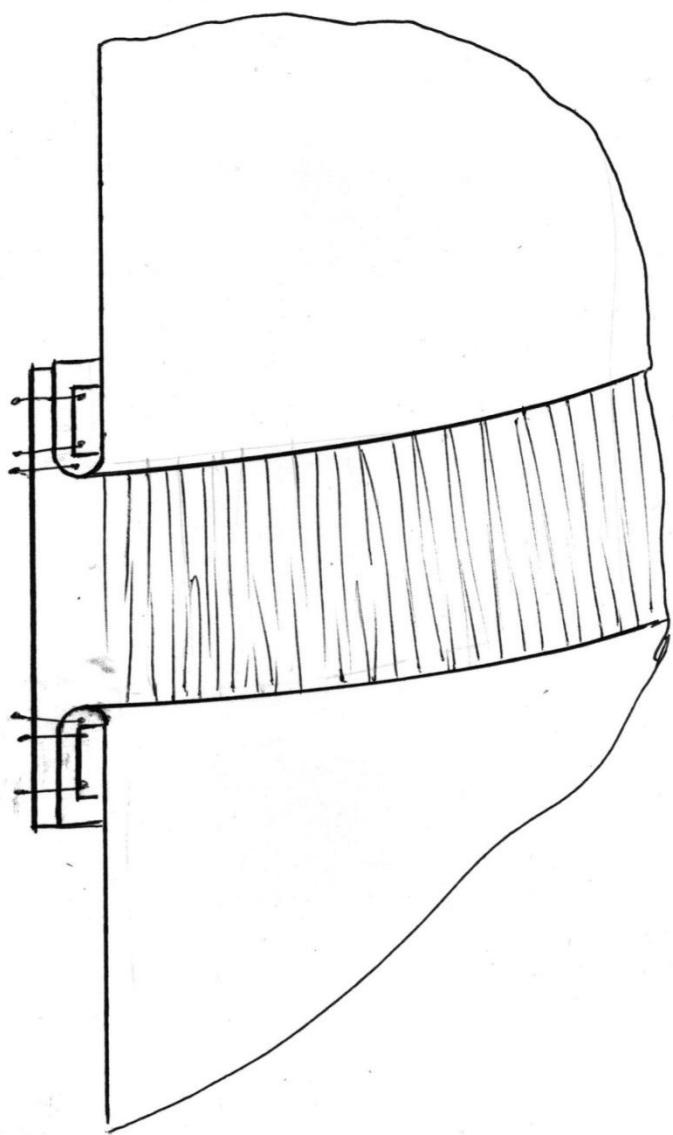

Умумий хуросалар

“1990-2000-йиллардаги “от-кутюр” либосларида қўлланиладиган конструктив-декоратив усулларни тадқиқ қилиш” мавзусидаги магистрлик диссертациясида 1990-2000-йиллардаги “от-кутюр” либосларининг ретроспектив таҳлили бажарилди. “От–кутюр” - “Haute–Couture” тушунчасининг генезиси таҳлил этилди.

1868 йилда Ч.-Ф. Ворт томонидан Парижда асос солинган Олий мода Синдикати (франц. Chambre Syndicale de la Couture Parisienne) фаолияти ва унинг вазифалари ўрганилди.

1990-2000-йиллар давридаги модага тавсиф берилди ҳамда бу даврдаги асосий усулб ва йўналишлар ўрганилди.

1990-2000-йиллардаги “от-кутюр” либосларининг композициясини ташкил этувчиликарининг таҳлили бажариши учун 1990-2000-йиллардаги “от-кутюр” либосларидаги образ ва силуэтлар таҳлили, ундан сўнг ана шу образ ва силуэтларни пайдо қилишга хизмат қилувчи либосдаги конструктив-декоратив усуллар тадқиқ этилди.

Либоснинг турлари ва турли шаклларининг пайдо бўлиши манбалари хилма-хил бўлиб, бу жараённинг кечиши жамиятнинг моддий-маданий базасининг ўзгариши, унинг ижтимоий-сиёсий тузилиши, алоҳида тарихий, маданий, ижтимоий ҳодисалар таъсирида ҳам бевосита, ҳам билвосита рўй беради. Кўпинча кийимни янгича шаклларининг пайдо бўлиши ва ривожланиши ўзликни англашга бўлган ҳаракатларга нисбатан таъқиқлар ўтказилган даврларда ёки жамоадаги эскирган нормаларга нисбатан салбий ўзгаришлар рўй берганда содир бўлади.

Вақт мобайнида шаклни ривожланиши кетма-кетлигини, намунани, идеал шакл сифатида замонавий шакл стандартини пайдо бўлишини англайди, бу услубни ўзгаришига, уни ривожланишига ва янгиланишига олиб келади.

Сўнгги ўн йилликлар ичida моданининг эстетик мазмун-моҳиятини ўрганиш жиддий илмий тадқиқотлар мавзусининг предметига айланмоқда, шу билан бирга, ниҳоят, модага социологик, маданиятшунослик, санъатшунослик,

психологик нұқтаи назарлардан ёндашувлар билан бир қаторда унинг эстетик интерпретацияси – талқини ҳам тан олинмоқда. Ҳақиқатан ҳам олғанда, мода чукур маънавий негизга әга бўлиб қатор муҳим коммуникатив вазифаларни бажаради, ижтимоий ҳаётнинг турли жабҳаларининг ич-ичидан ўтади, ҳар бир шахс турмушининг ажралмас қисми ҳисобланади.

Моданинг ўзгарувчанлиги унинг таркибий ҳусусиятидир, шунга қарамай моданинг у ёки бу жараёнларига жалб қилиниши инсон турмушининг доимий омилидир. Шунинг учун модани турли жабҳалар категорияларидан келиб чиқиб ўрганиш зарур.

Магистрлик диссертациясининг олдига қўйилган XX аср 90-йиллар модасини таҳлил қилиш ҳамда 1990-2000 йиллардаги “от-күтюр” тоифасига мансуб коллекциялардаги либосларни таҳлил қилиш каби вазифалар тўлиқ бажарилди.

Либос моделлари термасининг дизайн-лойиҳасини ишлаб чиқилди, асосланди ҳамда 5 та моделдан иборат бўлган либослар коллекцияси яратилди.

Фойдаланган адабиётлар ва манбаалар рўйхати:

1. “Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш ва такомиллаштириш чоралари бўйича” Қарор. 2017 йил 31-майда қабул қилинган
2. “2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси”; Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёев томонидан 2017-йил 7-февралда тасдиқланган, Тошкент шахри.
3. Каримов И. “Юксак маънавият - енгилмас куч”. Т.:Маънавият, 2008 й.
4. “Ўзбекистон Бадиий Академиясини ташкил этиш ҳақида” Ўзбекистон Республикаси Президентининг ПФ-1701-сонли фармони. Тошкент ш., 1997 йил 23 январь.
5. Ш.Мирзиёев. “Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик - ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қоидаси бўлиши керак. Мамлакатимизни 2016 йилда ижтимоий-щтисодий ривожлантиришнинг асосий якунлари ва 2017 йилга мўлжалланган щтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига багишланган Вазирлар Маҳкамасининг кенгайтирилган мажлисидаги маъруза. 2017 йил 14 январь
6. “100 Years of Fashion Illustration”, Cally Blackman. Presented by British Council, Laurence King Publishing, 2007 у.
7. Clare and Adam Hibbert. «A History of Fashion and Costume The Twentieth Century». Bailey Publishing Associates Ltd, 2005.
8. D.Rahmatullayeva, U. Xodjayeva, F. Ataxanova. “Libos tarixi” / darslik. -T.: “Sano-standart” nashriyoti, 2015-yil. — 336 bet.
9. Richard Martin and Harold Koda. “Haute Couture”, The Metropolitan Museum of Art, New York, 1996.
10. Аббасова Н.Г. Махкамова Ш.М. “Материалшунослик”. Электрон дарслик, ТТЕСИ, Тошкент, 2005й.
11. Беляев С.А. «Оптимальные пакеты швейных изделий различного ассортимента для обеспечения выпуска высококачественной одежды» М. Легпромбыиздат. 2002 г.
12. Бузов Б.А. “Деформация тканей”, Легпромиздат, 2005 й.
13. Бузов Б.А. Практикум по материаловедению, Легпромиздат, 2006 й.
14. Горбачева Л.М. Костюм XX века от Поля Пуаре до Эммануэля Унгаро. – М.: Издательство «Гиттис», 1996 г.
15. Гущина К.Г. «Эксплуатационные свойства материалов для одежды и методы оценки их качества». Москва, Легкая и пищевая промышленность. 2002 г.
16. Джоан Нанн. “История костюма 1200-2000 ”, Москва, 2003 й.

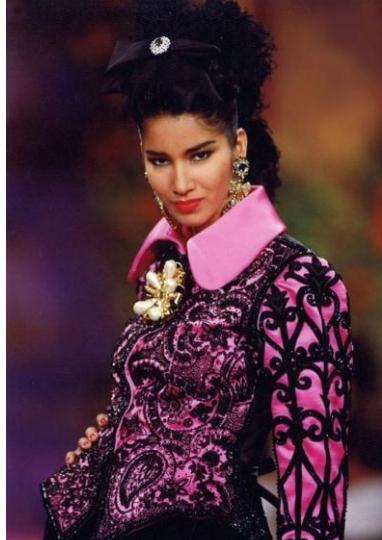
17. Дзеконьска-Козловска А. Женская мода XX века. – М.: Легкая индустрия, 1977г.
18. Дубина Ирина, “Возвращение роскоши: Почему минимализм приказал долго жить. Как в моду вернулись оптимизм и благополучие” (“Ҳашаматнинг қайтиши: нима учун минимализм узоқ яшамади ёхуд модага қандай қилиб оптимизм ва моддий жихатдан таъминлик қайтиб келди”). Илмий конференция материаллар тўплами.
19. Ермилова Д.Ю. “История домов моды”. Олий ўқув юртилари учун ўқув қўлланма. М.: Издательский центр “Академия”, 2003 г., 288 стр.
20. Жабборова М.Ш. Тикувчилик технологияси – Тошкент: Ўзбекистон, 1994 й.
21. Захаржевская Р.В. “История костюма”. Москва – 2005 й.
22. Зелинг Ш. Мода. Век модельеров. – Konemann Verlagsgesellschaft, 1999.
23. Козлова Т.В. Основы теории проектирования костюма. – М.: Легпромбытиздат, 1988.
24. Козлова Т.В., Л.Б. Рытвинская, З.Н. Тимашева. Моделирование и художественное оформление женской и детской одежды. - М.: Легпромбыт издат, 1990. – 5 с.
25. Комилова Х.Х., Ҳамраева Н.К. Тикув буюмларини конструкциялаш. – Т.: Молия, 2003. – 347 б.
26. Комиссаржевский Ф.Ф. “История костюма”. Минск – 2001й.
27. Кон-Винер. “История стилей изобразительных искусств” М., 2000й.
28. Косарева Е.А. Мода XX века. Развитие модных форм костюма – С–П: Петербургский институт печати, 2006.
29. Кукин Т.Н. “Текстильное материаловедение”, Москва, 2005й.
30. Пармон Ф.М. Композиция костюма – М.: Легпромбытиздат, 2002.
31. Плаксина.Э.Б.и др. “История костюма. Стили и направления ”. Москва 2003 й.
32. Современная энциклопедия Аванта+. Мода и стиль. – М.: Аванта+, 2002. – 480 с.
33. Стельмашенко В.И. “Материалы для одежды и конфекционирование” (“Кийим учун материаллар ва уларни конфекциялаш”). “Академия”, 2010 г.
34. Терешкович Т.А. «Словарь моды», Минск, 1999 й.
35. Хасанбаева Г. К., Чурсина В.А. “Костюм тарихи”. Т., Ўзбекистон, 2002.

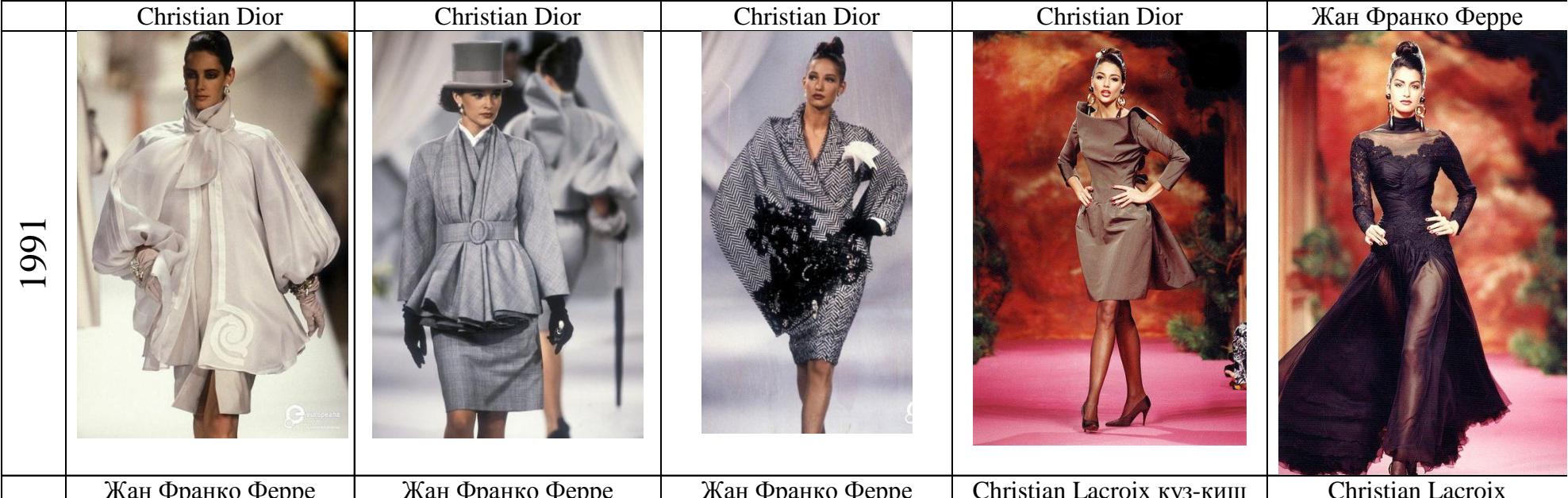
Қўшимча адабиётлар:

36. “Ателье” журналининг сонлари.
37. “International textile” журналларининг сонлари.

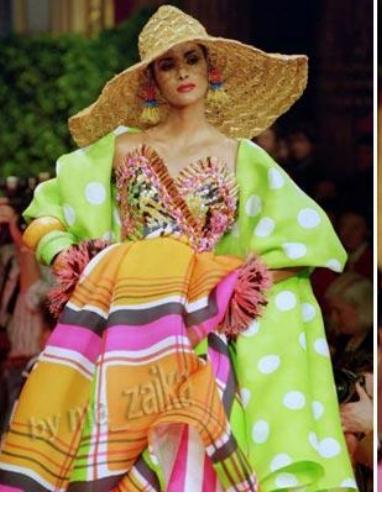
Интернет сайtlари

38. <http://tkani5.com.ua/8-atlasnye-tkani>
39. <http://www.europeana.eu>
40. <http://www.firstview.com>
41. uzbekistanfashion.uz/prefall2018/
42. www.edu.uz
43. www.Ziyonet.uz
44. www.buro247.ru/fashion/
45. www.ftv.ru
46. www.intermoda.ru
47. www.list.ru
48. www.sarafan.ru
49. www.siluet.ru
50. www.textileclabe.ru
51. www.textileworld.com
52. www.vogue.ru/fashion/
53. www.vsl-hautecouture

1990					
1990	Christian Dior	Christian Dior	Christian Dior	Christian Dior	Christian Dior
					
	Christian Lacroix	Christian Lacroix	Christian Lacroix	Christian Lacroix	Christian Lacroix

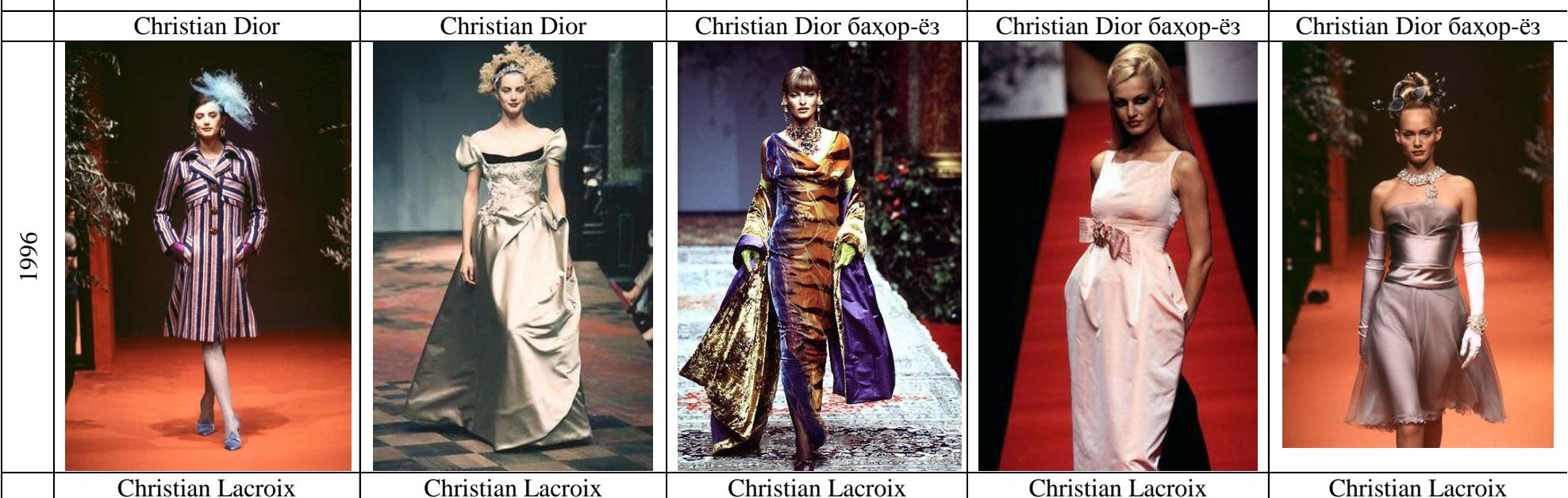
Жан Франко Ферре	Жан Франко Ферре	Жан Франко Ферре	Christian Lacroix күз-қиши	Christian Lacroix
------------------	------------------	------------------	----------------------------	-------------------

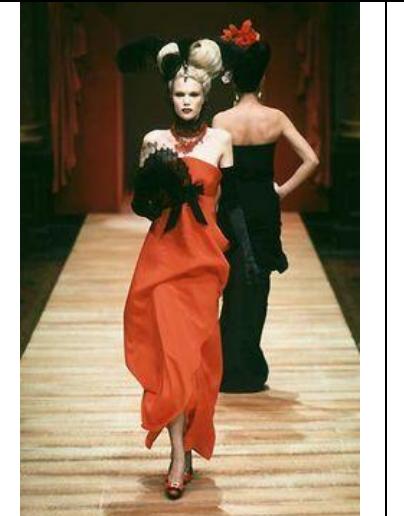
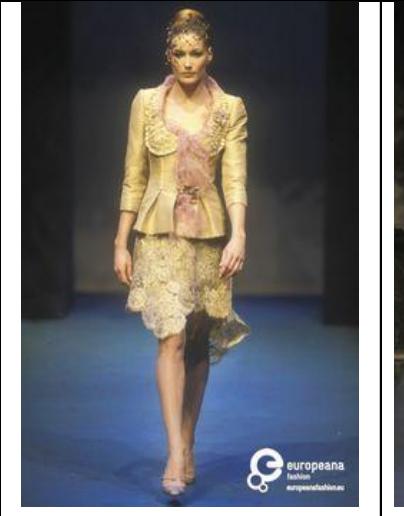
1992					
1992	Christian Dior бахор-ёз	Christian Dior бахор-ёз	Christian Dior	Christian Dior	Christian Dior
1992					
	Christian Lacroix бахор-ёз	Christian Lacroix	Christian Lacroix	Christian Lacroix	

1993					
1993					
	Christian Lacroix	Christian Lacroix	Christian Lacroix	Christian Lacroix	Christian Lacroix

1994					
Christian Dior					
1994					
Chanel					

1995					
1995	Christian Dior	Christian Dior	Christian Dior	Christian Dior	Christian Dior
1995					
	Christian Lacroix	Christian Lacroix	Christian Lacroix	Christian Lacroix	Christian Lacroix

<p>1997</p> 					
	Christian Dior	Christian Dior	Диор учун Гальяно	Диор учун Гальяно	Christian Dior
<p>1997</p> 	Christian Lacroix	Christian Lacroix	Christian Lacroix	Christian Lacroix	

Christian Dior

Christian Dior

Christian Dior

Christian Dior

Christian Dior

Christian Lacroix

Christian Lacroix

Christian Lacroix

Christian Lacroix

Christian Lacroix

1999

Christian Dior

Christian Dior

Christian Dior

Christian Dior

Christian Dior

1999

Christian Lacroix

Christian Lacroix

Christian Lacroix

Christian Lacroix

Chanel бахор-ёз

